

సమీక్ష

భౌతిక సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక

సంపాదకుడు: విద్యాన బుల్లసు సీతారామశాస్త్రి.

చతుర్థ
[ప్రత్యేక] వార్షిక
సంచిక

సంపుటము 4

రాజమహేంద్రవరము 1-11-1980

సంచిక 1

—* ఈ సంచికలో *—

- 1) కవిత్వము - చిత్రకవిత్వము.
- 2) సాహిత్య సృష్టిలో 'పేరణ'.
- 3) నష్టరామ రూపకములు.
- 4) కవుల కలాలలో కలహంస.
- 5) వసుచరిత్ర - నాటకీయత
అభిజ్ఞాన శాకుంతలానుసరణము.
- 6) అద్దేపల్లివారి కవితాహాసము - ఋతువిలాసము.
- 7) ధైరవుని కవితాకళ.
- 8) దీపావళి. (పద్య)
- 9) శివశంకరులు - కవిప్రియ.
- 10) 'అపరగౌతమ' గుమ్మలూరి సంగమేశ్వరశాస్త్రి -
తర్కసరస్వతీ వరివస్య.
- 11) మిడిసిపడకు. (పద్య)
- 12) కాళిదాసు - వర్ణనా వైచిత్ర్య.
- 13) ఆంధ్ర సాహిత్యము - హాస్యరసము.
- 14) పరమానంద మునీంద్రులు (పద్య)
- 15) పద్యం విలువ.
- 16) నవసమాజ నిర్మాణంలో రచయితల బాధ్యత.
- 17) బ్రాహ్మీ నవరత్నమాల. (పద్య)
- 18) ఆశాసనము. (పద్య)
- 19) ఈపత్తులలో.
1) అష్టావధానం.
2) శ్రీ వేంకటేశ్వర సాహిత్య సభలు.
- 20) శ్రీనాథుడు. (పద్య)
- 21) గ్రంథసమాలోచన.
1) శ్రీరామ రాజ్యము.
2) హంసరూపము.
3) శ్రీమద్రామాయణము.
4) అవగాహన.
5) కృష్ణవేణినదీ మాహాత్మ్యము.
6) పుష్కర గౌతమి.
- 22) 'సమాలోచన' తృతీయ సంపుట రచనల పట్టిక.
- 23) సంపాదకీయం.

—* 1, 16 తేదీలలో ప్రచురింపబడును *—

చందా :

సంవత్సరమునకు రు. 12—00.

ార్థసంవత్సరమునకు రు. 6—50.

విడిప్రతి 60 పై.

సంచిక వెల 1-50

★ స మా లో చ న ★

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక *

సంపాదకుడు : విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి

Retired Telugu Lecturer, V. T. J. College, Rajahmundry.

సంపుటము 4

రాజము హేంద్రవరము 1-11-1980

సంచిక 1

వార్షిక సంచిక

1.

కవిత్వము - చిత్రకవిత్వము

— శ్రీ జి ధర్మేశ్వరరావు, ఎం. ఏ.

అర్థము లేదా ధ్వని ప్రాధాన్యమును బట్టి కావ్యము మూడువిధములు. అవి. 1. ధ్వనికావ్యము 2. గుణీభూతవ్యంగ్య కావ్యము. 3. చిత్రకావ్యము. కావ్యప్రకాశమున మమ్మటుడు చిత్రకావ్యమును గూర్చి ఇట్లు చెప్పియున్నాడు. 'శబ్దచిత్రం వాచ్యచిత్ర మవ్యంగ్యం త్వవరం స్మృతమ్. (ప్రథమోల్లాసము. 5) అవ్యంగ్య మనగా వ్యంగ్యత్వమే లేనిదని అర్థము చెప్పకొనరాదు. ఈ విషయమున ఆంధ్రసాహిత్య దర్పణము చతుర్థపరిచ్ఛేదము పుట. 130. న. వివరణముకలదు.

కొండలు చిత్ర మనుషేర మూడవ కావ్య భేదము నిచ్చగింతురు. ఇట్లు చెప్పుదురు. శబ్దచిత్రము వాచ్యచిత్రము నని అవ్యంగ్యమో అధముగా చెప్పబడినది; అని. అది సరిగాదు. ఏలన అవ్యంగ్యత్వ మనగా వ్యంగ్యభావమేని, ఆ పక్షమున దానికి కావ్యత్వమే లేదని మున్నే చెప్పబడినది. ఈపక్ష వ్యంగ్యత్వ మన నేమి? అస్వాద్య వ్యంగ్యత్వమే, అనాస్వాద్య వ్యంగ్యత్వమే?

తొలి దేని ప్రాచీనభేదములలోనే అంత ర్భూత మగును. రెండవదేని కావ్యత్వమే లేదు. ఏలయన అస్వాద్యత్వము కలదేని అప్పుడు 'అక్షద్రత్వము' సిద్ధమే. అక్షద్రతయున్న అనాస్వాద్యత్వము కలుగుటం బట్టి. ఇట్లు ధ్వనికారుడు చెప్పియున్నాడు. ఇట్లు వ్యంగ్యముయొక్క ప్రధాన గుణభావములచేత రెండుకావ్యములు వ్యవస్థితులు. వానికంటె నితరము ఏది కలదో అది చిత్ర మ'బడును.' అని.

కావున దీనినిబట్టి వ్యంగ్యార్థ మస్ఫుటముగా గాని, గూఢముగా గానియున్నచో నది చిత్రకావ్య మ'బడును; అని అర్థము చెప్పకొనలేను.

జగన్నాథుడు కావ్యములు నాల్గు రకములని పూర్వం గుణీభూత వ్యంగ్య కావ్యమునే రెండుగా చెప్పెను. అతని నాల్గవదే చిత్రకావ్యము. యత్రార్థ చమత్కృత్యుపస్కృతా శబ్దచమత్కృతిః ప్రధానం తదధ్యయం చతుర్థమ్' అర్థచమత్కృతితో నలంకరింపబడి శబ్దచిత్రము

ప్రధానమైనచో నది యధముము; అని అర్థము. ఇట్లు శబ్దచిత్రము, అర్థచిత్రము అని రెండు భేదములతో చిత్ర మున్నట్లు చెప్పియున్నాడు.

అర్థచమత్కృతి లేశముగూడ లేక కేవలశబ్ద చమత్కృతిమాత్రమే గుండు నవి విదవకావ్యములనియు అవి ఏకాక్షర్యాదులు, పద్యబంధాదులు ననియు పేర్కొనెను.

ఆస లితని రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దః కావ్యమ్' అన్నదానిలో రమణీయార్థమే లోకోత్తర మగు నాహ్లాదము కలిగించును. అట్లు లోకోత్తరమునే చమత్కారమందురు. ఈ చమత్కారమే శబ్దగత అర్థగత శబ్దార్థగతమై యలరారును.

క్షేమేంద్రుడు చమత్కారము పది విధములనెను. 1. అవిచారిత రమణీయము 2. విచారణీయ రమణీయము. 3. సమస్తసూక్తివ్యాప్తి 4. సూక్తకనేశ దృశ్య 5. శబ్దగతము 6. అర్థగతము 7. శబ్దార్థగతము 8. అలంకారగతము 9. రసగతము 10. ప్రఖ్యాత వృత్తిగతము.

ఈచమత్కారమునకు మరొక కేరు చిత్రము. అది శబ్ద, అర్థ, శబ్దార్థ చిత్రము లుగ పిలువబడుచున్నది.

కావ్యమున కాత్మ ధ్వని. అది వస్తు అలంకార, రసరూపముగా నుండును. ఈరసధ్వనికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యము నిచ్చినవాడు ధ్వన్యాలోకమునకు 'లో చన' వ్యాఖ్యప్రాసిన అభినవగుప్తుడు. రసమే కావ్యాత్మ్య. వస్తులంకారధ్వనులు కూడ రసస్వరూపసాయులే. ఇట్లే విశ్వ నాథుడు, మహిమభిట్టు కావ్యభావితము రసమనిరి. కావ్యమునకు అందలి రసము నకు వ్యంగ్యవ్యంజక భావముకాక, భావ్య భావక సంబంధ మని భావించిరి. అప్పుడు రసభావాదుల నుద్దేశింప జేయునవి అలంకారములు. తద్వారా కావ్యములకు శోభ చేకూరును. బౌచిత్యము ననుసరించి చేయబడిన శబ్దాలంకార సంఘటనము పాఠకుల కానందము చేకూర్చును. సన్నివేశములకు నుకూలములై యలరారు నప్పుడు శబ్దాలంకారముల కూడ సౌందర్యావహములే యగును. 'సౌందర్యమలంకారః' అను వాచునుని మాట దీనినే సమర్థించుచున్నది. అందుకే కా బోలు ఉత్తమ కావ్యములలో సహితము ఇవి చోటుచేసికొనినవి. వాల్మీకి రామాయణమున నుండరకాండ పంచమస్తకలో అంత్యప్రాసనియమము కనబడును. కాళిదాసుని రఘువంశము నవమస్తకము యనుక మయము. సంస్కృతకవులు వన, యుద్ధ వర్ణనాదుల సందర్భమున శబ్దాలంకారములను గూర్చి రసి చెప్పవచ్చు.

ఆంధ్రకవులుగూడ వన జలక్రీడా పుష్పావచయముల వర్ణనాదులందు శబ్దాలంకారములను ప్రదర్శించిరి. పోతన భాగవతము శబ్దాలంకారముల పుట్ట. చిత్రకవిత్వములో ఎక్కువభాగము శబ్దచిత్ర ప్రధానమే. అందువలనే కాబోలు అలంకారములు శబ్దచిత్రమును శబ్దాలంకార స్థితి కక్రింద వివరించిరి. రసభావా

దుల పోషణలో ఆరసవాహినికి అడ్డురాకుండ ఉండునంతవరకు ఈ శబ్దచిత్రము అలంకారముగ వాడబడవచ్చు. అని మనము భావింపవలెను. ప్రాసాది చిత్ర బంధగర్భకవితులు శబ్దవిత్తికి అలంకార విత్తులయ్యె అనేడి అప్పటి మాట ఈ విషయమునే రూఢి యొనర్చుచున్నది.

ఇక అర్థచిత్రవిషయమునగూడ కొన్ని ఆరాళంకారములు వాడబడవచ్చును. శేష, సమాసోక్తి, వక్రోక్తి, ఆక్షేపము, విరోధా భాస మున్నవి నవి శేష వక్రోక్తిలో ఉండి సౌభాగ్యమును పెంపొందించును. వక్రోక్తి చమత్కార శోభితము. గూఢోక్తి వక్రోక్తి చమత్కారములను చ్యుత గూఢాది చిత్రముల కనగును. ఇవివస్తు వ్యంగ్య ప్రధానములై ఉత్తమ కావ్యములకు జేయును.

ఆకారనియును చిత్రమని హేమచంద్రుడనినదే బంధక విత్వము. దీనిని చిత్రాలంకార మని ఆలంకారికులు పిలిచిరి. రస భావాదుల పోషణసందర్భమున నిది ఎంతయో తోడ్పడును. యుద్ధసమయమున నొక ఖడ్గమోలేదా చక్ర మో ప్రయోగింపబడిన దనుకొందము. ఒకమాట చెప్పినదానికి, దాని ఆకారమచ్చటచూపిన దానికి వ్యత్యాసమున్నది. ఆ చిత్రమును జూచుచు చదివిన ఆభావము సహృదయుల మనస్సున పోషింపబడును. తప్పుక అవతలి వ్యక్తి ప్రయోగించినవానిముందు నశించును; అను భావము పాఠకులయందు దేర్పడును. అర్థచమత్కార మేమియులేక పోయినను భావము నుద్దీపింపజేయు గల్గుచున్నది.

చిత్ర కవిత్వమును భారవికితార్జున యమున, మాఘుని శిశుపాలవధ కావ్యము నందు ఒక స్తవ మొత్తమున చిత్రించిరి. ఆనందవర్ధనుడు తన 'దేవీ శతకము నొక చిత్రకామందిరముగా దీర్చిదిద్ది చిత్రక విత్వముపై తన మమకారమును దీర్చుకొనెను.

రసాభాస సంఘటనములందు దీని వాడక మెంతయో తగియున్నది. అందుకు సంస్కృతమున నీతివర్మ రచించిన కీచక వధ ఉదాహరణము.

'అనాచిత్యాదృతే నాన్య ద్రసభంగ్య కారణమ్' అను ధ్వన్యాలోక కారి కనుగ్రహించి కావ్యమున కాచిత్యమే జీవిత మని ప్రతిపాదించినవాడు డేమేంద్రుడు. ఇతని గ్రంథము బౌచిత్య విచార చర్చ. బౌచిత్య సహితములై యుండు నపుడే గుణాలంకారాదులు సార్థక్యము వహించును; అని ఇతని భావము. కావున సందర్భాచితిని పాటించి చిత్రకవిత్వాభేదముల వాడకము చేయవలెను. దండి దశకుమారచరిత్రలో పెదవులు కలవని వానిచేత నిరోష్ఠ్యములు పలికించుట చూడ ఎంత బౌచిత్యమో సహృదయులు గ్రహింపవచ్చును. అప్పు డాకవిత్ ఉత్తమోత్తమ మని అనుట చెల్లును.

దీనిని బట్టి ఈ చిత్రకవిత్వము కావ్యములలో ఎంతవరకు వుపయోగింప దగును? అన్నది విచారణీయము.

మహాకవి రసపోషణకావించు ప్రయత్నమున ఉపమాద్యలంకారములు సహజముగనే ఉద్భవిల్లును. కనుక అవిరసాంగములగును. 'ఇక యమకాది చిత్రములు పృథక్ప్రయత్నము వలననే కలుగునని కావున రసాంగములు కావని, రస నిర్వహణలోపము జరుగునని' ధ్వన్యాలోక కర్త భావించెను.

కావ్యానుకాసకర్త హేమచంద్రుడుకూడ ఇట్లే ప్రశ్నించెను 'సదీపర్వతాది వర్ణనలు విరివిగ చేయుట రసభంగమునకు కారణమని భావించుచున్నప్పుడు యమకాదు అసలు రసవిరోధులు కాక మరేమగును,' అని.

విశ్వనాథుడు 'బంధక విత్వము' కావ్యములకు కణితివంటిది. ప్రహేళికలు రస విరోధులగుటవలన అలంకారములు కావని ఇట్లు పలికెను.

‘రసస్య పరింపశ్చ త్వా
న్నాలంకారః ప్రహేళికా’
ఉక్తివైచిత్ర్య మపి సా
చ్యుత దస్తాక్షరాదికా’

[సా. ద. . 18]

పై వారిట్లుభిప్రాయపడుచుండ ఈ
క్రిందివారు అందుకు భిన్నముగ చెప్పుట
యే కాక చిత్రకవిత ప్రయోజనమును
గూడ వివరించిరి.

దండి, భోజుడు మొదలగువారు ఈమహా
దులను విశేషాదరముతో నిరూపించిరి. పలు
విధములైన బంధచ్యుతకాదు లా లాక్ష
ణికులచే ప్రదర్శింపబడినవి. ఒహూహూపము
లైన ప్రహేళికలు పూర్వాచార్యులచే
ఆదరింపబడిన వనియు, వానిలో కొన్ని
సుగమములు కావు కావున సుగ్రహ్య
ములైన పదునారింటినిమాత్రము తాను
వివరించు నని క్రమముగా పోడశప్రహే
ళికాభేదముల విశదీకరించినవాడు దండి.
రసవిరోధులని ఉపేక్షింపక ప్రహేళికల
ప్రయోజనమును స్పష్టపరచెను.

‘క్రీడాగోష్ఠీ వినోదేషు

తద్జైరాకీర్ణ మంత్రణే

పర వ్యామోహనే చాపి

సోపయోగాః ప్రహేళికాః’

(కా. ద III 97)

ప్రాచీన లీ వినోదముల నాదరించి
నట్లు బాణభట్టు కాదంబరిలో నూచిం
చెను.

‘కదాచి దక్షిణ చ్యుతకమాత్రా

చ్యుతక బిందుమతీ

గూఢ చతుర్థపాద ప్రహేళికా

ప్రదానాదిభిః’

అనుటచే చిత్రకృతులతో నాటివారు
వినోదించుచున్నట్లు స్పష్టము.

ఈ శబ్దాలంకారము లన్నియు గద్య
పద్యములలోను రసానుగుణముగ కవులచే
ప్రయోగింపబడవలె నని ఇట్లు ప్రకాశ
పర్షడు నొక్కిచెప్పెను.

‘అమీచ శబ్దాలంకారాః

పద్యే గద్యే చ శోచితైః

కార్యాః సందర్భ శోభాయై

యథోచిత్యం యథారసమ్.’

(రసా. అలం.)

సందర్భశోభను కూర్చుటకై బౌచిత్య
మునకు రసమునకు దగినట్లు చిత్రకవిత
వాడకము డవలె ననుట దీని భావము.

అంతియేకాక ఈ శబ్దాలంకార
చిత్త్రోక్తులు వాద్యేనికి సముజ్వలాభర
ణము లనియు ఈ శాస్త్రకారు డిట్లు
పల్కెను.

‘జాతి స్వత్ర వాద్యేవ్యా

మూర్తి స్వదజైరు దీరితా

రీతయ స్వంగ సౌందర్య

లావణ్య మథ వృత్తయః

రచనా ఘటనే దేవ్యాః

కుండలే పరికీర్తితే

... ..

లీలాకముల హాచిత్యం

వాసః ప్రశ్నోత్తరమ్ పరమ్

ప్రహేళికాం తు పదక

మనుప్రాస తు కంచుకమ్

క్రీడాశకుంతిం యమకం

గూఢోక్తిం శేలి కందుకమ్.’

(రసా. 6 III 66-74)

ఇట్లులేదు సరస్వతీదేవికి విలాసవాస
ముగా, పదకముగా, కంచుకముగా
క్రీడాశకుంతముగా శేలికందుకముగా ఈ
ప్రశ్న ప్రహేళికాది చిత్రముల నుగ్గడిం
చుటయే కాక,

‘వినాచశ్లేష చిత్రాభ్యాం

కీదృశీ వాగ్విదగ్ధతా’

శ్లేషచిత్రము లేని వాగ్విన్యాస సామర్థ్య
మెట్టిది? అని నిగ్గదీసి ఆడిగెను.

చిత్రకవిత్యము రసవిరోధి అని చెప్పిన
ఆలంకారికులహృదయము గమనించినచో
కవి తన ప్రజ్ఞపాటవముచేత, వ్యుత్పత్తి-
అభ్యాసాది గుణాధిక్యముచేత, శబ్దగత
పాండిత్య ప్రకర్ష చేత నిటు రసపోష
ణము గావించుచు; నటు ఎడనెడ చిత్ర
కవిత్యమును వెలయించుచు కావ్యమును
నిర్మింపవచ్చును; అని గ్రహింపవలెను.
రసపోషణమునకు చిత్రకవితా రచన
మద్దుతగులు నని వారు భావించిరి. అది
లేనిచో ఆలంకారికుల కభ్యంతర మేమి
యుండును ?

చిత్రకవిత్యము నెడనెడ కాక ఒకే
చిత్రకవితా భేదముతో కావ్యమాసాం
తము రచించినవా రున్నారు. ఉదా :-
నిరోష్ఠ్య కావ్యము. నిరోష్ఠ్య రచనా
విధానమునకు ఒండు రెండు పద్యములు
వ్రాయునప్పటికే కవి అలవాటు పడును.
అప్పు డిక ఆ చిత్రరచనా విధానముపై
దృష్టి సుంచనవసరము లేదు. ఇక దృష్టి
వర్ణనలు ఆలంకారములపై తద్వారా రస
పోషణముపై తప్పక మరలును. అప్పు
డిట్లు నిర్మింపబడినకావ్య ము తమ మగును
గదా.

సామాన్యముగ ద్వ్యర్థి కావ్యములందు
రసభావోన్నత్యము ప్రకటించుట కంత
గా అవకాశ ముండదు. కాని నూరన
రాఘవపాండవీయమున కావించిన కొన్ని
వర్ణనలు ప్రకటించిన భావములు అన్ని
కావ్యములలోవలె కవితాచమత్కారము
కలిగినవి.

వసుచరిత్రయందు కొన్ని పద్యముల
శ్లేషధ్వని కల దని చెప్పవచ్చును.

‘చదువరులకు రుచిభేదము గలుగుట
కును’ గొండటి కది ఇచ్చుమగుటం జేసియు

నీ రచనావైచిత్రాని మహాకవులును తమ యుత్తమకావ్యములలోఁ గావించెడియు గాఁ గావించి యున్నారనియు, నంత మాత్రమున నుత్తమ కావ్యమునకు హాని వాటిల్ల దనియుఁ దెలియవలయును' అని నీతారామాఙ్గనేయ సంవాదమున చెప్పబడిన మాటల నీ సందర్భమున గమనింపవలెను.

ఈ వివరణముబట్టి చూడగా చిత్రకవిత్వమునకు మూలము చమత్కారము. అందు గూఢముగా గాని, అస్పష్టముగా గాని వ్యంగ్య ముండును. వస్తు వ్యంగ్య పరములైన కొన్ని అలంకార రూపముల చిత్రకవిత్వ ముండును. చిత్రకవిత నొక అలంకారముగ వాడదగును. ఈ చిత్రకవిత్వ ప్రయోగ బాహుళ్యము రసవాహినికి అడ్డు రాకూడదు. బౌచిత్యమును పాటించి రసానుగుణముగ దీనిని వాడదగును. మితముమారి చొప్పించరాదు. ఈ చిత్రకవిత్వము మహాకావ్యములలోను ఉత్తమోత్తమ కావ్యములలోనూ కూడ ఉపయోగింపవచ్చును. ఒకే చిత్రకవితా భేదముతో కావ్య మాసాంతము వ్రాయునప్పుడు రసపోషణకు మిగుల అవకాశ ముండును.

ప్రధానముగ చూచిన గ్రంథములు :-

1. కావ్యాదర్శము.
2. ఆంధ్ర సాహిత్య దర్శనము.
3. ఆంధ్రరస గంగాధరము.
4. షేషేంద్రుని బౌచిత్య విచారము.
5. ఆంధ్ర ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణము.

—...—

2.

సాహిత్య సృష్టిలో 'ప్రేరణ'

— శ్రీ ఆర్. ఎన్. సుదర్శనం.

ఆధునిక తెలుగుసాహిత్యంలో కొన్ని ప్రసిద్ధమైన రచనల్లో ఇతర భాషా కావ్యాలప్రభావం ఎటువంటి నూత్న సృష్టికి దోహదంచేసిందీ స్థానీపులాక న్యాయంగా పరామర్శించే ప్రయత్నం ఇది ఈచెప్పబోతున్న ప్రభావం 'అనుకరణ' కాదు. దీన్ని 'ప్రేరణ' (inspiration) అనవచ్చును. రచయిత తనకునచ్చిన కావ్యాన్ని, లేక కావ్యంలోపాత్రను, లేక సన్నివేశాన్ని పడేపడేమనఁచెయ్యడంద్వారా అది భావన లో మొలకెత్తి, అనుభూతిని తేత్రం చేసుకుని, జీవంపోసుకుని సరికొత్త రూపంలో సాహిత్య సృష్టిగా వెలువడటమే దీని లక్షణం.

గురజాడవారి గిరిశం జగమెరిగిన బ్రాహ్మణుడు షేక్స్పియర్ వ్రాసిన నాలుగవ హెన్రీ చరిత్రక నాటకాల్లో ఒక అపూర్వమైన హాస్యపాత్ర ఫాల్స్టాఫ్. 'అవినీతిపరుడూ, కటికడూ అయిన ఫాల్స్టాఫ్ షేక్స్పియర్ పద్ధతి హాస్యానికి శిఖరాగ్రం వలె ప్రాతీనిధ్యం వహిస్తున్నాడు' అన్నారు గురజాడ ఒక లేఖలో. ఫాల్స్టాఫ్ వగైరా పాత్రలు కన్యాశుల్క రచనలో కలుగజేసిన ప్రేరణను గూర్చి గురజాడ లేఖల్లో ప్రస్తావనఉన్నది. స్థూలదృష్టికి గిరిశానికి ఫాల్స్టాఫ్ కీ మధ్య తెలుగుదేశానికి ఇంగ్లండు దేశానికి ఉన్నంతదూరం ఉన్నది. గిరిశం ఆకర్షణీయమైన అతయన సౌష్ఠవంగల పాత్రకేళియ్యవకుడు. ఫాల్స్టాఫ్ చూడగానే నవ్వుపుట్టించే స్థూలకాయుడు, వయసుమీరినవాడు. గిరిశానికి స్త్రీ సౌందర్యంమీద ప్రత్యేకమైన అభిరుచి. ఫాల్స్టాఫ్ కు సౌందర్యాన్ని గూర్చి పట్టించు లేదు. అతను విషయంలోలుడు మాత్రమే.

ఇద్దరిమధ్యా యంతతేడా ఉన్నా, ఇద్దరిలోనూ మూలతత్వం, జీవితంపట్ల వైతిక బాధ్యతలేని హాస్యదృష్టి, మాటల్లో సమయనూర్తి, చమత్కారం, సమంగా గోచరిస్తాయి. ప్రఖ్యాత విమర్శకుడు బ్రాడ్లే 'హాస్యం ప్రసాదించే మానసికమైన స్వేచ్ఛ, దాని తాలూకు ఆహ్లాదమే ఫాల్స్టాఫ్ పాత్ర సారాంశం' (The bliss of freedom gained in humour is the essence of Fhlstaff) అంటూ సూత్రీకరించాడు. ఆనూత్రం గిరిశంపాత్రకూ అన్వయిస్తుంది. హెన్రీ-IV నాటకం రెండవ భాగం, మొదటిఅంకం, రెండోరంగంలో ఫాల్స్టాఫ్ తనను న్యాయాధికారిత్వరపున పిలవ, వచ్చిన బంట్లోతుదగ్గర మొదట చెబిటివాడుగా, మాటలు సరిగా వినబడనట్లుగా నటిస్తాడు. ఆ బంట్లోతు వెళ్ళిపోయి తిరిగవచ్చి, ఫాల్స్టాఫ్ చెయ్యి పుచ్చుకుని తీసుకువెళ్ళడానికి ఉద్యోగ్తుడు కాబోతే వాణి అడుక్కుతినే వానినిగా పరిగణిస్తూ విదలించివేస్తాడు. ఆపైన ఒట్టువేసుకుంటూ 'నా సర్ బిరుదమూ, నా యోధత్వమూ ఆనతిపెట్టి చెబుకున్నాను. నువ్వు పెద్దమనిషి వని నేనంటే, నేను పచ్చి అబద్ధాలకోరునే!' అంటాడు. 'కన్యాశుల్కంలో', ప్రథమ ప్రవేశంలో గిరిశం, ఫాల్స్టాఫ్ పంతులు పంపిన బంట్లోతుదగ్గర సరిగ్గా యిలానే ప్రవర్తిస్తాడు. మొదట చెబిటివాడుగా నటించి బంట్లోతు నిలవదీసి ఆదగ్గూనే. వాడికి చుట్టయిచ్చి మంచి చేసుకుని, చివరకు 'రేపొద్దున్న యివ్వకపోతే మాలవాడి కొడుకు ఛండాలుడు' అంటూ ఒట్టుగాని ఒట్టు పెట్టుకుంటాడు ఫాల్స్టాఫ్

పాత్రకి హావభావాల్లో యిలా అనుకరణ గానే గీరితం చిత్రణ ప్రారంభమైనా, గీరితం సృష్టి ఆనాటకంలో ఎంతో అపూర్వంగా, స్వతంత్రంగా సాగింది. 'Un-imitated, inimitable Falstaff, how shall I describe thee' అన్నాడు జాన్సన్. అటువంటి అసాధారణ వ్యక్తిత్వంగల ఫాల్స్టాఫ్ సృష్టికి ప్రతిసృష్టిచేసి తెలుగు వారికి అజరామరమైన పాత్రగా గీరితాన్ని అంకించారు గురజాడ. ఇది సాహిత్యంలో 'ప్రేరణ' కు విజిప్తమైన ఉదాహరణ.

శ్రీ కోలాచలం శ్రీనివాసరావు వ్రాసిన ప్రసిద్ధ నాటకం 'రామరాజు చరిత్రం'లో పతానుపాత్ర, బళ్ళారి రాఘవ నటన ద్వారా చాల ప్రాచుర్యాన్ని పొందినది. ఈ పాత్రను తీర్చిదిద్దడంలో, అంతస్సంఘర్షణను కల్పించడంలో, మేక్స్ విశుర్ సృష్టించిన హేమెట్, మేక్ బెత్ పాత్రల నమ్మిశ్రణం ఒక అపూర్వసృష్టిగా తయారైంది. పతాను రామరాజువుతుడే, కాని అతనిపై పగసాధించడం ధ్యేయంగా కలవాడు. దీనితోపాటు రామరాజు నమ్మనబంటుగా కూడా ఉండటం పతాను స్వామిభక్తి, విశ్వాసపూరుకత్వమూ అతనిలో సంఘర్షణనిద్విగుణీకృతంచేస్తాయి. అలా హేమెట్ - మేక్ బెత్ ల ప్రత్యేక సమస్యలని పతానులో ఒకటిగా నమ్మిశ్రం చేయడం జరిగింది. వేదం వేంకటాచార్య శాస్త్రి సృష్టి యుగంధరుని పాత్రలో 'పిచ్చి' కి కూడా యిలాగే హేమెట్ - లియర్ పాత్రల్లో 'పిచ్చి' ప్రేరణ అయినట్లు లోస్తుంది. భమిడిపాటి వారి హాస్య నాటకాలకు ప్రాచీనచయిత మోలియర్ ప్రేరణకావడం అందరికీ తెలిసిందే.

నవలల్లో వీరేశలింగంగారి 'రాజశేఖర చరిత్రము గొల్డెన్ స్మిత్' 'వికార్ ఆఫ్ వేక్ ఫీల్డ్' కు అనుకరణ అంటున్నారు. అనుకరణ అనడం కంటే ఇంగ్లీషు మాతృక 'ప్రేరణ'

అయింది అనడమే సబబుగా లోస్తుంది నాకు. 'రాజశేఖర చరిత్రము'లో నీలాటి రేపు దృశ్యం, ఆడవాళ్ళ సంభాషణ మొనలుకొని, వర్ణించిన ఆచారాలూ, ఆలవాట్లూ, సామాజిక స్థితిగతులూ, నాటి ఆంధ్రదేశాన్ని ముమ్మారులూ ప్రతిబింబిస్తున్న వైనం చూస్తే, దాన్ని అనుకరణ అనడానికి వీలేదు. అలాగే ఉన్నవారి 'మౌలపల్లి' తెలుగులో గొప్ప నవల దీనికి ఇంగ్లీషులో మిసెస్ హెన్రీవుడ్ 'ఈస్ట్ లిన్' ప్రేరణ. మూలానికి ఆ భాషలో పెద్దగా సాహిత్యగౌరవం లేదు ఆ రోజుల్లో మాత్రమే అది ప్రాచుర్యం పొందిన నవల. 'మౌలపల్లి'లో కమలమ్మ లేచిపోవడమూ, తర్వాత లింగిలచ్చి తన కొడుకైన సాహుకారి ఆజ్ఞాతంగా దాది పనిచేస్తూ ప్రాచుర్యాన్ని పొందడంవరకే ఆ ఆంగ్ల మాతృక నుంచి ప్రేరణ తప్ప, నవలలో కేంద్రస్థానం వహించిన సామాజిక, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక సమస్యల సంశ్లిష్ట స్వరూపం ఉన్నవారి అపూర్వసృష్టి. ఆధునిక నవలల్లో చెప్పకోదగ్గ 'చివరికు మిగిలేది' సోమర్ సెట్ మామ 'ఆఫ్ హ్యూమన్ బాన్ డేజ్' నవలనుంచి ప్రేరణ పొందినట్లు రచయితే స్వయంగా చెప్పుకున్నాడు. పాలగుమ్మి పద్యరాజు ఏకైక హాస్యనవల 'బ్రతికిన కాలేజి' కి పి. జి. వోడ్ హూస్ రచనలు ప్రేరణ.

తెలుగు నవలలమీద బెంగాలీరచయిత శరత్ ప్రభావం చెప్పకోదగ్గ విశేషం. రొమాంటిసిజమ్, రొమాంటిక్ లవ్ (భావనాత్మక ప్రేమ) పాశ్చాత్య సాహిత్యం నుంచి మనకు దిగుతుంది అయినా ఈ ప్రేమకు త్యాగం, కన్నీళ్ళు చాల ముఖ్యం అనే ప్రగాఢవిశ్వాసాన్ని మధ్యతరగతి యువతకు కలిగిస్తూ తెలుగులో ఎన్నో నవలలు రావడానికి శరత్ రచనలే కారణమని లోస్తుంది. ప్రేమవిషయంలో చలం ప్రోత్సహించిన స్వేచ్ఛాసాహసాలకంటే శరత్ పెంపొందించిన హృదయ దౌర్బ

త్యమే తెలుగువారిని ఎక్కువగా ఆకర్షించింది. పాదపూరి గ్రహించడం, అయోమయంగా మాట్లాడటం వంటి పాత్ర పోషణ శరత్ నుంచే సంక్రమించింది. ఈ లక్షణాలు ఇప్పుడిప్పుడే కాలవోషంపట్టి క్షీణిస్తున్న మానవలున్నా, యువరచయితలు మాత్రం వీటిని వదలిపెట్టడంకా ఉన్నారు.

తెలుగు కవిత్వంమీద రవీంద్రనాథ ఠామూర్ ప్రభావం వివరించేందుకు ఒక్క ఉదాహరణ అయిన 'వోట మాలి' (Gardener) సంపుటిలో 34వ ఖండిక యిలా ప్రారంభమౌతుంది. 'Do not go, my love, without asking my leave I have watched all night, and now my eyes are heavy with sleep...' భావకవిత్వానికి ఆద్యుడైన కృష్ణశాస్త్రి 'ఊర్వశి' లోని ఖండిక పై పాక్షులకు ఇంచుమించు తర్జుమా.

'ఏను నిద్దురవోదునో, యేమొ కరుణ సెలవు గైకొన కేగగా వలగు; ఇన్ని నాళ్ళ ఎడలేని ఎడబాటు నా నీరీక్షణమ్ము బయపులు బరువులై నయన యుగళ మయ్యె దిగలాగు నిద్దుర మరపులకును.'

ఇది స్వేచ్ఛానువాదమే అయినా, కృష్ణ శాస్త్రి పదగుంధనమూ, సంగీతమూ, బాణీ దీన్ని స్వతంత్రసృష్టిగానే రూపొందించాయి. ఇలాంటి ప్రేరణలెన్నో! కృష్ణ శాస్త్రి 'కృష్ణపక్షం' లోని 'వెరిపాట' విలియమ్ థేక్ 'మ్యాడ్ సాంగ్' కి అనుకరణ అనడంలో సందేహం లేదు.

తెలుగు కవిత్వంలో శ్రీ శ్రీ శాస్త్ర యుగాన్ని ప్రారంభించాడు. శ్రీశ్రీకి ప్రేరణ కలిగించిన పాశ్చాత్యులు చాల

మండి వున్నారు ఎడ్వార్ ఆల్స్ హోస్టిస్ బర్న్ నుంచి ఆండ్రే బ్రెత్ క్ వరహూ. నా దృష్టిలో శ్రీశ్రీ తెచ్చిన కవితావిప్లవంలో ప్రధానాంశం - కవితా సామగ్రిని అనుభూతిపరంగా ప్రేమనుంచి ప్రకృతి సౌందర్యంనుంచి బాధవైపు భయంవైపు త్రిప్పి, జీవితంలోని చీకటి కోణాల్ని, వైవిధ్యాల్ని దర్శింపజేస్తుండం. క్రూర్యాన్ని, భీభత్సాన్ని, భయంకరమైన ఒంటరితనాన్ని, పదచిత్రాలతో అలతపదాలతో శబ్దలహరితో గేయరూపంలో అభివ్యక్తం చేయడం. ఫ్రెంచి సింబలిస్ట్ కవిత్వానికి ప్రేరణదైన ఎడ్వార్ ఆల్స్ హోస్టిస్ ప్రధానమైన సింబలిస్ట్ కవులైన బోద్ లేర్, మలాక్స్ వగైరాలు ఇటీవలి తెలుగు కవిత్వానికి ప్రేరణకవులున్నారు. సింబలిస్ట్ కవులతోపాటు ఉద్ధాకవుల ప్రభావంకూడా వేటి కవులమీద కనిపిస్తుంది. సుదీర్ఘమైన వచన కవితలు వ్రాయడం నుంచి ముత్యాల్లా, పగడాల్లా భాసించే మినీకవితలు, ఇమేజిస్టు రచనలూ తెలుగులో నేడు అవతరించడానికి కొంతవరకు ఉద్ధా గజల్ ప్రక్రియ ప్రేరణ అని చెప్పవచ్చు.

తెలుగు కథావికాసంమీద మొపాసా, ఛెకోవ్, ఓ హెన్రీల ప్రభావమూ ప్రేరణాచెప్పుకోదగ్గవి. తెలుగు సాహిత్య ప్రక్రియల్లో ఈరకం ప్రభావం, ప్రేరణా, పరిశోధించేకొద్దీ ఎంతోమేర గోచరమౌతూ పోతుంది. ఏ భాషాసాహిత్యమైనా ప్రపంచ భాషాసాహిత్యాల్లో అంతర్భాగమే. దాని భవితవ్యం పేరుగా ఉండటానికి వీలేదుకదా!

—...—

3. న స్త రా మ రూ ప క ము లు

- శ్రీ ఇప్పగంట సాయిబాబా.

‘పరం కవీనాం ఆధారమ్’ - అగు ఆది కవి ప్రణీత ‘శ్రీరామాయణము’ను ఆలంబనము చేసికొని ఎన్నియో మాపకములు సంస్కృతముగో వెలసెనవి. మహావిభాసుని ‘ప్రతిమా దశరథమ్’, ‘అభిషేక రామమ్’ లు మనకు నేడు లభించుచున్న తొలి రామనాటకములు.

పరశ్యతములు రామవృత్తాంత రూపకములు పుట్టినను చాలమటుకు కాలప్రవాహంలో కొట్టుకొని పోయాయి. నేడు దొరికు రామనాటకములను శ్రేష్ఠమీద లెక్కంపవచ్చును.

అభినవభారతీవ్యాఖ్య, వక్రొక్తి జీవితము, దశరూపకము - అవలోకనము, రసార్జన సుధాకరము, సాహిత్యదర్పణము, భావప్రకాశనము, నాటకలక్షణ రత్నకోశము, నాటక చంద్రికా, - మున్నగు గ్రంథములనుండి నష్టభూర్వ రామనాటకములజాడ తెలియుచున్నది. కొన్నిటికి కవులనామములు తెలియుచున్నవి. కొన్నిటికి కవులనామములు తెలియవు. కొన్నింటికి పేరులు ఏమో?

అలంకార - రూపక విషయగ్రంథములలో విస్తారముగా పేర్కొనబడిన మిక్కిలి ప్రాచుర్యమును పొందిన అనుపల్లి రామనాటకము ‘రామాభ్యుదయం.’ యశోవర్మ ప్రణీతము. ‘షడంశద్వ్యక్తే’ లోకే, రామాభ్యుదయనాటకమ్’ అని నాడు శారదాతనయుడు తన భావప్రకాశముగో. పరమభోజ్యమైన రచనకు ఆకరంగా రామాభ్యుదయం నిదానం అను

టకు ఆనందవర్ధనుడు ఉదాహరించిన ఈ శ్లోక మే సాక్ష్యము.

రక్తస్త్వా నవపల్లవైః అనామసి
క్లాస్యైః ప్రియాయా గుణైః
త్వామాయాన్తి శిలీముఖాః స్మరధన

ద్యుక్తా స్తథా మా మసి
కాంతాపాద తలాపాతీ స్తవ ముదే
తద్వస్య మాప్యోవయోః
సర్వం తుల్యం అశోక! కేవల మహం
ధాత్రా సశోకః కృతః |

వేణీ సంహరకర్త ‘కృత్యా రావణమ్’ కూడ వ్రాశాడని జనశ్రుతి. ఏడు అంకముల మితీకల దని తోచుచున్నది. రూపక సంహర శ్లోకము ఇది

నిరీతయః ప్రజాస్పృహ
సస్తస్పృహ చిరాయుషః ||
ప్రథంతాం కవయః కావ్యైః |
సమ్య ద్భువస్త మౌతరః ||

త్రికాండ వివేక వ్యాఖ్యలో రామనాథుడు ‘జానకీ రాఘవమ్’ అనే నాటకాన్ని పేర్కొన్నాడు, ఇది ఏడు అంకముల నష్ట రామ రూపకము. ‘జేయస్తు నాటకే జానకీరాఘవే సీతా నృత్యే’ అని శారదాతనయుడు చెప్పుటబట్టి గీతమునకు ప్రాముఖ్యము కలదేమో? కర్త కూడ తెలియకపోవుట మిక్కిలి విచారకరము. ఒక్క ఉదాహరణము -

మా జైషీ: మిథిలాధిరాజనతయే ।
 దిష్ట్యాధునా వర్ధనే
 భద్రం విధి నిజప్రియస్య భుజయోః
 వీర్యేణ గుర్వో రపి ।
 ఆత్మేషే హసతా, స్వపారుషకథా-
 లాపే వ్యవజ్ఞావతా
 కర్షం చాప మధిజ్య కాత్యకభృతా
 రామేన రామో జితః ॥

అజ్ఞాతకర్తృక 'రాఘవాభ్యుదయమ్' మఱియొక అలభ్య రామ రూపకము. మాతృగుప్త కృతనాట్యకాస్త్ర మతాను సారము సమగ్రముగా వ్రాయబడిన రస సమంచిత ప్రబంధ మని నాటక లక్షణ రత్నకోశకర్త అభిప్రాయము. నాటక కర్త తన తనన ఉపసంహారంలో తన కృతి చిరంజీవిగ మనగల దని ఆశించాడు. కాని విధి వక్రించింది. పరికించండి -

క్రితః పృథ్వీ మవతు సృగణి,
 స్వస్తి ధూయా ద్వీజేభ్యః
 తేమం గావో దధతు, సమయే
 తోయమబ్ధాః సృజన్తు ।
 కావ్యాత్కామం న్నూటరస నుధా
 వాహినీ కావ్యకర్తః
 కీర్తిః స్నిగ్ధా రఘుపతి కథే-
 వానఘా దీర్ఘ మాస్తాప్తః

మాయాపుష్పకమ్, రామాన్దమ్, అభిజాత జానకీ, స్వప్నదశానమమ్, (భీమటకవి) ఛలితరామమ్, విశాఖదేవ నిర్మిత మారీచ వర్ణితకమ్, నిగోషదశరథమ్, మధురరాఘవమ్, చణ్డాలరామా యణమ్, అభినవరాఘవమ్ (శ్రీరస్వామి); - మున్నగు పలు రామకథా రూపకములు, ఘోర్యమహాకవి నిర్మితములు నశించుట మన దౌర్భాగ్యము.

4. కవుల కలాలలో కలహంస

- శ్రీ ననుమాన స్వామి, ఎం. ఏ.

సాయాస్య ప్రకృతి వర్ణనలు స్వభావోక్తి రమణీయాలు. ప్రకృతిసౌందర్యాల్లో నడయాడేది కలహంస అయితేనే ఆవర్ణన విరాజమాన మాతుంది. అందుకే నేమో ఎక్కువగా మన తెలుగు కవులు తమ కావ్యాల్లో ఈరాజహంసలప్రసక్తిని తీసుకురావడానికి ఉండలేక పోయారు. కలహంసల ప్రసక్తితోపాటు కవులు వర్ణించిన రమణీయ వర్ణనలు భావనా విరాజమానములై కావ్యా ల కెంతో శోభను కూర్చాయి.

కవిమల తిలవదైన కాళిదాసు తన 'మేఘసందేశం' లో

'యత్రోన్మత్త భ్రమరముఖరాః
 పాదపా నిత్యపుష్పాః
 హంస క్రేణీ రచిత రశనా
 నిత్యపద్మా నలిన్యః'

అనే శ్లోక లో అలకాపురి అందచందాల్ని గూర్చి కల్పన చేస్తున్నాడు. ఆ పట్టణంలో నేట్లు నిత్యపుష్పితాలై తుమ్మెదల ఝంకారంతో అందంగా ఉంటూ యట. తామరతూండ్లు నిత్య పద్మాలై గుండ్రంగా హంసల వరుసను వడ్డాణంగా కలిగిఉంటూ యట. తామర కొలన్తో చుట్టూముసరుకొన్న హంసల వరుసలో కాళిదాసున బడ్డాణపు టాయ్యా రం కనిపించింది

విక్రమార్కశియాలో పురారవ చక్రవర్తి పిచ్చెత్తి అడవిలో ఉర్వశి యని ఆహారాశ్రమ తన ప్రియురాలిని వెదుకుచు మానస సరస్సుగోనున్న కలహంసకు ప్రియురాలిని గూర్చి ఎలా అడిగాడో చూడండి.

'తెలన నడలు నీ కెవరు నేరిపిరి
 తెలుపుము రాజమరాళా!'

యెరిగింపుము నీవెంతి జూచితే

నే హర్షింతును జాల'
 అని కలహంసకు ఆరాజు అంజలి ఘటించినట్లు కాళిదాసు చిత్రించాడు.

ప్రబంధపరమేశ్వరుడైన ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ 'హరివంశం'లో ప్రాతః కాలవర్ణనలో హంస ప్రసక్తి వస్తుంది.

'పాడె మధువ్రతావళులు
 పద్మనీవిభవంబు కాపమున్
 వీడె రథాంగకమ్ములకు

వేడుక గూడి తరంగ దోలలం
 దాడె మరాళ దంపతులు

హాసవిలాసము దక్కి గ్రహ్యవన్
 వాడె కమలదంతి ముఖము

నాచి నూడె తమోనిబంధముల్.'
 అంటూ తెల్లవారు జామున హంసల జంటను దరంగ దోలికల్లో ను య్యా ల లాగించాడు.

బమ్మెర పోతనామాత్యుడు కూడా తన 'భాగవతం'లో హంసల ప్రసక్తి తేవడానికి ఉండలేక పోయాడు.

'నిర్మల మందాకినీ వీచికల దోగు
 రాయంచ చనునే తరంగిణులకు'
 అంటూ గంగాతరంగాల్లో నాటలాడించాడు.

మల్లికార్జున భట్టు 'లలిమానసంబున మెలగెడు హంసకు, వెలయు పల్లల ముపై వేడ్కగలవె' అని మానససహాచరంలో కాపురం కట్టబెట్టాడు.

నైషధం విద్యదాషధం అని పేరుపడ్డ శృంగారనైషధంలో కూడా శ్రీనాగుడు రాజహంసల్ని ప్రవేశపెట్టాడు. శ్రీనాగుడు తీర్చిదిద్దిన ఈ కలహంస నలదమయంతుల పరిధయానికి కారవరాలైన కారణంగా అది హాసన గోరవం చాలా

గొప్ప దని చెప్పాలి. దూత్యంలో కల
హంస ప్రదర్శించినమాటలతీర్పు ఆపూర్వ
మైంది. తాజహంస తన ఆభిజాత్యాన్ని
ఎలా ఆభివర్ణించుకుందో చూడండి.

‘నలిన సంభవు సాహిణమువారువంబులు
కుంము సాములు మాకు గువలయాక్షి
చద లేటిబంగారు జలరుహంబుల తూండ్లు
భోజనంబులు మాకు బువ్వబోణి
సస్యలోకముదాక సకలలోకంబులు

శాటపత్తులు మాకు నల్లవదన
మధురాక్షగంబులు మామాటలు వింగ
నమృతాంధసులే యోగ్య లనుభ
మాంగి

భారతీదేవీ ముంజేతి పలుకు జిలక
సమదగజయాన సబ్రహ్మచారి మాకు
వేదకాస్త్ర పురాణాది విద్యరెల్ల
తరుణి నీయాన ఘటాపథంబు మాకు
అనుటలో కలహంస దమయంతికంటెను
జ్ఞానాతితాం గల దని చెప్పక యే తెలు
స్తుంది.

నలుడు రాజహంసను పట్టుకున్నప్పుడు
‘తెక్కల కొనతం గలిగిన
ఇక్కాంచన మాగపడియెడే నృప! నీకే
యక్కల దీనం దీతెడు
నక్కట నీహారలేక మల్లిక బోలెన్’

అంటూ రాజాను బలిమూలు తున్నప్ప
డాకలహంస తెలివికి సంగ్రహశ్చర్యం
గలుగక మానదు. అంతటి తెలివైన కల
హంస దమయంతికద్దకు పోయి దాత్యా
న్ని నిర్వహించి తిరిగి నలుని చేరగా దా
న్నెలా మెచ్చుకొన్నాడో చూడండి.

‘సరసత్వంబు నిగూఢ కార్యఘటనా
చాతుర్యసంపత్తియుం
బురుషార్థైక పరాయణత్వమును న
భ్యుత్థాన లీలాధరం
ధరతా ప్రాధియనుం గృతజ్ఞతయు వా

త్వల్యంబు సద్భావమున్
సరసీజాసన వాహనాన్వయవతం
సాహంస నీ కందముల్’

హంస అంత సుందరమైంది కనుకనే
‘వరుణరాజున కిడిన చామరము వోలె
పొడవు మిగిలిన పొందమ్మి పూవువోలె
నిబిడ నిద్రాభి ముద్రిత సేత్రమైన
రాజహంస ... ..’

అంటూ శ్రీనాథుడు ప్రశంసించాడు.
నైషధంలో వలెనే ప్రభావతీ ప్రద్యు
మ్నంలో కూడా శుచిముఖి ఆనే హంసను
పింగళి నూరన ప్రవేశపెట్టాడు. ఈ కల
హంస ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నులకు కౌత్యం
సలప నిశ్చయించుకొంది. వజ్రనాభుని
సంహారానికిని, నురరాజు నభీష్టస్థికిని
తన చతురతను వినియోగించింది. దేశం
ద్రుడు కలహంస ప్రావీణ్యానికి మెచ్చు
కొని హంసతో

‘నీ వెవ్వరి కొలదియు గా
వోవరటానుణి విహంగయోషవో భాషా
ప్రావీణ్యము చూడగ వా
ద్వేషతవో కాకయాక దిద్దిన కవివో’

అని స్తుతించాడు. భాషా ప్రావీణ్యా
న్ని, చతురతను గలిగియున్న కారణాన
ఆ హంస పింగళి నూరనగారికి పని
కొచ్చింది.

శ్రీకృష్ణరాయలు ‘ఆముక్తమాల్యద’లో
‘ద్రవిడ కుటుంబిను ల్పసపు

రాచిన రత్నపు దాపక్రింద వం
బువు దెరవారగా నిదుర

వోయి గరుత్తతి పచ్చ బాణినన్
భవన సరోమరాళములు

భర్మమయ చ్చద గుచ్చ విన్మూర
ద్దివిజఘసీమరాళ విత

త్రీభ్రమబూన్పు బురి ద్రభమించుచున్’
అను పద్యంలో బంగాలు తెక్కల గల
హంస లని భ్రమ మన కెందులకు గలిగి
నదో వివరించారు.

వర్షాకాలం హంసలకు అనువైనది
కాదు. కారణం ఆబుతువు వాటికి వినాశ
కారి యట. అందుచేత క్రాంతనగ గుహ

మార్గాన్ని ఆధారం చేసుకొని మానస
సరోవరానికి వెళ్ళునని చెప్తారు. అందు
కనే అల్లసాని పెద్దనామాత్యుడు

‘వనజేతూణా మనోధనపశ్యతో హరుం
డరి హంస సంసదభ్రాగమంబు’

అని అన్నాడు.

కలహంసలు అంతఃపురాల్లోను, అతి
వల ఆటపాట్లలోను, వంతులాడిన ఘట్టాలు
కనిపిస్తాయి. నందితిమ్మనగారి ‘పారిజాతా
పహరణం’లో శ్రీకృష్ణుడు సత్కామందీరం
ప్రవేశిస్తూ -

‘కలికి రాయంచ బోడల నల్ల సెలయించి
నడపింప రేలకో పడతు లిచ్చుడు...’
అనుకుంటాడు.

అంతఃపురంలోని హంగలు అంగనల
అంచెల ధ్వనిని ఆనుగించి నడుస్తాయట.
అలుకదీరిన సత్యజలకమాడి తరలివస్తున్న
ఘట్టంలో తిమ్మన ఈ విషయం తేల్చి
పర్చాడు చూడండి.

‘జలకం బాడి ... ..

పసిండియందెరవళిన్ రాయంచ

అంతంతరా

జెలులు దానును సత్యభామ

సనుచెంచెన్ ...’

సత్య స్వర్ణ నూపురధ్వని విని హంస
లల్లనల్లన ఆనుగిస్తున్నా యట -

‘లలిమానసంబున మెలగెడు హంస’
కనుటలో మానససరస్సులో మనుగడ
‘జలరుహంబుల తూండ్లు భోజనంబులు’
అనుటలో తామరకాడలు ఆహారం, వీనికి
తోడుగా ‘పాలను నీరు వేణుచరుపంగ
మరాళ మెఱుంగు ననుటలో నేర్పు కల
గలనీ, హంసకు ఉన్నాయి. వీటికిమించిన
ప్రసక్తి బ్రహ్మకు వాహనం కావడం.

లక్ష్మణాకవి తెలిగించిన ‘భర్తృహరి’
సుభాషితంలో.

(తరువాయి 9 వ పేజీలో)

5. వసుచరిత్ర - నాటకీయత

అభిజ్ఞానశాకుంతలానుసరణము

- శ్రీ హనుగోటి అద్వైతరావు, బి. ఓ. ఎల్.

సాధారణముగా కవులు తమకంటే గొప్పవ్వారనటువంటి పూర్వ కవులను ఎచ్చటనో ఒకచోట అనుసరించి తమ కవిత్వము మెరుగు దిద్దుకొనుట పరిపాటి. రామరాజభూషణ ప్రణీతం వైన వసుచరిత్ర తరువాత వెల్వడిన కావ్యములకు ఎన్నివిధములా మార్గదర్శక మైపోయితి తన ప్రబంధమును నాటక లక్షణము అతో కూర్చి రచించినాడు. కావున రామరాజభూషణుడు అభిజ్ఞానశాకుంతల సన్నివేశములకు సరిపడు విధముగా నాటకీయతలలో దూపొందించినాడు.

నాటకమునసామాన్యముగా శృంగార నాయకులలో నొకడు నాయకుడుగా నుండును. అతనికి నాయకునిబట్టి విమానముగాని, నర్మసచివుడుగాని, పీఠమర్థుడుగాని ఒకసహాయ నాయకుడుండును. నాయిక ఉన్నత కలలో ప్రోద్బలమై యుండవలయును. ఆనాయిక చెలికత్తె

(8 వ పేజీ తరువాయి)

‘వనజభవుండు కోపమున

వాహనమైన మరాళభర్తృవన్

వనజవనీ విహర కల

నంబు తొలంగఁ జేయుగాని గుంభనమున దుగ్ధజీవన వి

భాగ విధాన నిరూప నైపుణి

జనిత మహా యశోవిధవ

సారము హంసకు మాన్య జాలునే

అనుటలో హంసకీర్తి గొప్ప దని రుజువగుచున్నది.

ఈవిధంగా కవుల కలాలలో చిత్రితమైన కలహంస కావ్యాలలో కావలసినంతగా ప్రకృతిని పొందింది.

|||||

లుంటారు. వసుచరిత్రయందు నాయకుడైన వసురాజు ధీగోదాత్తుడు. అతని చెలికాడైన నర్మసచివుడు సహాయనాయకుడు ఉన్నతకలలోత్ర సంభవమైన గిరిక నాయకగా చిత్రీకరించబడినది. మంజునాటి ఆమె చెలికత్తె ఈవిధముగా నర్మనాటక లక్షణములతో నాయికానాయకులకు ఉద్దీపనాలంబనానుభవ విభావాదులచే చక్కని సమయస్ఫూర్తితో రామరాజభూషణుడు వసుచరిత్రను తీర్చిదిద్దినాడు.

శాకుంతలము నందు నాయకుడుగా చిత్రీకరించబడిన దువ్యంతుడు వేటయందు కతూహలముచే అడవికి పోవును. ముని కుమారులెదురై ఆశ్రమ వికీరములు తెలుపగా దర్శనోత్సుకండై వేటసామగ్రిని తీసివేసి అటు బయలుదేరును. వసుచరిత్ర శృంగారప్రబంధము గనుక కవి వసంత బుతుగర్జనమును చేసెను వనపాలకులు వచ్చి మలయ మారుతముచేసిన ధూర్త కృత్యములు రాజునకు చెప్పగా వసురాజు వనవిహారార్థమై చెలికాడైన నర్మసచివుని వెంటనిడుకొని బయలుదేరును. ఉద్యాన వనమున కొంతదూరము బయలుదేరగా

ఉ॥ ఉన్నతి నన్నగామున

నున్న యొకానొక కన్నరద్వళుం

... ..

... ..

గన్నరదేవపాదపవి భిన్న బృహన్నగ కుటవాటికన్ !!

ఈవిధంగా రెండు క్షీర పక్షులు తమ ముందుగా కొలాహల పర్వతమునైపునకు ఎగిరిపోవుచుండగా చూచి అది తమ కాన్నుల సుఖనూచక మని ఎంచి సంతసించురు. ఇచ్చట కవి కోలాహల

పర్వతప్రసక్తి అపతీద్వయముచేకల్పించినాడు. సామాన్యముగా నాటకమునందు పాత్రప్రవేశముగాని, వీడైన వస్తువిషయముగాని, చెలికానితోనైన సందర్శన చిత్ర సంభాషణమునందును నూచిస్తారు.

శాకుంతలమునందు —

దువ్యంతుడు ఆశ్రమమును సమీపించగానే అతని కుడిబాహువు అదరిగింది. అది అతనికి అసహ్యభూషణముగా నొప్పి మరింత ఉత్పన్నమౌచెను. తర్వాత రాజు ఆశ్రమప్రాంగణమునకు పోవును. అచ్చట పెంపుడు కట్టకు నీరుపోయును శకుంతల, ఆమె చెలికత్తెలు కన్పించురు. తన మనస్సు చూచినదేమొదలు శకుంతల యందే లగ్నమగుట నెంచి ఇది ఆశ్రమ వాసము. వీరు మునికన్యలు. వీరియెడల (శకుంతల) నాకు వికారభావము కల్గుచున్నదిదేమి యని రాజు సందేహించును.

వసుచరిత్రయందు—

ఇంత యథార్థముగా గాకుండ రాజు, నర్మసచివుడు తమక్రీడాకైలమైన కోలాహల పర్వతమును సందర్శించగోరి అచ్చటికి బయలు దేరుదురు. కొంతదూరము పోగా వారికి ‘వీనులవిరిచై అమృతపు సోనలపొందై’ ఒక అవ్యక్తనుమధుర గానము వినిపించును. ఆ పాడున డెవరో తెలిసికొని వచ్చి రాజును చెలికాడు వారివద్దకు తీసుకొనిపోగా ఒకపూపొదరింటిలో పొందినగా కూర్చుండి వీణ వాయింతుచున్న గిరికాదేవిని చూచిన రాజునకు సాత్త్వికోదయ భావము కలుగును. ఆలాగే చూచుచున్న అతని కాక్షణముందు అనిమేషత్వము కలుగును.

శాకుంతలమునందు —

శకుంతల మోముపైకి గండుతుమ్మద రాగా ముగ్ధయైన శకుంతల భయముచే విడలింపిచుండ, సఖియైన ప్రియవంద తీవలచాటున పొంచి ఉన్న దువ్యంతుని

గానకయే శకుంతలతో 'దుష్కృతం ఆక్ర
స్తస్య' అని పరిహసించును. అదియే సరి
యైన సమయ మని ఎంచి దుష్కృతుడు
వారి ఎదుటికి వచ్చును. (ఇటపాత్ర
ప్రవేశమాచనము). ఇట్లు జరిగిన మాతా
త్సంఘటనకు వారు భ్రమ చెందినను
వెంటనే మర్యాదోచితముగా రాజునకు
అతిథి సేవలు చేసిరి. తర్వాత శకుంతలా
జన్మవృత్తాంతమును విగ్రహించి రాజునకు
శకుంతల తల్లి అప్పగించిన మేక
యనియు తండ్రి విశ్వామిత్రుడనియు
చెప్పెను. శకుంతలకు గూడ రాజును
చూచిన వెంటనే మనోవికారాది సాత్విక
భావములు కల్గినవి. అచ్చట చాలసేపు
నిలువలేక స్వీకృతి పోషింపును. చెలికత్తెలు
పోషింపురు. ఈవిధంగా వారు ఒకరిపై
నొకరు రాగానుబద్ధులై విరహవేదనకు
గురియగుదురు. దుష్కృతుడు డిడియంతయు
చెలికత్తెన మాధవునితో చెప్పకొనును.

వసుచరిత్రము:—

రాజాశోకను నర్మనచిత్తుడు వారి
చెలికత్తె మాయామునివేదమునఁ జని
మంజువాణి యను చెలికత్తెచే గిరిక జన్మ
వృత్తాంతము తెలిసికొనును. తర్వాత
గిరికను 'ఓమనన్య కన్యా సామాన్య
లావణ్యప్రభావసులల్లభం బెండ్లియాడు'
మని దీవించి తన మంత్ర ప్రభావముతో
వసురాజును పిలుకునని 'మజ్జా' యనును

మ॥ ఇది సందింపక వేళయంచు వసురా
జేంద్రుడు సీరంధ్రసి

... ..
... ..

నృదభృంగీరులివందమాగధ కథా
మాధుర్యముం బెల్లన్!!

ఇట్లు వసురాజు పొదలమాటున నుండి
వారి యెదుటికి వచ్చును. ఇచ్చట నర్మ
సచివు (మాయాముని)నిచే పాత్రప్రవేశ
కలిగి చేయించినాడు.

చ॥ అనుపమకాంతివైభవన

మర్మితు నానసురాజు గాంచి ప

ద్విని సరసాంతరంగమున

మించె విహితనరాగకందళం

బాసరెనఖండవాసనలు

నుత్కృతికల్పింపిల్లె నల్లన

ల్లనగిడెం బ్రమేంద్రశస్థితలై

తమింజాపును మృదక!!

వసురాజును చూచినంతనే పద్మినీజాతి
స్త్రీయొక గిరిక ముగ్ధుగా బట్టి ఆమె సర
సాంతరంగమునందు అనురాగము కలి
గెను. రోమాంచుములు మొదలగుసాత్విక
భావములు కలిగెను. తర్వాత శలక,
భయము మొదలగు సంచారభావములు
కలిగెను. ఈవిధముగా నామె యందు
ఒక్కసారిగా పొడకట్టిన సాత్విక
భావాదులచే ఆమె వణకిపోయెను. ఇచ్చట
వసురాజు ఆలంబన విభావము. ఆతని
తేజస్సు (అందము) ఉద్దిపనవిభావము.
శృంగారమునందు మొదలు నాయికా
నాయకులకు నేత్రోత్సవము జరిగిన తరు
వాత వారి భావికోభనమును తలచుకొని
ఒండొరులపై అనురాగము పెంపొం
దించుకొందురు. ఇచ్చటను అదియే చెప్ప
బడినది. శకుంతలవోలె గిరికగూడ చెలు
లతోగూడి అతిథి మర్యాదలు జరిపిన
తర్వాత అచ్చట చాలసేపు నిలువలేక
మేఘమనెడి తెరచాటునకు విద్యుల్లత
యను స్త్రీపోయినవిధముగా తెరచాటు
నకు పోవును. అటుపిమ్మట కలహంసి
వచ్చి గిరికను పూజార్థమై తీసికొని
పోవును.

'రాగమృదంగమలికుచ, భారమ్మున ...
... దొరగఁ జనఁ దివురుటయున్!!

ఇట్లు చెలికత్తె ఆమెను చేయిపట్టి
తీసుకొని పోవునండగా వెనుదిరిగి
చూచుచు పోవును. చెలికత్తెలు వసు
రాజుతో శాశ్వతమనందువోలె 'మహా
వల్లభ మోచెలినిది ప్రేమ సీసమున
బాయకుండ'మని పిల్చి వెడలిపోదురు.

శకుంతలా దుష్కృతులు ఒకరిపై నొక
రికి కల్గిన యనురాగముచే విరహవేదనకు
గురియగుదురు. శకుంతల విరహతప్పురాలై
చెలికత్తెలచే మాలిన్తీరమునందు గల
పొదరింటిలో శిలాపట్టునుపై నుంచబడి
శీతహాపచారములు చేయుటచుండెను.
దుష్కృతుడు ఇదియంతయుపొదలమాటు
నుండి కని వ్యభంబించును. శకుంతలచేత
ఒకచివురుటానుపై కొనగోటితో నొక
మదలేఖ వ్రాయించి, దుష్కృతునికి
పూలతోనూ అది యిత్తును. తరువాత
ఇద్దరుఁ బసికొనిరి. ఆతడు శకుంతలను
ముద్దాడవోనగా గొతమివచ్చి శకుంత
లను పూజచేయుటకై పిలుచుకొనిపోవును.
ఆవిధముగా శకుంతల మరల చూచుచు
పోవునండగా, దుష్కృతుడు అనంద
మును దుఃఖమును సరుముగా ననుభవిం
చును. అప్పుడు చెలికత్తె తమచెలియైన
శకుంతలపై ననురాగముఁ బాయకు మని
చెప్పి వెడలిపోవుదురు. ఇచ్చట శకుం
తలా దుష్కృతుల ద్వితీయమాగమము
తర్వాత శకుంతలను తీసికొనిపోవుటలా
అంతఃపురముఁ జేరినతర్వాతమరచికొన్ని
రోజులకు శకుంతల రాగా తిరస్కరించి,
శకుంతల తనభార్యయే యని తెలిసిన
తర్వాత మరల విరహవేదనము ననుభవిం
చుట జరగును. వసుచరిత్రయం బట్లుగాక
ప్రథమసమాగమము తర్వాతనే ఇద్దరు
ఒకరిపై నొకరు మరులుగొని విరహవేద
నకు లానగుదురు.

దుష్కృతుడు శకుంతలను తనభార్యగా
తెలిసికొనినది మొదలు రాచరికపు వ్యవ
హారములుచక్కగా నిర్వహించుకొంటును.
అన్నపానాదులను వేళవేళగైకొనెడి.
చెలికత్తె వచ్చి భోజనవేళయొనది తెమ్మ
నగా చలించకుండ ఉండిపోవును. అంతః
పురోద్వానవనమునకు చెలికానితో గూడి
పోయి అంతఃకముందు నగముగీసిన శకుం
తలా చిత్రపటమును పూరించుటకు
బూసుకొని దానిలో శకుంతల నూహించు

కొని ఆపటముతో మాట్లాడుచుండును. ఇచ్చట ఉన్మాదమును సంచారిభావము చెప్పబడినది.

వసుచరిత్రయందు —

వసు ౭ జా గిరిజను వీడినది మొదలు దశవిధాస్థలలో చిక్కి మరునిబాధకు గురియగును. ఉన్మాదవేషమునందు దేనిని చూచినను గిరికయే యని భ్రమించి పట్టుకొనబోవును.

సీ॥ 'ఓ నుగొట్టిలతహాన ననిడాయుఁ

గావన్న, నభినవతరలతావాప్తి డెలపు' ఇచ్చట ఉన్మాదమును సంచారిభావము చెప్పబడినది.

ఈ విధముగా వసురాజు విరహానల తప్పుడై పడియుండగా మంజువాణి వచ్చి చాటునుండి విసిరిన ముత్యాహారము నందు గిరిక నూహించుకొని వ్యధ నొందును.

శకంతలమునందు —

దువ్యంతుడా విధముగా పిచ్చివాని వలె శకంతలా చిత్రపటముతోమాట్లాడుచుండగా మోచ మహర్షిప్రములో శకంతలకు చెలికత్తెగా నియమింపబడిన సానుమతి రాజును చూడగోరి గగనమార్గమున వచ్చి దువ్యంతుని అపస్థను చూచి వెంట సోపోయి శకంతలకు వివరించినది. అక్కడ రాజు శకంతల చిత్రపటమును మిగిలిన సగము పూరించుటకు పూనుకొనినాడు. కాబట్టి ఆయన శకంతలను మరల స్వీకరించుటకు పూనుకొనినాడని సానుమతి మదియందు తలపింపజేయును.

వసుచరిత్రయందు —

మంజువాణి తనచెలికత్తెనులను రాజునకు విన్నవించి మని గగనమార్గమున వచ్చి రాజును విరహావస్థలో చూచి గిరిక ముత్యాలహారమును అతని కిచ్చి కొంత ఉపశమింపజేసెను. వసురాజు గిరికను నిందావదములు పలుకగా మంజువాణి 'అనన్యగతిన్ నుదితిన్ మనోజాబాంకి

నెగజేసి లోఁగనికరింపని వారివిగాక నేరముల్' అనియు 'మహిపాలరృహా వైభవ శ్రీయోగాంధులు నెప్పనేల మగ వారిన్ నమ్మగావచ్చునే' యనియు ఏడుగు దెబ్బతీయును. తరువాత గిరికాశేఖరుడతన యవస్థలోనే యున్నదని ప్రహించిన రాజు తన యంగరమును గొనిపోవ్వని మంజువాణి కిచ్చును. ఆమె అది కొని పోయి గిరికజేలిను చితాపోషశమకము కలు జేయును.

శకంతల వృత్తాంతమును రాజుకు చెప్పినపుడు తల్లిదండ్రుల ప్రసక్తి వచ్చి నపుడు తల్లియు దండీయు కణ్వముహర్షియే యని కవి చెప్పించినాడు గిరిక తను విరహముననుభవించునట్లుడు త్వరగా వివాహము జేయుటకు తనకు తల్లిదండ్రులు నామమాత్రులే యని ఆమెచే తలపోయించినాడు. కణ్వడు శకంతలాదువ్యంతుల గాంధర్వ వివాహము తన దివ్యదృష్టితో తెలిసికొని ఒక శుభలగ్నమున శకంతలను అత్తవారింటికి పంపదలంచును. అప్పుడు తల్లిదండ్రులు తమబిడ్డను మొట్టమొదలు ఎట్లు ఆమె భర్తవద్దకు సకల లాంఛనములతో పంపుదురో ఆ విధముగా వసుపుణ్యంతులతో నూతన వస్త్ర భూషితగా జేసి లాంఛనయుక్తముగా ఆమెవెంట నిద్దరు శిష్యుల నిచ్చి పంపును. అత్తవారింటిలో ఏ విధముగా నడచుకొనవలయునో భర్తయెడల ఎట్లు మెలగవలయునో అన్నివిధముల బిడ్డకు బుగులు గరపి మహర్షియైన ఏవో విడరాని బంధము ఆబిడ్డతో నున్నట్లు లోలోన కించిధ్యులగ నొంచును. అయినను బిడ్డ అందులో వివాహమైనది ఎన్నిరోజులు తల్లిగారింటిలో నుండును. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు వెడలిపోవలసినదే కదా! యని తన మదియందు కనకొని తండ్రిని విడిచిపోలేక ఏడ్చుచున్న శకంతలను ఓవార్చి రాజుతో చెప్పవలసి విషయములు శిష్యులకు జెప్పి వారిని సాగనంపును.

చిన్ననాటినుండి ప్రకృతి ఒడిలో పెరిగినది కాబట్టి పక్షులను, తరువులను, తన తోబుట్టువులనుగా భావించి ప్రేయంవగాననూయలను చిరరిసారిగా గాథాలింగనము చేసికొని తిన్నగా వెడలును. రాజామెను తిగస్సురించుటయు, ఆమె మోచి మహర్ష్యాశ్రమమున నుండుటయు జరుగును. కొన్ని దినములకు రాజునకు శకంతలచే పోగొట్టబడిన ఉంగరము దొరకిన తర్వాత శకంతల తన భాగ్యముని తెలిసితండ్రికి ఒకనాడు స్వర్గము నుండి తిరిగి వచ్చుచు మోచిచాశ్రమమును దర్శింపగోరి యాత డెచ్చట దిగెను. ఆ యాశ్రమమున తన పుత్రుని, శకంతలను గని సంతసించి మోచి మహర్షి సమక్షములో తన తప్పును ఒప్పుకొని శకంతలను ఓవార్చి వారివద్ద సెలవు గైకొని దారాపుత్రులతో నిజపట్టణమున కరుగును.

వసుచరిత్రయందు —

ఆవిధముగా మంజువాణివలన వసురాజు సంతతి తెలిసికొని అతడు పంపియంగరమును తన కేల ధరించి తాపకాంతి నొందెను. ఇదం యు విన్న గిరిక తల్లియైన శుక్తిమతి తి బిడ్డకులుగు భావి బ్రాహ్మత్యమును గురించి మెచ్చుకొనెను. ఆతర్వాత ఇంద్రుడు సకలదేవతా పరివారముతో కోలాహలనివద్దకు వసురాజు తరపునవచ్చి గిరికా వసురాజులకు వివాహము నిశ్చయించెను. ఒకశుభముహూర్తమున గిరిక తల్లి శుక్తిమతి పరమైన నది కాంతాబంధుజనులు కోలాహలని పరమైన పర్వతశ్రేష్ఠులు హిమవ తునితో సహా సకలదేవతా, పర్వత నదీ పరివార సమక్షములో లాంఛనయుక్తముగా గిరికా వసురాజులకు వివాహ మొనర్చురు. పిమ్మట బిడ్డకు తల్లిగారింటినుండి అత్తవారి ఇంటికి పంపవ యును. ప్రథమ సంతానము

6. అద్వైతవారి కవితా హాసము - ఋతువిలాసము

- శ్రీ జి. బి. ఎన్. ఆచార్య, ఎం. ఏ., పి. హెచ్. డి.

(గతసంచిక తరువాయి)

ప్రకృతియొక్క ద్వితీయ విలాసము గ్రీష్మము. దీనిని వర్ణించటంలో కవిగారు ప్రదర్శించిన బౌద్ధిశాస్త్రాన్ని చమత్కార చారుత్వాన్ని పరిశీలించండి.

‘ఏకశతమనలేల జైత్ర విష్ణుని యింతి
పైటయేనేనుడు పట్టణగల
పూర్ణదిశములైన స్నానంబు చేయని
యతి, యిటు ముప్పుపట్టెనాడుజుము
ఒకలెల్లనిడుగా నడుపుల దాల్చువాఁ
డంగవస్త్రముఁ గట్టు నహరహంబు
నెలయైన మేనిదుస్తులు మార్చుదలఁపని
యతడు పూటకురెందు జలమార్పు

(11 వ పేజీ తరువాయి)

శుక్తిమతి శోలాహలలకు కల్గిన మద్దుల బిడ్డ, చాలా గారాబుగా పెంచి పెద్ద చేసినారు. అయినను ఏతల్లిదండ్రులు తమ బిడ్డను అత్తవారింటికి పంపకయ్యెందుకు? తన బిడ్డ అత్తవారింటిలో ఏవిధముగా నుండకలయునో చెప్పి శుక్తిమతి బిడ్డ నోదార్చును. అల్లుడు మహారాజు. అక్కడ అన్నివిధములా వాకి దగిలట్టు నడుచు కొనవలయు నని తండ్రియైన శోలాహలడు చెప్పెను. ఈవిధముగా వారి బిడ్డకు అన్నివిధములా బుద్ధులు గరపి వసురాజు వెంట పంపుదురు.

ఈవిధముగా రామరాజ భూషణుడు తన వసుదత్రిను నాటకీయ నైతిక రచించి కాళిదాసు కావంతలమును అనుసరించి నవ్వటికి అన్నివిధములుగా పటిష్ఠముగా రూపొందించి తరువాతి కవులకు కూడ మార్గదర్శకుడయి ప్రోత్సహించుచుగా ప్రఖ్యాతి నొందించెను.

నెలలతరబడి త్పరకర్మ దలపనట్టి యుద్ధయనను నెలవడ జేయించుకొనును రెండువ ర్షాయములు బాట్రుమందుచున్న వైజమున్ మార్పు సీగ్రీష్మరాజు చూడ!

అని గ్రీష్మరాజు యొక్క ప్రతిభను వర్ణించారు. మానవప్రకృతికింటి ఋతు ప్రక్రియేబలీయమైన దని ప్రతిపాదించే లక్ష్యం వైజయ్యలో దోషతీకషపుకు న్నది. ‘ఏకతమనలేల...’ అనేపాదంలో చమత్కారంతోపాటు, స్త్రీ సహజమైన సిగ్గునకూడా ఋతుధర్మం మాని పించిన దని దాని ఆధిక్యాన్ని ధ్వనింప చేసారు. ఇలాగే మిగిలిన పాదాల్లోకూడా చమత్కారమూ, ఋతుధర్మమూ పెన వేసుకుని అస్సాదయోగ్యంగావున్నాయి. ప్రకృతి ధర్మాలకు అనుగుణంగా, మానవ జీవనవిధానం ఎలామారుతూ వుంటుందో ముచ్చటగా తెలియజేసిన ఈపద్యం కవి గారి నిశితపరిశీలనదృష్టికి మచ్చుతునక. ఇంకా ‘నైదాఘ’ మహిమను వర్ణిస్తూ - ‘వడుచుటకు మున్నెరమున్ గ్రోలికూడు వైప లేదని కుండకుజనుఁ దొకండు’

అని నేనవికాలంగాని ‘దప్పి’ను దానివలన కలిగే అనర్థాన్ని సూచించారు. ఇది మానవజీవిత సర్వీహితమైనది. మనస్తత్వ పరిశీలనకు సంబంధించినది.

‘పృథివి నైదాఘమహిమ వర్ణింపఁ దరమే!’ అనే పాదంలో ‘నైదాఘ’ అనేది గ్రీష్మానికి పర్యాయపదమైన ‘నిదాఘ’ శబ్దభవము, ‘నితరాండవ్యాతే జనోఽత్ర నిదాఘః’ (జనము దీనియందు మిక్కిలి దహింపబడును, కాన నిదాఘము) అని అమరము.

కవిగారు బౌద్ధిత్వం పాటించి ‘నైదాఘ’ శబ్దాన్ని ప్రయోగించి, ఎంతో

ప్రయోజనాన్ని సాధించారు. గ్రీష్మ ఋతువులో మానవులకు బాధించి, మిక్కిలి చికాకు కలిగించేది స్వేదము. దీనిని కవిగారు ‘స్వేదము’ అనే శీర్షికతో సుదీర్ఘంగా వర్ణించారు. ‘అళికంబునందున్న తిలకంబు నుంచవు

పెట్టనేలే దనిరిట్టు ముగఁడు
వంగివడ్డించెడువాని చేతులబాటి
పడెడు వానిందిట్టఁ బంక్తిజనము
తిర్జన నెన్నోసల్ మార్జన మొరింపఁ
బుక్కఁదూలుదు దూఱుఁ బార్శ్వార్థి
లిలిగమును నాటంక మొదవెంటు
వాడిపోయిదు రెప్పు డాల్మమగలు
స్వేదమా! మోదమా లేక భేదమా? వి
నోదమా! తుందుడుకుఁకాపి భేద మొదవ
జేయుచుందువు నిచ్చులుఁజేతిలోని
విననకట్టలకేకాని వేనవు మాట!’

అని యెంతో చమత్కారం వుట్టి పడెట్లు స్వేదబాధను వర్ణించారు. ‘స్వేదమా!’ అని స్వేదాన్నే సంబోధించి ప్రత్యక్షంగా దానిచేష్టలను దానికే నితే దించటం చమత్కారంగా వుంది. ఈ పద్యంలో కేవలం చమత్కారమేకాదు సంప్రదాయసౌలభ్యంకూడా వుంది.

‘అళికంబునందున్న.....అనేపాదం లోవున్న సంప్రదాయభోరణి గ్రహించ వలసిందిగా వుంది. నడుటబాట్టు పెట్టు కోటం హైందవసువాసీనులకు అతి ముఖ్యమైన విషయం. బాట్టు లేకపోవటం అశుభసూచకం. అత్తలో, ఆమెబిడ్డలో తిట్టటంగాదు. మగ డేలిడతాడని వర్ణించ బడింది. తనభద్రతను గూర్చి తానే జాగ్రత్త నహించటంలో సమంజసత్వం వుంది.

‘అలింగనమునకు నాటంక మొద వింతు...’ అని శృంగార రసాభాసాన్ని కలిగించే స్వేదాన్ని అలముగలచేతనే ఆడిపోయించారు. ఇంకా ఘర్మబాధకు తట్టుకోలేక పచ్చదములు, దున్నటులు, తాల్మలు మొదలైన ముడుకవస్త్రాలను విన

ర్జించి, సన్నని వస్త్రాలనే ధరింతురని మహావీర్యము, భీష్మము అయిన గ్రీష్మన్ని వర్ణించారు. మిగిలిన ఋతువులకంటే ఈ ఒక్క గ్రీష్మఋతువులోనే, బావులలో నీటికి చేత్రాడు చాలకపోవటం, భోజన సమయాల్లో నీరు త్రాగడానికి మరచెబుచాలకపోవటం, ఏరులలో పడవలు నడవటానికి లోతుచాలకపోవటం మొదలైన 'హ్రస్వ'గుణాలు వున్నాయని, దాని వింతలక్షణానికి అచ్చెరువొందారు.

'సందెవార్చునెపాన జలపానకాంత చే మాటిమాటికి నాచమనము సేయు చల్లదనము, దా నుల్లయ్యున గోరి మడియన్న మిషుల బంచు దడిపికట్టు జందెపులజిహ్వలు సవరించు వ్యాజానఁ బేసినపీఠెల్ల విరియగోవ మైలపడిన యనుమానంబు నటియించి తపమేదఁ బలుమాటు తానమాడు శ్రోత్రియుం డొక్కరు డతండు

చూచువారి కన్నల కమాయికుం డట్లు కానఁబడుచు హృదయకత్త మైన భావంబు నెవ్వఁ డెలుగు గ్రీష్మ మది షాండునునకైన గిటుకునేర్పు అని శ్రోత్రియుని ఇనుమడించిన శ్రోత్రి యతకు చుత్తార్త పూర్వక మైన వ్యాజాలకు నూచించారు. ఇందులో వ్యంగ్యంగా, సునిశితంగా హాస్యం తొంగి చూస్తున్నది.

'తాలశరంబులందు, మఱి తాలఫలంబుల ముంజెలందునన్ నాలి కడంబులందునను, నాడెపుడక్రమునందు, డాంగెల గీలాలము గ్రీష్మరాజుముఖ రాద్రము నైపరక లేక, దానినే లీల నెఱింగిగో జనులు

ప్రీతిగ సొంతురు తద్రసంబులన్ ! అని వడదెబ్బకు వుపశమనమైన పదార్థాలను ప్రస్తావించారు. గ్రీష్మరాజు ముఖ

రాద్రము నైపరక 'కీలాలము' (నీళ్ళు) ఆయావస్తువులలో దాగుకొనిన దనుట కవిగారి చమత్కారం. ఎంతటిభాగ్య వంతుడైనా కటికదరిదునిగా మార్చగలశక్తి గ్రీష్మానికి కల డని చెపుతూ ఈక్రింది విధంగా వివరించారు.

'పట్టెమంచంబుపైఁ బవ్వలిం చెడువాడు కటిక నేలయె మేలుగాఁ దలంచు ఉష్ణోదక స్నాన మొనరించు నాతండు చిన్నటిముగ్గు ముచ్చటగ నెంచు సాధాంతరంబున శయినించు నాతండు రేల నార్చునుల నిద్రంపఁజూచు మేడతన్ మిడ్డలన్ మెలఁగునాతండు తాటాకుపాకయెసాఖ్యమనుచుఁదలంచు మంచదుస్తుల ధరియించుమనుజుఁడొకరుఁ డెంచుఁ గౌశికమే యోగ్యమంచునిపుడు, భువి నిరాడంబరత్వంబు బోధ యవచ్చు నీగ్రీష్మ మని చెప్పవచ్చునిజము !'

భువిలో నిరాడంబరత్వాన్ని చాటటానికే ఈగ్రీష్మం వస్తుం దని సంభావించటం ప్రశస్తం గా వుంది. ఇంకా ఈ ఋతువులో నెగగడల ముఖాలు, పేలిన పీఠలు, జుగుప్సాఁగా వుంటాయని, నేలంతా ఎండిపోయి బీటలు వారి పచ్చిక లేకపోవటం చేత పశువులు సమృద్ధిగా పాలీయ వసి వర్ణించారు. ఇంకా ఈ ఋతువులో మంచినీటిని, పండ్లను, నిండు వాహినులను, ఎండమావులను, మొగులులను, కార్చిచ్చునొగలను, నీ సమును, నిద్దుల విడ్డెపించి చూపలే మనుచు. గ్రీష్మం కలిగించే 'ప్రాంతి'ని వివరించారు.

'మంచుగొండవసించు నుమాధవుండు మహితకలకాధిఁ బరలించు మోధవుండు నీరజనునం నె యుండు వాణీధవుండు గ్రీష్మతాపము నైపరక లేక కాదె ?'

దేవతలను నైతం కలవగపెట్టే గ్రీష్మ తాపాన్ని చమత్కారంతో వర్ణించటం ప్రేమద్యంగా కనిపిస్తున్నది. ఉమాధవుడు,

రమాధవుడు కలకాధిలో పవలించుటకు, వాణీధవుడు పద్మాసనుడై యుండుటకు గ్రీష్మతాపమే కారణమనుట ఇందలి చమత్కారం. సాంప్రదాయికమైన విషయ వర్ణనతోపాటు, పూర్వకవివర్ణన అను స్ఫురింపజేస్తున్న ఈ కవ్యమొక ఆణిముత్యం. కవిగాయ మిక్కిలి ప్రతిభా వంతంగా భీష్మగ్రీష్మవర్ణనను పూర్తి చేసి వర్ణ ఋతువర్ణన వద్యమించారు.

వసంతఋతువులో వసంతలక్ష్మీ మాధవుల కల్యాణంవలె ఈఋతువులో శ్రావణ లక్ష్మీ కలధరరాజులకు మహావైభవోపేతంగా వివాహం జరిపించబడింది. 'మొడ్డి తంతు లన్ని చాలావరకు పూర్వవలే జరిగాయి. తగిన యేర్పాటు లన్నింటిని 'వదణరాజు' ఘనంగా సమకూర్చాడు. శ్రావణలక్ష్మీ ఆందచందాలను వర్ణించిన తీరు శ్లాఘాపాత్రమై యున్నది.

'వధువుశ్రావణలక్ష్మీ. భావజానిరాణి గల్లులవణ్యరాశి, సుకృతి, గుణాధ్య, నవతటిల్లత మేను, వర్ణనము సేయ నవరతరమాను, భువనమోహినియెనుమ్ము, వికసితాబ్జము మోము కన్యిందు సేయు లలితమా మోవిబింబతలమ్ము నమ్ము, గండుమీ అవి కన్నులు, కాలుకొన్న యిరులు కరు లగు, జక్కవలేపుఁజూపు బటువుగుబ్బలు, మిగుల జైల్యముఁ నొప్పు తతనితంబంబుపైనఁ జీత్రంబునడుము, నవగభిరజలావర్తనంబు నాభి జలతరంగాలు పొట్టపై వళులునుమ్ము.'

ఈ కర్ణనలో వర్ణ ఋతుశోభ కళ్ళకు కట్టించిన నేర్పు మెచ్చనగినది. ఇంకా అంబరమే తెరపట్టు అంబరము, చాత కాలే సభ్యుఁ, ప్రసితనినదాతే మంగళ వాద్యాలు, దుర్దురోత్కృతభాషలే వేద ఘోషలు క అయి వివాహం మిక్కిలి సుసంభ్రంతో జరిగింది. వ సంత ఋతువులోవలే ఇక్కడమాడా యాజ్ఞకుడు 'సమయమే'. సూత్రధారణ తరువాత కవదంపతులు 'జలబిందుమ్ముముక్తా

పాలిని దోసికుల నింపి తలగ్రాతలను పోసుకున్నాడు. ఆ దంపతు లిరువురు సీతా , ములవలెను, దుక్కిణీ ప్రభులవలెను సుప్రభాతములవలెను తోచినా రరి కవి గారు వర్ణించారు. ఆదర్శ వంతులైన పురాణ దంపతులను ఉపమానంగా గ్రహించటం కవిగాని వైలక్షణ్యాన్ని చాటుతున్నది. వరుడైన జలధగుడు నల్లగా వుండటంచేత కొందరు అన్యులక్కల అసంతృప్తితో 'కాకిముక్కవ కాకి దొండం గట్టి రేమే?'; 'ఈడు పొడవ నొక యింత చూడరాదే?'; అని పనికిగా మరికొంతమంది 'వగుడు నల్లుపైన నగ్గణా కరుకు, ఘనుకు; పాటిలేనట్టి నెలదాత, మేటిజోడు; పురుషునకు రూప మేటికే? బుర్రలయ్య' అని ఒలికే సమర్థించారు. 'ఒకనికీన్ గంపు అదియ వేలొకనికింపు' అని పెండ్లిసంబడిని చిత్రించటంలో సామాన్యంగా జరిగే లోకవ్యవహారాన్ని చక్కని లోకోక్తలతో తెలియజేసారు. ఇది ఒకవిధంగా మానవ మనస్తత్వ చిత్రీకరణ మని చెప్పవచ్చు. 'ఘనుడు' అని ప్రయోగించి మేముడనే స్ఫురణనుకూడా కలిగించారు. శ్రీనిజీనివర్ణించి దానంచేసే వాడు కాబట్టి 'పాటిలేని నెలదాత' అనటంలో ఎంతో సముచితత్వంవుంది.

ఈవిధంగానే 'మెరపులు' అనే ఖడ్గాలుకలవాడు కాబట్టి 'మేటిజోడు' అని ప్రయోగించి వుంటారు.

'ఇంద్రధను వను పల్లకి నెక్కి నూత్న దంపతులు పుకమేగు నుత్సవమానందు మెఱుపులే' 'లెట్టు', పీడుగులే మేలి' 'బొట్టు' ఉండుములే పెక్కవాద్యాల యలవులయ్యె.'

పైపద్యంలో 'ఇంద్రధనువను పల్లకి' అనే శబ్దచిత్రం సుకోపరంగా వుంది. 'లెట్టు', 'బొట్టు' అనే అంగపదాలను చక్కగా పొడిగి నవ్యతను సాధించారు.

'గొంగళు లను గొడవిపులు' ఆకు లనుకూడ చప్పగా నాకివైచి భోజనము చేసినారని చమత్కరించారు. (గొడ బ్రాహ్మణులు మంచి భోజనపుష్టికలవారని ప్రతీతి.)

'వానకాళ్ళు' అనే శీర్షికతో వర్షధారలను చక్కగా పుత్తేక్షించారు.

'నిశిచిందెకు మబ్బునీలినస్త్రముఁ జుట్టి అమృతంబువడఁబోసి రమరు లనుచు గగనసరస్సున మొగులుమించును గూడి జలకమాడఁగఁ బడ్డజులలనుచు ప్రకృతికాంతి తెలుపునకు నమృతిము మించుఁ'

బొలఁతులు గొనివచ్చి పోసినందు పానీయమేమను పాదప మనితటి పైఁగరిము పూలవాసయట్లు వేఁగని దన్నుగూర్చి తపించినట్టి భూజనులఁ గాంచి వేడ్క శంభునిశిరాన నున్న గంగమృతా నెన రూనియెల్ల వరములిచ్చుటగా నెంతు వానకాళ్ళు!

అని సహజనుండరంగా వర్ణించారు. వర్ష ఋతు, స్వభావాన్ని ఆలంకారికంగా చెప్పటం పైపద్యంలో గమనించదగిన విషయం. వర్షధారలను గంగమృత ప్రసాదించిన వరాణంగా సంభావించటం గము న్నతమై, కవిగారి కల్పనాచాతుర్యాన్ని చాటుతున్నది.

'మబ్బుపూఁబొదరిండ్లు', 'వోయిమపయోరాళి', 'అబ్బుటములు', 'అకాశవివినము', 'అభ్రవేదండా' మొదలైన రూపకాలు రహస్యతగా, దృశ్యసాక్షాత్కారశోధను కలిగివున్నాయి.

'ఆకసం బను రంగమధ్యంబునందు లాస్యమునరించు శ్రావణలక్ష్మీకట్టు మించునరించుఁడేఁడ గన్పించు నట్టి కుచ్చెకులయట్లు జలధార లిచ్చఁదోచు!

అని జలధారలను సంభావించిన తీరు కవిగారి భావనాబలానికి ప్రబలనిదర్శనం.

'అంత్రము' అనే ఖండికలో, వర్ష ఋతువులో రెండుపక్షాల పెండ్లివారికి కలిగే లాభాలను సునిశితహాస్యంతో చమత్కరించారు.

'బందుగులందు నెవ్వరు రారులే యని వానకాకును గోరు వధువు తండ్రి పురమేగ వాయిదంబులు పల్లకి' 'లెట్టు' కనుచుతగ్గుట నెన్ను కరునితండ్రి రుబ్బి పెట్టుటెగాని మబ్బులన్ నూయలు వడియూనువద్దను వధువుతల్లి తడిసిపాడొను క్రొత్తని సుమ్మి యనిచీర మడతవిప్పుదు పెండ్లికొడుకుతల్లి వానకాకునె వేసి లాభందె యంచుఁ బూరియ నేయఁజూడఁడు వధువుతండ్రి వానకాలపు మేలుసంబర మె లోన వైకిమాత్రము చెప్పెడు పల్కు వేణు!

అని వధూనరుల తల్లిదండ్రుల మనస్తత్వాలను బట్టబయలు లానరించిన కవిగారి నిర్మోగమాటాన్ని మెచ్చుకొనవలసినదే. ఇంకా వర్ష ఋతువులో సమృద్ధిగా కనపించే కూపజలాళస, చేపకొలనులను, కప్పలనుదులను ప్రస్తావిస్తూ -

'లిస్సులు కూలినాల్సి యి
త్రిమ్యురుషుల కెల్ల నప్పపా!'

అని పేదవారిపై సానుభూతిని చూపించారు. 'జయవాసరము' అనే శీర్షికతో శ్రావణమాసమందలి పేరంటాలను, స్త్రీల స్వభావాలను చక్కగా అద్దంపట్టి చూపారు.

'ఏయింటి వాయనం బాయంట నేనిని మూటమోయని నీటుబోటి యొక తె ఎరువుసాములఁజూచు నెవరేని నెంతన మూతి ముటఁగించు నాతియె. తె ఈనాల్గింజల కింతదూరము నడి వచ్చితి మని రోయ వనితయొ తె బొటన వ్రేళ్ళకుఁ బన్నుబూసినఁజాలులే చీర పొడగు నంచుఁ జెలువయొక తె

చంటి వెంటయుఁదనగోడఁ జాఁగిరాఁగఁ
జెలఁగిపిల్లలకోడి వచ్చెడివిధాన
వచ్చునొక్కతె కన్నులపండువగును
క్రావణంబున జయవాసరంబుడంబు !'

పిల్లలుగల స్త్రీని పిల్లలకోడి' తో పువ
మించటం లోకవ్యవహారానికి మిక్కిలి
సన్నిహితమై పుంది. ఇంకా పయోధయ
నుద్దేశించి, కొనియాడుతూ ఆతనిపుదాత్త
మైన దాతృగుణాన్ని, సమవర్తిత్వాన్ని
ప్రస్తావించారు.

'గగనకాంతారాన ఘనమృగతతిసేయ
జేలుపుజేఁ దెట్కపెట్టురిల్లు
ఆకాశ మనెడుమిథ్యామధ్య సాగనుగా
నడుముపైదాల్చు రత్నాలకమరు
అంబకోద్యానంబునందు క్రావణలక్ష్మి
లీలమైనూఁగు రత్నాలడోల
భూజనాళికఁ జాల ముందెపర్జన్యండు
కచ్చితమ్ముగఁ జేయు నెచ్చరమ్ము
క్రావణేందికకబరీభరంబుపైన
ముచ్చట గరంగరంగుల పూలుదెచ్చి
అనుపుగాఁగూర్చి గుండెంచినట్టి చెండు
కరణి నింద్రధనుస్సు సాక్షాత్కరించు !'

అని చిత్రవర్ణగంజీకమైన శక్రాధిప
సౌందర్యాన్ని ముగ్ధమనోహరంగా చిత్రిం
చారు. ఇందులో కొన్ని పూర్వకవుల
భావానుసరణాలు కాగా, కొన్ని సర్వ
స్వతంత్రాలై కవిగారి కల్పనానల్పశక్తిని
నెల్లడిస్తున్నాయి.

'సమతావాదము' అనే శీర్షికక్రింద
వ్రాసిన పద్యంలో కవిగారి ఆభ్యుదయ
ధోరణి ద్యోతికమాతున్నది.

'గమనింపం గడుబాహిరంబె యగుఁ జ
క్రన్ మిట్టపల్లంబు లే
కముగాఁ జేయుమఁ బాటుచున్
నలిలముల్
గన్నట్టుటల్ మాడఁగా

సమతావాదముబోధనేయుటకు వ
ర్తప్రకాండుండె యీ
క్రమమున్ దా వెలయుఁచెనంచు మది న
క్రాంతంబు నూహించెదన్ !'

ఇది డా. సి. నారాయణరెడ్డిగారి 'వర్షా
నుందరి' 9 అనే ఖండికలోని—

'మిట్టలన్ గూడుగట్టిన మట్టి నెల్ల
పల్లమునదించి, మిట్టలపల్లములను
ఏకవర్ణములోన చిత్రించినామ్య
వాదపాఠము నేర్పె నీ వాననీరు'

అనే పద్యంతో పోలిక కలిగివుంది.
సమకాలీనులైన ఇద్దరూ ఒకేవిధంగా,
సామ్యవాదంపై గలప్రీతిని మృదుమధు
రంగావర్ణించటం ప్రశంసనీయం.

'ఆడుసుగ యనుమాట రవ్వంతయైనఁ
బాటిసేయపు, పంటకాల్వలను దాట
గోపికల కెల్లనాడు ముకుందునట్లు
సిగ్గునంతను బోగొట్టి చేర్చువాడ్డు
కనికరములేచి ఓవానకారుప్రొడ !'

అని చమత్కారంతోపాటు, పౌరా
ణిక స్పృహనుకూడా కలిగించిన కవి
గారు పుత్రము సంపద యాలకు వారసు
లని స్తుతించాల్సివుంది. భారతీయులు
పరమాణువులోకూడా పరబ్రహ్మస్వరూ
పాన్ని వీక్షించగల భావుకు లనటానికి
పద్యం నిదర్శనంగా పుడి. ఇంకా వర్షా
కాలంలో కలిగే అనేకాలైన చికాపలను
వివరించారు. ఇల్లాలు కస్తూరిలు ఆరలేదని
చాకతతో జగడమాడటం, భోజనాన్ని
పెందలకడనే వడ్డించలే దనిభర్త భార్య
పై ఎగిరిపడటం, పొయ్యి మండలే దని
అతివ అగ్నిపై అగ్రహించటం, మొద
లైన ఎన్నింటినో పూసగుచ్చినట్లువర్ణించి,
వీటన్నింటికీ హేతువు 'వానకారు
ప్రొడ' యే అని తెలియజేసారు.

'పాడి కోరువఁ గాఁగల మిలఁ
దడికోరువఁ జాలమంచు ధాత్రిజనంబుల్
నుడివెడు పల్కులె మన క
క్కడనున్న వినంగ వానకారున
నెపుడున్ !'

అని వానకారు వర్ణనను ముగించారు.
(సశేషం)

6. 'గ్రీష్మపాటల మల్లీతాపసరః
సథిః శోషవాతోల్కాః
సక్షుప్రపాశ్రపాస్త్రీ
మృగత్పక్ష్యాద్రాదిఫలపాకాః'
(పుట. 42 ప్లో 80)

అని 'కవికల్పలత' గ్రీష్మఋతులక్ష
ణాన్ని నిర్వచించింది.

7. 'కవికర్ణ రసాయనము'న గ్రీష్మవేళ,
దుర్భరమైన వేగవివేంద్రానికి తాళ
జాలక దేవతామూర్తులు పొండేభావా
లను 'సంకు సాల నృసింహకవి'హృద్యం
గా వర్ణించాడు.

'ఏకార్ణవంబులో నిరవైనవటపత్ర
శయనంబుమదిఁ గోరెకారపాణి
యప్తమూర్తలలోన నంబుమాపమునాత్మఁ
గాఁక్షించె హరిశాంకఖండహరి
ప్రథమాంబుజఘ్రాణ భావస్థితియ వేడి
యభిలషించెఁ బయోరుహసనుండు
వేడ్కగాటండియు విలయోదకోదర
స్థితియవేషించె ధాత్రివధూటి
హేమ రజతాచలాది మహీధరములు
హిమగిరిత్వంబు మతుల నూహించుకొనియె
సకలలోకానివార్య దుస్సుహ మహోష్ణ
భీష్మగతియైన యమృహగ్రీష్మ వేళ'.

ఇంకా 'వైజయంతీవిలాసము' నందు 'సాగంగు తన్మృత్యు' పరమేశ్వరుని స్థాన చలనాన్ని కుర్చి ఈవిధ గా వ్రాసాడు.

'హరుడు కైలాసకుధర నాథోగ్రవసతి విడిచి వటుమూలతలమున విశ్రమించె, సతతవిజగీర్ణ తాతనూకృతి నిశాన్త సారమగునట్టి గ్రీష్మవాసరములందు.'

(ప్రథ. ఆ. పద్య. 57)

మొదలైనవన్నీ కవిగారి పైపద్యరచనకు ప్రేరేపకములై యుండవచ్చునని నాయుమా.

8. 'దుర్దురము' అనగామబ్బు' కప్పఅనే అర్థాలుకలవు. ఇక్కడ వరుడు మబ్బే కాబట్టి వేదఘోషచేసేవి కప్ప అని చెప్పవలసివచ్చింది. కప్పల అతిపులను వేదఘోషముగా సంభావించటం కవిగారి విశిష్టతను చాటుతున్నది.

'సంకల్పిరం శశయానా
బ్రాహ్మణా వ్రతచారిణః
వాచం పర్జన్య జన్యతాం
ప్రమదూక అవాదిష్టః'
- ఋగ్వేదము - మందూకనూక్తము.
అనే శ్లోకం స్ఫురణకు వస్తున్నది.

9. శ్రీనందుల గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు తమ 'ఋతునూక్తము' (పుట : 9) అనే గ్రంథంలో పై ఖండికను వ్రదాహరించారు.

—....—

7. భైరవుని కవితాకళ

- శ్రీ కే. కళోరుబాబు, ఎం. ఏ.
- శ్రీ కే. ఆశోకబాబు, బి. ఎస్. సి.

ఇ.య్యనేరని రెండవంటి దని తీర్క రింబుదన ద్వీపదయగు ఉదాత్త పాథ కావ్యములను రచించి పాలకుర్చి సోమన తరువాత దానినిక వెలుగు వెలిగించి సాహిత్య లక్షణ చక్రవర్తియై వహిక క్కిన రాచకొండ సంస్థాన కవి గౌరవ. అతని పుత్రుడే భైరవకవి. తండ్రినలేనే భ్రమంబో వరప్రసాదలబ్ధ కవితల వాడు ఉభయభావలందు ప్రవీణుడు. బహుశాఖ్యాన విఖ్యాతమై జటిల వేదాంత గంభీరమై పరిగిన సాహిత్య కపురాణ మగు సాపర్ణపురాణాంతర్గత భాగమునుండి మోక్షపదాధారంబైన శ్రీరంగమహాత్మ్యమును గ్రహించి యాశ్వాసపంచక రసనతావ్యముగా తీర్చి దిద్ది యందు తీర్థక్షేత్ర వైవ మాహాత్మ్యముల మూడింటిని త్రివేణి సంగమమునలే నిబంధించినాడు. అతడు దానిని పూర్ణ చంద్రాతపస్సుగ సముద్ధాత దుగ్ధాబ్ధి పీచిపంక్తుల నదల్చి వెలయు విశద యశముగల చాగయ రాఘవున కంకిత మిచ్చివాడు. అతడు బహుమనీ రాజ్యమం దొక మాండలికుడుగా నున్న సైఫఖాను వద్ద మంత్రి యగు విరలేంద్రునకు సోదరుడు.

కవీంద్రుని కృతి బుధసభలందు ప్రశస్తి పహించుటకు శ్రద్ధార్థరూఢి, రస సితి, బహువిధవ్యంగ్య భేదములు, భావములు, కరుణ, శయ్యలు, అలంకారములు, కీర్తనలు, పాకములు, దశప్రాణములు వృత్తులు, వస్తువివేకము గుణములు, కవి సమయములు, చమత్కారములు, వర్ణనములు వన్నగు లక్షణములవసరములని భైరవకవి కృతిసారంభమునం దొక స్తవమునందు (1-14) పట్టిక గా పేర్కొని

నాడు. ఇవన్నియు నాతని కావ్యమున పుష్పమునందంశక్లితమైన యామోదము వలే నొప్పి శ్రవణసుభగము లగుచున్నవని వాని నీకృతి పీఠికయందు పరిష్కర్త శ్రీరం గాచార్య గారు (సాహిత్యఆకాడమీ ప్రచురణ ముద్రా 1979) సోదాహరణముగా నిరూపించినారు. కొంగ్రాత్త విషయములను వివరించుచు వారు దానికి గూర్చిన పీఠిక సాహిత్యప్రియులందరి కవశ్యపఠనీయముగా నున్నది.

శతముఖముల పరిధమించు సాహిత్య కళా ప్రతిభాసంపద పెంపున చతురుడనని యాత్మ పరిచయము గావించువన్న భైరవకవి

చెప్పెడ కావ్యము రసములు
చిప్పిల వర్ణనల నింపు చిలుకగ బాకం
బుప్పలీల జిత రచనలు
చొప్పడ శబ్దార్థఘటన సుకవులు
మెచ్చన్ (1-27)
అని తన రచనా నైదగ్యమును గురించి ప్రకటించుకున్నాడు. ప్రస్తుత మతని రచనయందు పానిని కొన్నిటిని సంక్షిప్తముగా తెలుపుటయే యీవ్యాసోద్దేశము.

కావ్యమునకు జిగిదిగి నానాదించునవి వర్ణనలే. వాటివలన కవియొక్క భావనా బలము తేట తెల్లమగుచుండును. ఈ వెన్నెలను పరికించండి.

తళుకు సుపాణి ముత్యాల మించులమించి మెలయుచుక్కుల మేగి మెరుగు దాని కలికిరాయంచ రెక్కలతేవ గిలుపాడి విరియిల్లె గుత్తుల ముగుపు దిడి చదువులొయ్యలిమేరి చాచు నల్లసమాడి వెలిదమ్మి మొగడల తెలివి కల్గించి జిగిమిరుతొగ రెక్క నిరులకు నస మిచ్చి పాపరాముని వన్నె కేపు మాపు

పాలమున్నీటి తరగల పసలనంది
కొండ ముల్లుని మైతెల్లు కొంచెపరచి
కప్పతిలు చుట్టు గొండపై గొనలుసాగి
వెలివెన్నెల తెల్లద వెలివెరిసె (2-48)
దెసలందు వ్యాపించిన వెన్నెల కాం
తులు మాక్తికముల మించులను మించు
చున్నట్లున్న వట! తారకలమేని మెరుగు
లగు దరిమికోట్లు చున్నట్లున్న వట!
మరాళపక్షముల నకుహరించు చున్నట్లు
ఉన్నవట! మల్లికాగుచ్ఛముల ముగుపును
దెగు మున్నట్లున్నవట! భారతీదేవిశరీర
చ్చాయ నెక్కెనక్కె మాడుచున్నట్లున్న
వట! వెలిదమ్మి మొగడల దెలివిని గెలుచు
చున్నవట! తొగరెక్కల కపద్రవము
గలిగించు చున్నట్లున్న వట! దండకాక
పుగవుని వన్నెకే యాధిక్యము జూపు
చున్నట్లున్నవట! గిరికుని విగ్రహపాండు
రముల కించపరచు చున్నట్లున్నవట!
ఉపమాసానుగ్రహో సున్నతమైన ఈపద్య
మతి మనోహరముగా నున్నది.

జలకేలి సలుపుచున్న రమాదేవి ముం
గురుల కొనలందు చెంగలించుచున్న జల
బిందువులు భ్రమరీబృంద మతి పానవశమున
మకరందరసము గ్రక్కెడు మాడ్కిను
న్నవట (4-66) తడిసిన యంబరము
లలో వింతసాగను లాటకుచున్న తనను
తన్మయత్వముతో జూచుచున్న విష్ణు
వుపై, లక్ష్మీదేవి జల్లిన నీటిధార యతని
ముఖపద్మమున నాళి చునగ వెలసిన వట
(4-65) నుకీర్తి గట్టించిన పట్టణమందలి
సరోవరమధ్యముల మెరయుచున్న సర
సీరుహనులు, ఆపురిచరవనితా వదనవై
భవమునుగోరి దపస్సు జేయుచున్నట్లున్న
వట! (4-264)

ఇంపు గొలుపు నిటువంటి వృగుల
వర్ణనలు భైరవుని కావ్యమండలము పూచిన
తంగేడువలె భూరిగా గన్పించుచుం
డును.

పున్నబాణుని రుచింకృతిని పురాణ
పురుషుడగు బాంబవంతుడు దప్ప మరె

వ్వరు చూడలే దట! మన కవు లెవ్వరు
నాతడెట్లుండునో చూచిన పాపమున
బోలేదు. చివరకు కవరసంభవ కర్త
కాళిదాసుగూడా చూచినట్లు లేదుగాని
యీకవి సాంగుడైన మదనదేవునిమూర్తి
విభవమును దర్శించి నేత్రపర్వముగా మన
కన్నుల ముందుంచినాడు గమనించండి.
కప్పారు నెఱిగెండుకల కొప్పుకొప్పుగా
బారిజాతంపుల బూబంతి మెఱుము
రతిపదాల క్రకాంకితమైన సోసలిపై
నిలువుగస్తురి బొట్టు చలువుమీగుల
గేయూరముద్రాన గిల్గొన్న గళమున
మాక్తికంబుల కంకమాల యమరః
జెదరు గండపుబూత జెన్నొందుసురముః
బద్ధరాగంబుల పదక మొలయు
సరస సంభోగ శృంగార సహజసుహిమ
లలిత యావన లావణ్య లక్ష్మీదేనుప
ననుపమాన జగన్మోహనైకమూర్తి
దర్పకుడువచ్చె నింద్రు నానాస్థానమునకు
(2-52)

విశేషార్థములకు స్ఫురింప జేయునట్లు
పద్యములందు పదముల నాచిత్యవంత
ముగా ప్రయోగించుటలో కవియొక్క
విజ్ఞతపాడగట్లు చుండును. ఇట్వేకుని
తపోభంగము జేయజాలక బృందారక
సుందరీ బృందము పడినపాట్లను తిలకిం
చండి.

ఉ:- మేనకవిన్ననై నిలిచె,
మెల్లన మో మరవాంచె రంభ, లో
నూనిన వింత నివ్వెఱగు
నొందె దిలోత్తమ, గర్వహీనయై
దీక్షనొందె నూర్వశి, మ
దింజలియించె ఘృతాచి యన్య కాం
తానిచయబులెల్ల దపు
దవ్వలనుండె భయంబు పెంపునన్
(2-77)

రంభ మెల్లన మోమరవాంచినవట. రంభ
కదళీవృక్షవాచకము. ఆరటి గల చెట్లు
గొమ్మల మధ్యను దలచుత్తినట్లు కళిం
గాకి దల ప్రాకి వాల్చిన ట్లోప్పియుం

డుట సహజమేకదా! అపురూపలావణ్య
వతి లోత్తమలో నూనినవంత నివ్వెఱగు
నొందె నిట! చక్కనిదాన నంచు నెల
జవ్వనినంచు జగంబులోన బేరెక్కిన
దాననంచు నిక్కచు విట్టివీగుచు బరులఁ
గణింపని కాంతలు తమ యుండచంద
ములు వారి నాకర్షించి గిలిగింతలువెట్టు
నప్పుడు నివ్వెఱగు అనగా భ్రాంతి,
యాశ్చర్యము, నిశ్చేష్టత నొందుట సహ
జమే గదా! (లోనూనిన వింత నివ్వెఱగు
నొందెనటులలో కవి తైలవాచక శబ్ద
మయిననూ నెను ప్రయోగించినట్లుగూడా
కన్పించుచున్నది)

ఊర్వశి గర్వహీనతయై దీక్షత నొందిన
దట! ఊర్వశి శబ్దమున కర్థము మిక్కిలి
ప్రకాశించునది (ఉరుఆధికం వష్టిప్రకా
శత ఇతి ఊర్వశీ - గురుబాలప్రబోధిక)
తేజస్వినుల మని మిట్టి మీనై ఉడువారు
పరలముందు పరాభవముపాలై జుల్క
నయినపుడు గర్వహీనులై దీక్షత నొందుట
సశ్యమేకదా! ఘృతాచి మడిం జలింబిన
దట ఘృతాచి జలవాచకము. చలించ
టమే నీటియొక్కలక్షణముగదా ఈవిధ
ముగా నచ్చల భంగ పాట్లను చమ
త్కారపూర్వకముగా చెబుట లో
భైరవికవి ప్రజ్ఞ వ్యక్తమగుచున్నది.

సన్ని వేశములను రసస్ఫూర్తి గలుగు
నట్లు రూపొందించటంలో కవిమనీషిత
బయల్పడుచుండును. దీనిని హాకించండి.

చటులదిక్కురి కర్ణపుటపాటవప్రాధి
నొదవు నిర్భరఘోష మద ముడుంగ,
పానోధమండల పాణి ధనుములైన
కల్లోలవితతుల త్రుళ్ళడంగ
మకరవక్ర గ్రాహమస్త్రి కన్నవకోటు
లారలు నీ నొండొ టి ముఖ కొడుగ
జక్రటిటిభ సాగన క్రాంచముఖ జల
వివాగజాలము గమి విచ్చి పజవ
నారసాతల నిమ్నంబులైన మడుపు

పట్టుపంకావలంబులై బయలుపడగ

శీలు గుల్లు నినుము చిప్పలునుదక్క

(1-152)

ఈ కావేర్నితోయమే గ్రహింతునని బాడ
బసమానకోపుడగు నుబోధుడు దత్సలి
లంబు సకలమును నాపోశనమునకై యుర
చేతి లోనికి దీసుకొనగా జలధులు పిం
డలినందుగా గలగిన వట. భూచక్రంబు
గ్రుంగిన దట! దిశావలయంబల్ల నాడిన
దట! గోత్రశిఖరిచాతంబు గంపించిన దట
ఉల్కలూరాలినవట! గగనంబు బిట్టదరిన
దట! అర్కస్ఫూర్తి మోసినదట. వజ్ర
మదిం బెగ్గడిల్లినా దట. విరంచి శంతన్
వక్త్రపంకజమును వంచినా దట

(1-154)

నుబోధుని కోపతీవ్రతను అప్పటి పరి
స్థితులను ఈ ఘట్టమువలన నత్యంత సహ
జముగా ప్రబంబింపజేసినాడు.

ఆశ్చర్యార్థకములను, ధ్వన్యనుకరణ
ములను నూత్రమున గుదిగ్రుచ్చిన మణుల
వలె గ్రుచ్చి పద్యములను రమణీయ
ముగా నిర్మించుటలో కవియొక్క నేర్పు
ద్యోతికమవుచుండును. ఆశ్చర్యార్థకముల
నన్నింటిని పొదిగి శ్రీరంగ నాయకుని-
అపాదమస్తక (4-224) శోభనమును
వర్ణించిన విధానమును పరిశీలించిన
మనము దాని విన్నానమున
కక్కజపడి బాపురే యని యనకపోము!
చోళమండలమున ననావృష్టి పీడనము
వలన బ్రబలిన వేసవి కటకటలను ధ్వన్య
నుకరణముల ద్వారా వర్ణించుచు చివ
చిన కదలించిన పద్యమును చూడండి.

కడుచేర్చి మిటమిటగాయు కట్టెండచే
భువనముల్ పొరపొర బొక్కిపడియె
వేడియై బిసబిస విసరు గాడ్పులత్రాణి
తతులెల్ల దటపట దాక దొణగ
నొండెడ భగభగ మండు కాగ్నిచ్చుల
బెనుగిరుగ్ పెటపెట ప్రేల జొచ్చె
బంకమై జవ జవ నింకు శాదంబల
మలములను కరాళి మాడిపోయె

నెండచొజువండ గడు నేచి యిరులు

గొనుచు

వజ్రలు కాంతార పంక్తులు వళ్ళుపోయె

నట్టనడు వేసవులను గాల్చడలుగాక

జరగు నేజులు నిర్జన స్థలములయ్యె

(3-176)

మిటమిటగాయు కట్టెండచే జగము
లన్నియు పొక్కుడు లయినవట! బిసబిస
విసరు వేడిగాడ్పులక ప్రాణికోటి తట
తట కొట్టుకొనసాగినదట. భగభగమండు
దావమువలన కొండలన్నియు పెటపెట
ప్రేలజొచ్చిన వట! పంకమై జవ జవ
నింకు శాదము, మకరాళి మల మలమాడి
సాగినవట. కాంతార పంక్తులన్నియు
చొర వళ్ళు (శుష్కించి) పోయినవట.
పొటిపొటి ధ్వన్యనుకరణములచేత వేసవి
తొడితొడిలను మటమటలను గనగనలను
గజగజలను మనకుబాసించినాడు. ధ్వన్య
నుకరణముల ద్వారా పద్యమును చికిలీ
చేయుపద్ధతి శ్రీనాథునిది. శబరకాంతల
గొనబును గూర్చి యతడు చెప్పినచాటువు
“గిట గిట నగు నెన్నడుములు పుట పుట
నగు గన్నుగవలని” ప్రసిద్ధము. ధైరవుడు
శ్రీనాథుని పద్ధతినే యనుసరించి పద్య
మును పాసపాస బరువెత్తించినాడు)

భావస్ఫూర్తము లగు దేశీయపదము
లను గూర్చి కలమును కదనతొక్కిం
చుట యందు కవిచాతుర్య మగుపించు
చుండును. అలిత అలిత శబ్దములను గల
బోసిన యీగమృగ కనండి,
పసిమిబాసి, ముదిరి, పసరికి, పరుసనై,
పజువు మిగిలి, తుదలు పగిలి, తిలకి,
పండి, తొడనులెడల నెండచు గారావ
డులై దయల రవము పెల్లుగాగ. (2-40)

శిశిరవడ వంభినరంధ్ర సీంహమూర్తి,
లీలనేతైచిన వధుమాన కాలముందు
కాంతినిబాసి, ముదిరి; పచ్చదనముతోలగి,
పలుననై తరులనుండి కారావలు ధ్వని
చేయుదురాలిన వని ఒక యెండిన యావ
యొక్క ‘వశావతారములను’ చక్కగా
తెలియజేసినాడు. అల్పాక్షరముల ఆన
ల్పార్థకన గావించుటయ గాక కవి వివే

కంబ యని పాలవర్కి సోమన వచించిన
దానికి యీపద్య మొక నిదర్శనము.

క్రియాపదముల ద్వారా నులభముగా
సూటిగా భావమును విశదీరించుట
యందు కవియొక్క నిష్ఠాతత్వము దోబూ
చులాడు చుండును. ఒక కవియొక్క
రచనా సామర్థ్యమునకు పరిష్కాసానము
క్రియాపదప్రయోగమే యని అరిస్తాటిలు
నిర్వచనము. పుంఖాను పుంఖములుగ
విశించిన మారుని శరపరంపర ఇత్యౌకని
తసస్సుగవ విష్ణు మొనరింపజాలక విచ్చి
పోయిన సందర్భమును విలోకించండి.

అడగె మల మూనిలుండు,

సాంపణి వసంతు

డలులు విభ్రాంతి నొందె,

గోయిలలు బెదరె

బెదరి మోములు వాంచె రాచిలుకపిండు

చిచ్చవోయిరి దివిజరాజీవముఖులు (2-85)

మలయ పక్షులు డడగినా దట. వసం

తుడు సాంపరినా దట! తుమ్మెదలు

విభ్రాంతి నొందిన వట! కోయిలలు బెద

రినవట. రామచిలుకల దండు బెదరి

మోములు వాంచిన దట. అచ్చరలు చిన్న

బోయినా గట. చిట్టి చిట్టి క్రియాపద

ముల నుపయోగించుచు మలయానిల వసం

తులచురియు నచ్చరల సంభ్రమోచ్ఛర్య

ప్రాయములను తుమ్మెదలకోయిలల చిలు

కల భయాందోళన దైన్యములను నిపుణ

ముగా ప్రదర్శించినాడు. కవిబ్రహ్మ

తిక్తనగారియం దీపద్ధతి గనుపట్టును.

ద్రౌపది కీచకుని యింటికి మద్యమునుదే

బోవు సందర్భమున నామెకు గలిగిన

భయసందేహములలోని భావాంతరము

లను దర్శించడి.

తలకు పుట్టె, గొంకు, కొలదికిమీర వె

న్నాటుదోచె, ముట్టుపాటు దొడరె

వెఱగుపాటు దనికె, నెఱనాడి నొప్పునె

వ్యగలనీనె, దిగులు వొదిలె ...

(విరాట 2-106)

తిక్కనగారు దొక్కిన యీత్రోవనే భైరవు డను సరించినా డనవచ్చును. ఇది యెగిరెడిపక్షిని గొట్టు విలు కాని నేర్పువంటిది

వర్ణనలవలెనే కావ్య సౌభాగ్యమును 'రెట్టింపు జేయునవి యలంకారములు. అవి పెక్కుభంగులు. అదొకటి మద్రాలంకారము వృత్తములేదా పద్యము యొక్క పేరును ఆయా వృత్తములలో నిమిషించు సంప్రదాయమే ముద్రాలంకారము. భైరవుని రచనలో నివి యచట చట తళుక్కు మనుచుండును. నన్నె చోడునివలె కందములందు ముద్రాలంకారములను జిగిల్ మినిపించినాడు.

సిందూరపిండములూ మరుకందములూ (కుమార 3-46) మాకందము కడునిది రమ్యాకందము (శ్రీరంగ-4-78) భైరవుని ముగొన్నిముద్రాలంకారములకు చూడుడు శ్రీరంగాచార్యగారి పీఠిక పుటలు.

(XII-CXV)

సందర్భోచితముగా పద్యముల నుపయోగించుటలోను కవి జాణితనము గోచరించుచుండును. భైరవునిలో గమపించు నటువంటి కొన్ని పట్టులను పరికించండి.

నిర్మలచరితులు చతుర్ముఖ సమద్రుశిభిలగు సుబోధ సత్త్వలను మునులు చూచిన గా జేరితరంగిణిని 'సతతా నేకమునంద్ర బృందకృత పూజావందనం (1-40) బని యొక మత్తేభమున రచించినాడు. కాజేరి ప్రవాహగతి మత్తేభయానవలె నొప్పును వారికి మోదము గలుగ జేసిన దని చెలుపుటకు మత్తేభము పుపయోగించినాడు.

భూమినులేందు డొకడు బ్రహ్మ విద్య సంతోషముగ జెప్పి వెల్గినాడు. అతడెవ రని ససత్కుమారుడు బ్రహ్మను ప్రశ్నించిన సందర్భమున నుత్సాహవృత్తము గలదు. సంతోషమును పదము ద్వారా ఇందుర్చిత్తము పేరును నూచినాడు (3-43)

జయధరుడు శశంత శ్రేష్ఠుని జూచి ఆనఘ ! సోమవంశ తిలకుడైన తీర్థధరుని

నందనుడ జయధరుం డనగ దనరువాడ నని (4-168) తననుపరిచయముగావించు కొనుసందర్భమున నుత్సాహ వృత్తము గలదు. లోకములో నెవరినైనా నూతన వ్యక్తులను గలుసుకొని వారితో మనపరిచయము జెలుపుకొను సందర్భమున రవంత యుత్సాహమును బ్రకటించుచుండుట సహజమేకదా ! ఈవిధముగా భైరవకవి యుత్సాహవృత్తములను రచించుటయందు చక్కని యాచిత్యమును బ్రదర్శించినాడు (అవి యీకావ్యమున రెండు మాత్రమే కలవు)

ఆదిగురువులగు లక్ష్మీ విష్ణువుల జల విహార స్థ సందర్భమున ఉరుతిరపద్యనాళముల (4-97) నని చంపకమును రచించినాడు. నీటిలో వారు జలక్రీడలాడుచు నొకరిపై నొకరు నీళ్ళు చిమ్ముకొనుట పువ్వులు చిమ్ముకున్నట్లున్న దని చెలుపుటకు చంపకము నుపయోగించినాడు.

తెలుగుకవులు స్తుతిసందర్భమున దండకము నుపయోగించు చుండురు. కాని నన్నెచోడునివలెనే యితడును స్తుతి సందర్భమున లయగ్రాహిని రచించెను. ప్రభాకరుడనుముని నూర్మూని స్తుతించు సందర్భమున జయజయ సకలదివిజచయ మకుట (5-208) యని లయగ్రాహిని రచించినాడు. సప్తాశ్వరథసమాహుడు విశాలవియత్నధమున సతత మొకేరితిగా జలించక లయనెరింగి గ్రహించి చరించుచుండు వా డగుటవలన దివ్యకరుని లయగ్రాహియం దభి నుతించినట్లు రచించుట సమంజసము గా నున్నది.

చిత్ర సేనుని పతనకారల వధించుటకు విరూపాక్షుడు నిజకింకర గణంబున రణంబున కాజ్ఞాపించిన సందర్భమున 'బాహుకంపిత హేతిదీప్తులు (8-217) కుమారస్వామి సంగ్రామక్రియాలలోలతను వెడలిన సందర్భమున చంచద్యాహన కేకి పింఛరుదులు (3-218) రణారంభోజ్యంభిత మైన వైష్ణవభిలవ్రాశింబుపైన జంభా

రాతి వజ్రమును వైచిన సందర్భమున (3-288) శార్దూలములను రచించెను. 'శార్దూలవే నృపాదీనాం శార్దూలక్రీడితం మతమే' అని తేమేంద్రుడు వచించిన దాని కిది యుదాహరణములు. సింగం బాకటితో (విరాట 4-95) అను తిక్కన గారి శార్దూలములోను, కవిరాజజిఘాంస కుమారసంభవ శార్దూలములలోను ని శార్దూలప్రసవే కన్పించుచుండు నది విను ర్భటలు పేర్కొనుచుండురు.

భైరవుని శ్రీరంగమహాత్మ్యము నందు కందము లధికములు (468 వాటిసంఖ్య) శ్రీరంగ ... పీఠిక పుట (III) కంద మనగా నాష్టాదమును కలిగించున దా భావము (కదిధాతువునుండి పుట్టిన కంద శబ్దము) ఈధాతు వాష్టాదార్థకము (గురుబాల ప్రబోధిక) శ్రీరంగమనగా సౌందర్యము రాశిగా గలచోటని సౌందర్యమునకు నిలయమైన ప్రాంతమని వ్యుత్పత్తి. చెలువునకు నెలవైన ప్రదేశ మాష్టాదమును గలిగించునదే కదా! అది వలననే యాష్టాదకర మగు స్థలమహాత్మ్యమును వర్ణించుటకు కవి యాష్టాదార్థములగు కందములు విరివిగా నుపయోగించి యుండవచ్చునని యూహింప వీలగుచున్నది. తన పేరు భైరవుడైనను భైరవము తన కవిత్వమందు గౌణ మని తన కవిత్వ మాద్యంతము కందమే యని యాష్టాదకరమే యని చాటి చెప్పటకు గూడా భైరవుడు కందములు బహుళముగా రచించేనేమో! ఒక్కమాటలో జెప్పరలెనన్న భైరవుని కందములు ఎడదలోతు లిచ్చి యెదుటివారి నాకర్షించు మధుమూర్తుల వంటివి.

1) చక్కటివచనమువలెనాగిన కందము దివసాగమకవికనీత...

నవసారసదళ విశాలనయనంబుల

2) నన్నెచోడ పోతన మహాకవులవలె
పెరిపిదసాగి మిల మిలలాడిన కందము

తెగుడగదని మనమున మును

(భూమా - 10-136)

అడిగెదనని కడువడి జను

(భాగవత (8-103)

పొడగని యడ రెడు భయమున

(శ్రీరంగ 3-64)

3) నూత్తులను జూప్పించిన మధురకంద
ములు

1) నాలుగుపురుషార్థములు (5-60)

2) వరపుత్రవంతులకు (5-60)

4) పెందరగల మృతంగ నాదమువలె
సాగిన శ్రవణ సుకర కందములు

1) శరీరముల కమలలోచను (4-62)

దవనము...వనలక్ష్మివినో (44-80)

(భైరవుని ద్విప్రాస, త్రిప్రాస, అంత్య
ప్రాస, ఆను ప్రాస కందములకు
చూడుడు శ్రీరంగమహత్వ పీఠిక పుటలు
Cxxv - Cxiv పరిష్కర్త శ్రీరంగా
చార్య)

ఈవిధముగా భైరవుని కందములు
పూకలాశ్వమువలెగాక కల్పముబట్టి నడి
పించిన కర్తలాణమువలె టకటక సాగి
వేడుక గలిగించుచుండును.

అత్యుపేధానిధి కావ్యలక్షణ కళా
చార్య (1-2) డని కేపుని స్తుతించుచు
భైరవుడుపలికిన వాక్యము అతనికిఁగూడా
అన్వయింపవచ్చును.

ఈవాగ్దేయమున కుపకరించిన గ్రంథములు:
భైరవకవి శ్రీరంగమహత్వము - పరి
ష్కర్త శ్రీరంగాచార్య సాహిత్య అకా
డమీ ముద్రణ 1979.

నన్నెచోడుని కవిత్వము -

అమరేశం. రాజేశ్వరశర్మ.

ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర -

శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతము.

8. దీ పా వ లి

- శ్రీ రామడుగు వెంకటేశ్వరశర్మ, ఎం. ఏ.

- ♦ ఆనందోత్సవ కారణంబు, విజయ వ్యాహర రూపంబు, వి
జ్ఞాన శ్రీనిలయంబు, గాఢతిమిర చ్ఛాయా సముచ్చేదమున్,
నానా మానవశీలరూపిత మహానైపుణ్య గణ్యంబు, నెం
లేనిన్ విందును గూర్చుచున్న గజే! దీపావళి పర్వమున్ ||
- ♦ ప్రకృతిలక్ష్మికి శరత్ప్రభుఁ డొసంగిన లసద్దమణీయ రత్నహారం బనంగ
అందారజరులందుఁ బొందుగా గృహలక్ష్మి కీండు మందానమాల యనంగ
పతిరాకకై నిశాసతి వేడ్కతోడ నేర్పఱచు స్వాగతపు టారతు లనంగ
పర్వలతాంగి శోభాసముల్లసితయై యొనగూర్చు విజయతోరణ మనంగ
బారులనుదిద్ది కాంతుల నారఁబోసి, రంగుమీఱంగఁ బ్రతిగృహ ప్రాంగణమున
వెలిగె దీపాళి కనులకు విందుగాగ, దివ్యదీపావళి పర్వదినమునందు ||
- ♦ మనుజ సామాన్యజీవనపు సంక్రాంతిలో వర్ధిల్లు ప్రగతిదూరము లనంగ
కడగండ్లచీకట్ల నడయాడు నిరుపేద కనులందు వెలుగొందు కాఁతు లనంగ
పయసించు మనుజుని బ్రతుకు పైఠాదిలో శ్రీలుచించెడు 'ఒయాసిస్సు' లనంగ
బడబాపుతమ్మ ప్రపంచపయోధి నొక్కటఁ దోచు నమృతశీకరము లనంగ
బారులనుదిద్ది కాంతుల నారఁబోసి రంగుమీఱంగఁ బ్రతిగృహ ప్రాంగణమున
వెలిగె దీపాళి కనులకు విందుగాగ దివ్యదీపావళి పర్వదినమునందు ||
- ♦ తాను కావినను లోకాన వెల్తుగును సదా నింపుమంచు 'మతాబు' తెలుప
తన జీవితపు వెలుంగున హెచ్చుతగ్గులు వలదంచు 'పువ్వుత్తి' తెలియఁజేయ
తనవర్తనమున తొందరపాటు తగదన్న సరణి 'సీమటపాసు' చాటివెప్ప
తనశక్తి యిటుసుంఘమున మించవలెనంచు నెలమి 'దారాజుర్వ' లెసక మెసగ
కష్టములయందె సుఖములు గలవటంచు దమమునంగున దీపాళి తనరుచుండ
పుడమిజనులకు సందేశమూర్తి యగుచు వచ్చు దీపావళికి నిత్తు స్వాగతంబు.

9. శివశంకరులు - కవిప్రియ

(గతసంచిక తరువాయి)

- శ్రీమతి కె. వి. శ్రీరంగనాయకి, ఎం. ఏ.

విదవరంగము

మదనభూపతి కాశ్మీరకవికి కూలారో పణిగిత్తు విధించాడు. అదియు కన్నుల యెదుటనే బిల్వణకవి ముఖంలో ఏమాత్రం కనిపించలేదు. మందహాసంతోనే చూస్తున్నాడు. 'అద్యాపి తద్వికసితాం బుజ' ఇత్యాదిగా తనప్రేయసీ ముఖాన్ని సృరిస్తాడు.

ఇంతలో రాజగురువు వచ్చి రాజు కవికి విధించిన కూలారోపణిగిత్తు ధర్మం కాదని తగిన హేతువులతో చెబుతాడు. తరువాత అమాత్యుడు వస్తాడు. కవి యామిని చేప్చితాలను భగవచ్చేప్చితముల వలె సృరిస్తాడు. 'అద్యాపి తాని మృదు' అని.

అమాత్యుడు బిల్వణకవికి కూలారో పణిగిత్తు తగదని మనవిచేస్తాడు. బ్రాహ్మణుడు శిక్షార్హుడు కాదని మంత్రి చెప్పగా 'ఓ బ్రాహ్మణామాత్మ్య! మీర జాత్యభిమానంచే చెపుతున్నారు కాని అంతిపుర ద్రోహంచేసిన వారికి ఇంత కన్న తక్కువగిత్తు లేదు. అనగా ఆ అమాత్యుడు తమసేవలో చేరింపుడే నా బ్రాహ్మణత్వం కొంతపోయింది. నేను చెప్పజున్నను తరువాత మందారమాల మహారాజ్ఞి స్వయంగా వస్తుంది అనెను.

మందారమాల వచ్చి కవికి కూలారో పణిగిత్తు తొలగింపవలసిందని - ప్రార్థించింది. రాణి కూడా బ్రాహ్మణాభిమానం చూపించినందులకు రాజు కష్టపడ్డాడు. వ్యాఘ్రకూబం వంటి బ్రాహ్మణకవికి శిక్ష వేయటం బెట్లు? అనగా రాణి ఆ పురోహితుని మందర దగ్గరకు తీసుకొన్న నేర మెవరిది? అదీకాక ఒక కన్యను ఒంటరిగా వదిలినందువలన ఇంత ఉప

ద్రవం పుట్టింది అన్నది. ఒకే ఒకపిల్ల అని అల్లారుమొదలుగా పెంచినందుకు నాకీ అపకీర్తివచ్చింది. తలచుకొన్న నాశరీరం మండిపోతోంది. నీవు కోరినట్లు ఈతనిని విడిచిపెట్టినప్పటికీ ఈ అపవాదు పోదు. కదా! ఓ క్రియక్షమారుడు వచ్చి మరల నాబిడ్డను పెండ్లియాడడుకదా! అని రాజు కష్టపడుతుండగా, మందారమాల నిశ్చలంగా మద భూపతిని చూసి బిల్వణునికి శిక్ష తొలగించి అతనికి యామిని నిచ్చి పెండ్లిచేయటం ఉత్తమోత్తమంగా ఉంటుందని ఇచ్చట కులాభిమానాలు లేవనీ బిడ్డమీద తల్లిపడే వాత్సల్యమే అనీ బతిమాలుతుంది. అప్పుడు రాజు భాగ్యహీనుడై విద్యచే బ్రతికేవానికి నే నేలా పిల్లనిస్తానని సందేహించాడు. ఈ సందేహంలో నేటికాలంలోని 'బతకలేక బడిపంతు లనేమాట' ధ్వనితమాతోందేమో?

వెంటనే మందారమాల మీఅనుగ్రహంలో బిల్వణకవి ఇంద్రుడు కూడా చిన్నప్రభు వౌతాడని తన కోరిక చెప్పింది. ఇంతలో బిల్వణకవి 'అయికి మనిశం బాతే' అని మరల యామినిని సృరిస్తాడు.

మందారమాల బిల్వణుని సౌందర్యాదులు చెప్పి అస్మత్కృమగోపాదయుగళం బద్ధమైకదలలే దనుచు చెప్పమండగా, యామినీదేవి విచారంతో వచ్చి తల్లిని కాగలించు కొంటుంది. రాజామెను కన్నెత్తి చూడతీరు. అప్పుడు తల్లి అమ్మా! ఎంత చెప్పినను రాజుగారి మనస్సు కరుగలేదు. నీవు ప్రార్థించిన ఏమైన ప్రయోజనం ఉంటుందేమో అని ఉపాయం చెప్పింది.

యామినితండ్రి పాదాలపై బడి, కవికి అభయం వేడింది. రాజు మానం వహించాడు.

అల్పక్షణాలలో కాశ్మీరకవివర్యుని ప్రాణాలు పోతున్నాయి. ఆనరణదండన మౌన్యించవలసిందిగా ప్రార్థించింది. రాజు ససేమిరా అన్నాడు. మళ్ళీ ప్రార్థించింది. బతిమాలింది. అంతలో కోటి పాటుకు కంకి కూలారోపణ చేయటానికై చివరిసారిగా నీ యిష్టదేవాన్ని ధ్యానించుకోమన్నాడు. కవిమందహాసం చేస్తూంటే కోటిపాటుకు కింకారణం కవినరేణ్య! దరస్యి తోడెసి శీభిర్నీం తన? అని అడుగుతాడు. అప్పుడు వెంటనే కవి

"భవవ్యతి భీః కథం వా?

ఉత్సుల్లభాచన అస ద్వదనారవిందా దేవీమధియహృదయే నివస త్యజస్రమ్"

అని సమాధానం చెప్పాడు.

అమాటలను యామిని విన్నది. మరింత ఉద్వేగంతో దైన్యంతో తండ్రిని ప్రార్థించింది. రాజు యామినిని చూచి ముఖం త్రిప్పుకొన్నాడు. బిల్వణకవి యామినీ దేవిని తన ప్రియురాలిని, హృదయేశ్వరిని మరొక్క సారి సృగించాడు. మదనభూపతి తన అనుగుతులను బజ్జించుచూ బిల్వణుడు కవికొబట్టి నిన్నుమాటలతో మోసంచేస్తున్నాడని అంటాడు. అప్పుడు యామిని కవి ప్రసరం డట్టివాడు కాడు. విమలరత్నం దని స్పష్టపరుస్తుంది. అప్పుడు మదనభూపతికి మనస్సు మారింది. పుత్రికపై జాలి కలిగింది. కానీ నీపై కవికింత ప్రేమకలదా! అని ప్రశ్నింపగా, యామిని నాకై ప్రాణాలుకూడా సంతోషంగా ఇస్తున్నాను. అని చెబుతుంది. యామిని ఇలా చెబుతుండగా కవి తన ఇష్టాన్ని బ్రహ్మం సంబోధించి పలుకుతాడు.

పంచత్వంతను రేతు భూతగిన హే స్వాంశాలిలం తు ద్రువమ్ హేధాతః! ప్రణిపత్య సావర మినుం యాచే నిబదంతి

తద్వ్యాపీషు ఎయ్యం, అయ్యం ముఖం
 జ్యోతిః, తదీయాంః శో
 వ్యోమస్యాచ్చ తదీయవర్త్యని ధరా
 తత్రాలక్ష్మం తేజనిలః'

అని ప్రార్థించి శూలాన్ని సమీపించాడు.
 రాజునకు కవిపై నమ్మకం కుదిరింది.
 మరణశిక్షను వారించి

'బాలార్క గృతిమక్మీరీటము శిశో
 భాగముమీదన్ మణి
 ప్రాలంబంబుగమందు కాఁ తులసగన్
 భద్రభయూధమ్మపై
 నీలచ్చత్రముండ బిల్వం ని ని
 ర్మిద్రోశ్యవశ్రీలతో
 ఆలోకింపగ పౌరులెల్లకొని ర
 మ్మా ! కోటిపాలాగ్రణీ'

అని ఆజ్ఞాపించాడు. యామిని తండ్రికి
 నమస్కరించింది. రాజు యామినిశిరాన్ని
 మూర్ఛొన్నాడు. ఇవి కవిప్రియా విశే
 షాలు.

ఈకవిప్రియా నాటకం 5 రంగాలతో
 కూడిఉంది. శృంగారం గసతరంగితమై
 కాశ్మీరకవి నాయక ఆలంకృతమైంది
 ఈగురుకథా నాటకాన్ని 5 అంశా
 లుగా చిత్రించటంలో ఒకవిశేషంఉంది.
 ఈనాటికి లోని రంగాలకు ఆరవిందము,
 ఆశోకమా, చూతము, నవమల్లిక, నీలో
 త్వలము అని శ్రీ శివశంకరులు నామకర
 ణంచేసి యు టారని పెద్దల అభిప్రాయం
 కాబోలు. శ్రీ శివశంకరుల కథావిభాగం
 నుండి రంగ నిర్వహణంనుండి ఈన్నార్తి
 కలుగతోంది. ఇది సాస్కృతాంధ్ర
 సాహితీశత్రులకు పంచబాణసాయనం
 వంటిది.

బిల్వణచరిత్రలో వీలాన్ని శగిరించి
 రాజు వ్యాధుల్ని కల్పించి కాండపటాన్ని
 ఆభ్యంతరంగాచేశాడు. కానీ ఆఆభ్యం
 తరం నిలువలేదు. లోకజ్ఞులైన సాహితీ
 సున్నాటలు ఆభ్యంతరం పెట్టలేదు.
 అప్రయోజకమైన కల్పనలను ఉత్తమ

కావ్యాలలో ప్రాజ్ఞ లంగీకరింపరు.
 స్వాభావికమైన దానికి విరుద్ధంకూడా.
 కాబట్టి ఆకాండపటం(తెర) కవిప్రియలో
 చేరలేదు.

కవిప్రియలో మదనభూపతి యామినిని
 విశ్వావిగ్రహానికై సభను ఏర్పాటు
 చేయుఘట్టం లేను. ఆఘట్టం బిల్వణకవి
 చంద్రుని కీర్త్యుత్కర్షణకు అవకాశం
 కలుగలేదు.

ప్రవేశంలోనే యామిని కాశ్మీర కవి
 యం దశరక్తయు ఆతనిని గూర్చి
 పర్యాల్లట తో కవిప్రియ ప్రారంభమా
 తోంది. కవితావ్యాసంగతో నాటకాన్ని
 ప్రారంభించటం అంటే నాటకీయతను
 సమగ్రంగా పర్యాలోచనచేసి దానిరహ
 స్యాలను తలస్పర్శిగా అవగాహన చేసు
 కొని ఆ మార్గానప్రభుత్వం సంపాదిస్తే
 గాని ఇట్టి విధానం అలవడదు.

ఈకవిప్రియ యందలి బిల్వణకవిని
 జాగ్రత్తగా పరికించితిమేని శ్రీశివశంక
 రుల లక్షణాలు కాశ్మీరకవినుండి పోల్చు
 కొనవచ్చును. ప్రవచనములవేనే కొంత
 కొపం ఆగక పైవవిశేషవృత్తు గురులతో
 వాసం చేసిన వారికి అనుభవ సిద్ధమయిన
 విషయం. శ్రీ శివశంకరులు కొపమును
 మాట లేక శాంతముగా నెట్టుందుకో
 మనం బిల్వణపాత్రనుండిపోల్చుకోవచ్చు.
 శత్రు సంతోషం, సదాశేషస్పృహనం
 నూతనకృతులను ఉత్సాహపరచటం వీరికి
 వలెనే బిల్వణకవికిని నిత్యలక్షణాలుగా
 చిత్రించారు.

కవిప్రియలో కవి యామినిని వర్ణిం
 చగా యామిని యామినీతల్లధుని వర్ణిం
 చింది. ఈకల్పన కథాసామరస్యానికి
 మేలి ఉదాహరణం.

మహా రాజ పుత్రిక రాజపుత్రికగా
 కాక కవిప్రియగా ప్రసిద్ధికెక్కవలె
 ననియేకోరుట కి పుల రసజ్ఞతవను,
 యామిని సరసతీకు, ఎంతయో అలం

కారం. అందు మూలములో కొరవడిన
 ఈయామిని కొంచెము శ్రీ శివశంకరులు
 వన్నెలుచిన్నెలు తీర్చిదిద్దిన కవిప్రియా
 రమ్యుగాథ కనకవర్ణ రంజితంబగు నని
 ఉచ్చోక్తురింది. ఈ చిత్రణ అచ్చమైన
 కవి చేయవలసింది కాబట్టి కవిప్రియలో
 నిబద్ధమైంది.

కవి అనేక జన్మాగత పుణ్యసంచయం
 గల పురుషునికి నిజమనోహరిణి మహా
 నిబిడ బాహు మధురబాధలో మరణ
 ముఖం కన్పించన్నాడు. ఇది బిల్వణచరిత్ర
 లోని అశ్వమైనా అచ్చట కవికంలో
 క్రిగా చెప్పలేదు. ఇచ్చటఉంది. ఉండ
 వలసింది కానఉంది. ఆమాటకు ఆతని
 ఆచరణం అనుగుణమైంది.

బిల్వణచరిత్రలో కవి యామినినే
 ప్రేమించినట్లు చెప్పలేదు. కవిప్రియలో
 యామిని స్వయంగా తండ్రిని బలిమా
 లింది. ఈకల్పన రసోచితం, స్వాభావి
 కంగా ఉంది.

కవిప్రియలో యామిని ఎంతో త్వర
 పడింది కవిమాత్రం ఎన్నోవిధాలైన
 వెనుక ముంగులాలోచించాడు. ఎంతైనా
 తనగంభీరముద్రను వదలేదు. బిల్వణ
 చరిత్రలో ఇరువురూ తమ స్థాయినుండి
 కొంత దిగజారారు.

బిల్వణీయంలో యామిని వృత్తాంతం
 తెలిసికొని మదనాభిరామ భూపాలుడు
 న్యాయస్థానంలో విచారణ పెట్టాడు.
 అలాచేయడం రాజమర్యాదకీ అంతఃపుర
 మర్యాదలకీ కొంత భంగకరం. కవిని
 న్యాయస్థానానికి తీసుకొనిపోవటం, కవి
 చేసిన దోషాన్ని ఊహించడం అంతగా
 రాచరికానికి తగవు.

కవిప్రియలో న్యాయస్థానం విచారణ
 లేదు. అంతఃపురంలోనే రహస్యంగా
 విచారణ జరిగింది. ధర్మాన్ని రాజగురువు,
 మహామాత్యుడు, మందారమాల, యామిని

వచ్చి చెప్పుతారు. ఇది సమంజసంగా ఉంది. కవికి శూలారోపణశిక్ష ప్రాకారంలోపలే జరగింది. ఇది సామాన్యంగా మహారాజ కుటుంబాలలో జరిగే అచారం. అందువల్ల అంతఃపుర హస్తాన్ని రహస్యంగానే కవిప్రియలో శ్రీవశంకరులు చిత్రించారు. ఇది సముచితం. కాళిదాసు అగ్ని వర్ణని అంత్యసంస్కారం కూడా ఉద్భావనంలోనే మంత్రులచేత రహస్యంగా చేయించాడు.

కాశ్మీరకవి కవిప్రియలో మనకు తొలిసారి తుదివరకు ఒకేవిధమైన గంభీర ముద్రతో ప్రత్యక్షమౌతాడు. అతని హృదయం యామిని ప్రేమించినప్పుడెంత ఆనందంగా ఉందో శూలారోపణశిక్ష విధించినప్పుడు కూడా అట్లాగే ఉంది. మందహాసం అతనికి సహజభూషణం. ఇటువంటి నాయకులు సాహిత్యానికి కొంతమంది మాత్రమే పరిచితులు.

మూలంలోని స్లోకాలకు శ్రీ శివశంకరులు తెలుగుపద్యాలు వ్రాసారుకానీ ఆ పద్యాల నిండు మేళం చేయలేదు. బిల్వజీయంలోని స్లోకాలనే ఉంచారు. అలా స్లోకాలనే ఉంచటంవలన నాటకానికి అండుపచ్చింది. సన్నివేశానికి సహజత వచ్చింది.

సహజంగా శ్రీ శివశంకరులకు సంస్కృతిమంటే అభిమానం ఎక్కువ. ఆ అభిమానంలో ప్రసిద్ధాలైన స్లోకాలను పోలే కవిప్రియలో నిక్షేపించారు. తమ గ్రంథాల్లో ఇతరకవుల రచనల్ని సమావేశించు అజాతశత్రుత, బౌదాత్య, శ్రీ శివశంకరుల ప్రత్యేకత.

వారి సూచనల్లో ఆదేశకాలాల్లోని రాజగృహసిద్ధాంతాలు, వారి సంప్రదాయాలు, ఎలాఉండేవో వివరించారు. ఆ నిర్మలాలు వారి సంజ్ఞా వ్యవహారాలు మనం కవిప్రియనుండి తెలిసికోవచ్చు.

వీరు మందారమాల పాత్రచిత్రణలో స్త్రీకిగల వాత్సల్యాన్ని, కూతుభంగ పాటునకు తల్లిచెందు ఆవేదన, సమయ స్ఫూర్తిగా రాజుగారితో మాట్లాడుట మున్నగు గుణాల్ని వీరు చక్కగా పరిపోషించారు.

వీరి పద్యనాటికలయందలి నాయికా నాయకుల సంభాషణనుండి వసుళమాల, హృదయేశ్వరి, మున్నగు పదాలు వినిపిస్తుంటాయి. ఈ పేర్లను వీరి గ్రంథాలు మనకు సుపరిచితాలు. కాబట్టి అట్టి గ్రంథాలను మనం సుపరిచితంగా ఉహించవచ్చు.

కాశ్మీరకవిని శూలారోపణకై కోటి పాలుడు వెంట బెట్టుకొని పోయినపుడు యామిని ఆర్ధనాశ్వుర చిత్రాన్ని చూసి చిత్తపమహాకవి విరచితమైన 'అచ్చిన్న మేఖల' మను స్లోకాన్ని స్తుతించేటంటే వీరి సమయస్ఫూర్తి. ఇది ఎంతైనా మెచ్చుకోదగ్గ విషయం.

ఈ చిత్తపమహాకవి ఆంధ్రు డనీ ప్రతీ హరభోజాని ఆస్థానకవిగా ఉన్నవాడనీ ప్రతీతి ఉంది.

ఆగ్రహాదగ్రుడైన మదనభూపతిని శాంతింపచేయటానికి రాజగురువు, మహా మాత్యుడు, మందారమాల (రాణి) చివరకు యామిని వరుసగా బలియంటు. యామినియందలి అనురాగ విశేషాన్ని చూచించు కవి స్లోకాల్ని మహారాజు వినటం, ఈ కవిప్రియలో కవినియంగా చిత్రించబడ్డాయి. ఈ సన్నివేశం స్వభావ సిద్ధమైరసానికి పరిపూర్ణి కల్గిస్తోంది. సంభాషణలు కూడా స్వాభావికాలు, మధురాలునై విలసిల్లుతున్నాయి.

కథా సవితాసం రంగనిర్వహణ విభాగాలు కథామౌఖ్యానికి రామణియకాన్ని కూర్చాయి. రెండుపక్షాలలో జరిగిన ఈకథ చక్కగా కవిప్రియలో చక్కగా తెనుగుదనాన్నిలరచుచుంది. సంస్కృతహృదయాలగు శ్రీ శివశంకరుల

తెలుగునాటిక ఆంధ్ర సామ్రాజ్యానికి శారదచంద్రికల్ని వెలయించింది.

ప్రసిద్ధాలైన సంస్కృత స్లోకాలను పొడగటంలో వారుచూపిన విశిష్టత అసాధారణమైంది. ఈ కవిప్రియకోరికే సంస్కృతమున బిల్వజీయచరిత్రగా యాహించిందా? అనిపిస్తుంది.

సాహిత్యంలో నాటికలకు విలక్షణమైన గౌరవం ఉంది. నాటకంలో సాహిత్యంలోపాలు సంగీతాభినయాలకు కూడ స్థానం ఉంది. పద్య గద్యమయాలైన కావ్యాలలోకాని చంపువులలోకాని ఈ సంగీత సాహిత్యాభినయాల సమ్మేళన లేదు. కావున మనపూర్వులు నాటకానికి ప్రత్యేకంగా గౌరవస్థానాన్ని ఇచ్చారు.

అటువంటి నాటికా ప్రక్రియలోకూడ శ్రీ శివశంకరులు మరొక నూతన చైతన్యాన్ని వెలార్చారు.

పద్య గేయ నాటికారచనతో ఈ అభినవమార్గం మొదలైంది.

గద్యంకంటే పద్యం ఉత్సాహజనకం. ఈ పద్యానికి సంగీతాభినయాలు భావానుగుణంగా ప్రతిష్ఠితంకావడంవలన ఈ 'కవిప్రియ' రసజ్ఞులలోకానికే ప్రియమైంది. శ్రీ శివశంకరుల హృదయం నిత్యమూతన మౌల్గాన్ని ఆన్వేషించేది కాబట్టి ఈ 'కవిప్రియ' తెలుగు సహృదయలోకానికందింది. వారి హృదయంతలె, వారిసంభాషణలవలె, వారి నడనడివలె, వారి రచనలు కూడ మృదువులు, మధురాలు, ఆమలినాలు.

ఈ కవిప్రియ సర్వకవిప్రియ. సహృదయ హృదయాది కవిప్రియ. శ్రీ శివశంకరుల సత్యశివ సుందరాత్మకమైన కవితామౌఖ్యులు ప్రేమానై నాయి.

10. 'అపరగౌతమ' గుమ్మలూరి సంగమేశ్వరశాస్త్రి- తర్కసరస్వతీ పరివస్య

- శ్రీ ఉపద్రష్ట వెంజ సర్వయంగ శేష్వరశాస్త్రి.

అది పదునెనిమిదవ శతాబ్దము. 'కావ్య శాస్త్ర' వివోదేన కాలో గచ్ఛతి ధీమతామ్' అననట్లుండడ పండితులు తమ తమ పాండితీ శౌండీర్వ్యములను ప్రదర్శించిన కాలమది బాబ్బి, విజయనగరము మొదలగు సంస్థానములలో పండితగ్రంథ సింధు యూగముల శాస్త్రసంగ్రహములు ప్రభువున సమక్షములో 'చాక్షుష క్రమే' లుగా విమల విందులుగా జగిన రోజులవి. అటువంటి మహోత్తమకాలములో నాటి శ్రీకాకుళ మండలమునకు సంబంధించిన బాబ్బిలి తాలూకాలోని గంగన్నపాడనేడి అగ్రహారమున మేకమాంబా లక్ష్మీనారాయణ పుణ్యదంపతుల కోములపంటగా పుట్టినవారే శ్రీ సంగమేశ్వరశాస్త్రి గారు. క్రీ.శ. 1854వ సం॥ము వీరి జననకాలము.

అభినవాంధ్ర కవితాపితామహులుగా విశ్రుతి కెక్కిన బ్రహ్మశ్రీ మండసాక పార్వతీశ్వర విద్యత, వీశ్వరుల యొద్ద సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు సంస్కృత కావ్యములనభ్యసించి తరువాత బాబ్బిలి నగరరాజాస్థాన పండితులైన సుసర్ల సీతారామశాస్త్రి ప్రసరలయొద్ద తర్క ప్రకరణ పంచకము నధ్యయనముచేసిరి. తదనంతరము సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు కృష్ణానుండలాంతర్గత గుమ్మలూరి వాస్తవ్యులైన శ్రీపాదరామశాస్త్రి వర్యులయొద్ద నవ్యన్యాయములని పంచవాద గ్రంథములను పఠించి తర్కశాస్త్రమున స్వయం నిష్ణాతు అయినప్పటికి ఆసంతుష్టులై విజయనగర మహారాజసంస్థానపండిత వరేణ్యులైన మహీనూభీమాచార్య మహాదయుల సన్నిధిలో గదాధర భట్టాచార్య కృతానుమాన ఖండగ్రంథ

ముల నధ్యయనము చేసిరి. శ్రీపాదరామ శాస్త్రిగారి యొద్ద తర్కప్రకరణముల నభ్యసించు శ్రీసంగమేశ్వరశాస్త్రి గారికి సుప్రసిద్ధ మంత్రశాస్త్రజ్ఞప్తులు. 'తర్క టీక' బిరుదాభిషోభితులునైన ఆదిభట్ట రామమూర్తి శాస్త్రిగారు సహాధ్యాయులగుట సంభవించినది. శ్రీసంగమేశ్వరశాస్త్రి గారు భీమాచార్య గురువరేణ్యుల యనుజ్ఞను పొంది కాశీకి పాదచారులై పనునించి యట జగదీశపంచానన భట్టాచార్యుల వారియొద్ద మధురానాథకృత తార్కిక సంప్రదాయములను తెలిసికొనిరి. జగదీశ పంచానన భట్టాచార్యుల వారచికాలములోనే శాస్త్రిగారిశాస్త్ర పారంగత్యమున కచ్చెరుగంది యచ్చటి కాశీరాజ మహాసభలో పండిత పరిషత్తు జరపించి తత్రత్యులైన పండితులతో శాస్త్రాగ్రచర్య జరిపించిరి. అచ్చట సకల పండితజనములతో చదలు మారు మ్రోసిన చూపరుల కరతాళధ్వనుల మధ్య కాశీరాజుగారు సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారికి జనుపత్రికలను సమర్పించి దుష్కాలువను కప్పి ఘనముగా సత్కరించిరి.

అచ్చటినుండి శ్రీ శాస్త్రిగారు నవ ద్వీపమునకు వెళ్లిరి. ఈనవద్వీపముతర్క పండితులతో తయగని గది. ఇచ్చటి విద్వత్కుంజరములతో గూడ శ్రీశాస్త్రిగారు వాదోపవాద వాణ్యధ్యమున సింహాసనవ్రజించి తలపడిరి. వాదనయందు సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారి కపారమైన నైపుణ్యము గలదు. నవద్వీపమునందలి పండితులను నిరూపులను చేసి యచ్చట కూడ ప్రశంసాపాత్రికలు పొందిరి. ఈవిధముగా శ్రీ సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు పాండిత్య

దండయాత్రలలో ద్వీపజను సరంపరలను పొందుచు గద్యాల సామామునకు విచ్చేసి యచ్చటకూడ తిరుగులేని విజయమును పొందిరి.

శ్రీ సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు మహీనూరు భీమాచార్యులవారికి పుత్రకల్ప శిష్యులు. గురువుగా రనపత్యులగుటచే సంగమేశ్వరశాస్త్రిగా రాచార్యుల ఇంటి యొద్దనే సంసారము సాగించిరి. అప్పటికే సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారి నామము గువిశ్రుత మగుటచే పెళ్లవాని శిష్యులాయన చుట్టును చేరిరి. నామ తర్కశాస్త్ర మధ్యసించినవారిలో నూటికి ఎనుబది మంది శ్రీశాస్త్రిగారికి శిష్యులే యనుట యత్యుక్తి కాజాలదు.

తరువాత శ్రీ శాస్త్రిగారు శిష్యుల ప్రోద్బలముపై పశ్చిమ గోదావరి మండలమునకు చేరిన కాకరపర్రు గ్రామమున కేగిరి. గ్రామము యావత్తు ఆ పుంభావ సరస్వతినీ సాదరముగా ఆహ్వానించి గౌరవించినది. ఆ గ్రామసులందరు వీరి శిష్యబృందమునకు భోజనాది సకళసదుపాయములను కల్పించి తమ భక్తిప్రపత్తులను ప్రకటించుకొనిరి. కాకరపర్రులో శ్రీ సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు శిష్యులకు శాస్త్ర మధ్యాహ్నము చేయుచు మూడున్నర సంతకర్సరము లుండిరి.

ఇంతలో వీరి గురువుగా రయిన భీమాచార్యులవారికి చరమావస్థ సమీపించినదని తెలియగా విజయనగరము వెళ్లి అచ్చట స్థిరపడిపోయిరి. గురుభక్తి పరాయణులగు శ్రీశాస్త్రిగారు గురువుగారి అంత్యక్రియలను జరిపి గురు బుణమును తీర్చుకొనిరి. తరువాత విజయనగర ఖభువులైన ఆనందగజపతిగారు శ్రీసంగమేశ్వర శాస్త్రిగారిని సంస్కృత కళాశాలలో ప్రధానాధ్యాపకులుగా నియమించిరి. క్రీ.శ 1893 వ సం॥లో శాస్త్రిగారు సంస్కృత కళాశాలలో ప్రధానాధ్యాపక పదవి నలంకరించిరి. మహీనూరు భీమా

చార్యులవారి మరణానంతరము సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు ఆనంద గజపతి మహారాజుగారి ఆస్థాన పండిత పదవి నలంకరించిరి.

ఇట్లుండగా శ్రీ 1912 వ సం॥లో శ్రీ సత్యజ్ఞానానంద మధ్యస్వాముల వారు రాజమహేంద్ర వరమునాటి అఖిలనైయామిక మహాసభను జరిపించిరి. శ్రీసంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు శిష్యకోటితో ద్వైగుణీకృతోత్సాహముతో పెండ్లికి తరలివెళ్ళిన విధముగా ఆ నైయామిక మహాసభ బయలుదేరిరి. ఆసభలో వీరి వాదనైపుణి నిరుపమానముగా నున్నందున స్వామి వారు ముదబ్ధి నోలలాడిరి. శ్రీ మధ్యస్వాముల వారు శ్రీ సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారి సోపపత్రిక వాదనైపుణ్యమునకు సంతసించి, బహువిధముల సమ్యనించిరి. కడకు జీవితములోని చివరి సభలోకూడ పరాజయ మెరుగని పాండిత్యధనుడాయన.

ఇక తర్కశాస్త్రమునకు సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు చేసిన సేవ అమూల్యమైనది. వీరిపేరు తలచినంత సేపండితులకు సద్యః స్ఫురించునది 'సంగమేశ్వర శ్రోడపత్రములు'. తర్కశాస్త్రమునది నేడుకలయవని కాభ్యంతరమున కనుమరుగైపోవుటచే సంగ్రహ తర్కశాస్త్ర చరిత్రను తెలిసికొనుట చాల ముఖ్యము. తర్కమునగా నేమి? తర్క శాస్త్ర చరిత్ర మేటిది? తర్కశాస్త్రమునకు సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు చేసిన సేవ యెట్టిది? అనేది విషయములు విశదీకరిణయోగ్యములైనవి.

'తర్కశాస్త్ర ప్రతిపాద్యత ఇతి తర్కః' అనగా ఊహించి తెలిసికొన దగిన దని తర్క మనుపదమునకు వ్యుత్పత్తి. దీనికే న్యాయశాస్త్ర మనునది నామాంతరము. ఈతర్క శాస్త్ర మంతయు అనుమాన ప్రమాణమునాధారముగ చేసికొని బయలుదేరినది, 'గౌతమమహర్షి' న్యాయశాస్త్రమునకు మూలపురుషుడు. ఇతడు 'న్యాయ

సూత్రములు' అనేది గ్రంథమును విరచించెను.

ఈ గౌతమమహర్షి న్యాయసూత్రములను లేదా గౌతమ తర్కమును ఆధారముగా చేసికొని మధురానాథుడు జగదీశుడు, గదాధరుడు నను మువ్వరు న్యాయశాస్త్రమును పెంపొందించిరి. శ్రీనాథుని కూర్మి బావమఱచియైన దగ్ధపల్లిదుగ్ధన శ్రీనాథుని గూర్చి తెలియ చేయు సందర్భమునందు

'అక్షపాద కణాదపక్షిలోద్భిరత

న్యాయకళాకాళలాతిశయము' - అని పేర్కొనిన పద్యమునబట్టి అక్షపాదుడు, కణాదుడు, పక్షిలుడు మొదలగు నైయామికల సంగతి తెలియుచుచున్నది. దిక్షాత్రముగా తర్కశాస్త్ర చరిత్ర యిది. శ్రీ సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు మధురానాథ జగదీశ గదాధరుల మార్గములను సమ్యగవగాహనకు తెచ్చుకొని కర్కశమైన తర్కశాస్త్రమును కరతలామలకము గావించుకొనిరి. సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు తర్కశాస్త్రముమీద తమ కేర్పడిన ఒక విశాలావగాహనను పునఃసృష్టించుకొని శ్రోడపత్రరచన కుపక్రమించిరి.

'సాధ్యాభావవదన్య త్రిశ్వమ్' అను పూర్వపక్ష మవ్యాప్తిపై గల పూర్వపక్ష సిద్ధాంతముల కనువుగా అనుగమములను సృజించి పూర్వాపరబంధ నుండరముగా అన్వయించి నిర్దుష్ట సమన్విత సిద్ధాంతములను ప్రతిపాదించుటయే వీరి 'సాధ్య' పంచలక్షణీశ్రోడపత్రము' లో గల విషయము. సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారిచే విరచితమైన యామోఘోషపంచలక్షణీ శ్రోడపత్రమును మైసూరు ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిరి.

ఇక వీరు రచించిన రెండవ గ్రంథము జగదీశ సిద్ధాంతలక్షణముపై వ్రాసిన శ్రోడపత్రము. 'హేతువ్యాపక సాధ్య సామాన్యకరిణ్యము' అను సిద్ధాంత వ్యాప్తి లక్షణమును పునఃసృష్టించుకొని

జగదీశపండితుడు' సిద్ధాంత లక్షణము' అను విశాలగ్రంథమును విరచించెను. ఇది యాధారముగా వెలసిన విస్ఫు గ్రంథమే 'సంగమేశ్వరశ్రోడము' అనునది. శ్రోడపత్రము లనగా శాస్త్రముమీద సంగ్రహవిస్ఫు అని యర్థము. విశోయక విషయమును ట్టుణ్ణముగా చర్చించి సామును చూపుతీరును శ్రోడ మని యందురు.

'దీధితి' అనేది గ్రంథమునకు భవానంద ప్రభృతులు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానములు పూర్వము మిక్కిలి ప్రసిద్ధిచెందియుండుట సకలజనవిదితమైన విషయము. అయినను జగదీశుడు, గదాధరుడు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానములు మిగుల సారవంతములై పండితులకమున ప్రశస్తినిహించుటచే అవియే ప్రచుర ప్రచారములోనికి వచ్చి భవానందీయాది ప్రాచీన కృతులు నష్టప్రాయములైనవి. జగదీశ పండితుని వ్యాఖ్యానమునకు వ్యుత్పాదకమనియు గదాధరుని వ్యాఖ్యానమునకు 'మోహక' మనియు పేర్లు. ఇవియు క్తమైనవే. జగదీశ వ్యాఖ్యానమున విషయబాహుళ్యముచే వాని లక్షణములు గల తెలుగునగు నుండుటచే ఆచార్యుల తేవాసు లుభయులకు అల్పాక్షరములచే ననల్పార్థభోధకలుగుట దుస్తరమగుటయేకాక నిర్దుష్ట సాండిత్య సంపాదనక్షమములు కాలేదు. గదాధర వ్యాఖ్యలో విషయము లధికముగాను వాని యర్థములు విస్తృత వ్యాసరూపమున నుండుటచేత ఉపాధ్యాయ విద్యార్థులుభయుల కధ్యాపనాధ్యయనములలో శ్రేణికరమగుటచే నిర్దుష్టవ్యుత్పత్తి జనకములు కాలేవు. ఈ జగదీశ గ్రంథములకే పఠనపాత నాదులలో బహుశ ప్రచారముండెడిది. జగదీశగ్రంథముల కంతగా ప్రాధాన్య మొసగబడినదో అంతగా గదాధర గ్రంథముల కాదరము లభింపలేదు.

ఆంగులవల జగదీశ గ్రంథములలో నొకటియగు 'సిద్ధాంతలక్షణము' అనుదానికి వ్యాఖ్యానము పండిత ప్రకాండులైన శ్రీ గుమ్మలూరి సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు 'సంగమేశ్వరీయము' అనేది పేరుతో రచించిరి. దీనినే 'సంగమేశ్వర శ్రావము' అను పేరుతో ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తువారు 1933 సం॥లో ప్రచురించిరి. ఈ గ్రంథమున సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారి రచనలములైన విషయముల నెన్నిటితో ఆ సంపుటించి సిద్ధాంతకరించుటచే వీరి శ్రావప్రము లన్నిటిలో 'సంగమేశ్వర శ్రావము' ప్రథమస్థానమును సంపాదించినది.

ఇట్లే ధముగా గదాధరీ యావయవ గ్రంథమునకు శ్రావప్రమును రచించు నుండగా క్రీ.శ. 1933 సం॥ము మే 14వ తేదిన శ్రీ సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు దివంగతులైరి. అందువలన గంగాధరీయావయవ గ్రంథ మసంపూర్ణమై నిలిచిపోయెను. మండేశములో తర్కశాస్త్రము పూర్తియైన డగిపించుకొనదలచువాడు సంగమేశ్వర శ్రావప్రముల నవశ్యము పఠించురు. పరిపూర్ణ జ్ఞానప్రదాయకములు వీరి శ్రావప్రములు.

తర్కశాస్త్రమునకు వీరు చేసిన అపారమైన సేవను పునర్మరించుకొని సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారికి 'అపరగౌతమ' అను బిరుదపా లభించినది. ఆ బిరుదు వీరిపట్ల సారథ్యమైనది. విద్యాధనమునలె వీరికి తరుగని శిష్యసంపద కలదు. వారిలో కొందరు ప్రముఖులు

- 1) బ్రహ్మశ్రీ కాశీ కృష్ణాచార్యులు గారు
- 2) ,, మహామహాపాధ్యాయ తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు.
- 3) ,, ధూళిపాళ నూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు
- 4) ,, మగువాడ శంభన్న శాస్త్రిగారు.
- 5) ,, పేర లక్ష్మీకారాయణ శాస్త్రిగారు.
- 6) ,, గంటి నూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు.
- 7) ,, పప్పు అప్పయ్య పండితవర్యులు.

- 8) ,, దెండూరి పానకాలశాస్త్రిగారు.
- 9) ,, మరువాడ పురుషోత్తమ శాస్త్రిగారు.
- 10) ,, కొల్లూరు సోమశేఖరశాస్త్రి ప్రవరులు.
- 11) ,, కొల్లి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు.
- 12) ,, వమ్మర గుంట్ల సీతామాచార్యులు గారు.

వట్సాస్త్ర పండితులని ప్రశస్తి వహించి మహామహాపాధ్యాయ తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారి 'సంగమేశ్వర శ్రావము' అనే గ్రంథమునకు 'త్రావ' అనేది పీఠికను వ్రాసరి. ఈ పీఠికలో 'ఏతత్ప్రపంచిత ప్రసంగ్య విషయగరం నమానా నతర మహ మపి న్యాయశాస్త్రవిషయే తదీయ శిష్యకోటిం ప్రవశ్యస్థితోఽస్మి' అని వ్రాయుటవలన శ్రీ తాతాసుబ్బారాయశాస్త్రిగారు వీరి శిష్యులని విదితమగుచున్నది.

మహా మహాపాధ్యాయ తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు తామువ్రాసిన పీఠికలో గురువరేఃప్రస్తుతైన సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారిని గురించి ఒక్కచక్కని అభిప్రాయమును ప్రకటించిరి.

'వాడ ప్రసంగే ఆయుచ పండితప్రవరః ప్రతిపక్షభూతంవాక్యతీసుపి మూక్తికర్తం ప్రభవ తీతి వచనః స్వభావోక్తితా మానవ్యతేజీ'

ఇది సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారికి మహామహాపాధ్యాయు లిచ్చిన కితాబు. జాన్ సన్ అను జర్మనీపండితుడు శ్రీ సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారియొద్ద శాస్త్రరహస్యములను గ్రహించెను. జాన్ సన్ మొదలగు పాశ్చాత్య శిష్యులవలన సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు ఖండంతర పరిచయప్రముఖులైనారు. పాశ్చాత్య దేశములనుండి వీరికి గౌరవ 'డాక్టరు' బిరుదును వచ్చినది.

ఎన్నియో కష్ట సప్తముల కోర్పుకొని

11. మిడిసిపడకు

- శ్రీ వెలుదండ నిత్యానందరావు.

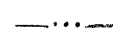

అందహా పెట్టెలోనుండు : గ్రిపుల్ల!
కప్ర మకుటమ్ముగా నీదు గంధకమును
ఇంద్రభవనమ్ముగా నీదు ఇరుకుగదిని
ఎడవ తలపోసి తలపోసి మిడిసిపడకు.
విజ్ఞానీగకు మిది గుర్తు పెట్టుకొనుము
నిజము తెలుసుకొనెయ్యదు నీ దురాశ.
ప్రప్రతికాంత చల్లనిఒడి పరవశముగ
అన్నియుతువులు మధురమా ఆహునిగను
బ్రతుకుచున్న నీ దివ్యజీవనము నత
చరచి; నీయాత్మక దెగటార్చి చెరవిగించి
రనుచు గుర్తు తెచ్చుకొనుమ యగ్నిపల్ల
నీదు మకుటభవనములు నీకు రక్ష
సల్పజాలవు వాటి ఘర్షణయే నిన్ను
పూని ముడించి గావించు బూదిగాక.

(The Vulturous Matchwood' written by V. C. Chakravarthy కి భావానుసరణము ఈ గీతమాలిక.)

తాడే దీక్షతో కర్మశతర్క శాస్త్రము నభ్యసించి తచ్చాస్త్ర పచారమునే జీవి తాతాయముగా స్వీకరించిన ధన్యజీవి సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు. నిరంతర ముతే వాసుల కథ్యాపనము చేయుటయే వ్రతముగా నాచరించిన మహనీయు డతడు. జీవించినంతకాలము శాస్త్రిగారు తమ యధరస్పందనలో శారదాపాద మంజర మంజు శంజానములు వినిపించిరి. ఇంతటి పాండిత్య సంపదకుతోడు వీరు నిగహం కానులు. నిరాడంబరులు నగట బంగారము నకు తావి యచ్చిన ట్లయ్యెను. ఇటువంటి శాస్త్రజ్ఞాన దీధితుల నీను శంకెతిరత్నము తెలుగుగడ్డపై ప్రభవించుట నిజముగా మనకొక గర్వకారణము. గుడ్గుతులైన వివిధ సత్తములను సృజించిన యపర వింశను డాయన.

12. కాళిదాసు - వర్ణనావైచిత్ర్య

- శ్రీ డి. అర్క సోమయాజి.

‘సంస్కృతం నామదైవీవాక్’ అని పతంజలి మహాభాష్యవచనము. పైగా ‘జ.ని సంస్కృతంబు సకలభాషలకును’ అని వినుకొండ వల్లభరాయని నడి. ఇట్లు ఆంధ్రేశ్వర కవులందరిచేత నేకాక ఆంగ్లేతర ప్రాచ్యభాషా కవులచేగూడ మన్ననలసందెసిదియును, లోకమున వెలుగొందుచున్న విరువందల బాసలయందునూ అగ్రతాంబూలమును గ్రహించి దైవభాషయైనదియును, అయినట్టి భాష గీర్వాణ భాష. శోకమేల్లోకమై అదికవి నోట నుద్భవించి రంమాయ యహాకావ్యమున ఆర్యవృత్తములలో నర్జనములు సలుపుచూ క్రమేణ కవివలగురువు - కమ్రు కవితావిగ్రహుడు, అయిన కాళిదాసుని చేతఁ బడి, రమణీయభావవిన్యాసములతో మందాక్రాంతా వృత్తములలో మందమంద గమనములతో నేతత్సంస్కృత భాషమునల్లి భాసభవధూతి శ్రీమద్రాజాభావపాద్యది కవిచంద్రుల కావ్యములయందు నోలలాడి యశోవైజయంతికలాసేతుహిమాచల పృథ్వీ సుగురగా నాటికి నేటికీ తల్లిభాషగా రాణకొనినది. అట్టి సంస్కృత భాషా మహాంబుధికి కాళిదాసు కవిచంద్రుఁడు నిజముగా చంద్రుని వంటివాఁడే!

‘పురాకవీనాం గణనాశ్రయం గీకనిష్ఠి కాధిష్ఠిత కాళిదాసః’
అద్యపి తత్తుల్యకేరభాషా త్
అనామికా సార్థకతీ బధూవ!’

అనికవుల గణనయందుఁగూడ తన కగ్రతాంబూలమే! అట్టి ఈకవివలలెలకుని యపూర్వ మృగుమధుర కవితారచనలు సంస్కృతభాషామహాంబు అలంకారమునకై గ్రుచ్చిన యాజీముత్తైపుసరులు. ఈ

కవికావ్యప్రపంచమున ఒక మేలిమివృక్షము కుమారసంభవము. ఇయ్యది పేరునకు కుమారసంభవమే కాని నిజమునకు జగతికి మాతా పితరులైన గౌరీశంకరుల ప్రణయవిలాసమే! అట్లు రాణకొనిన ఏతల్పాశ్రయ సుముందరి తేనెసోపల రుచుల మాధుర్యమునఁ జవి జూచుచు, కవీంద్రుని ఊహాశాలిత్యమును, భావసంపదలను, వర్ణనావైదగ్యమునుకొంచెము పఠిశీలంతము.

అస్తుత్తరస్యాం దిశిదేవతాత్యా
హిమాలయో నామ నగాధిరాజః

పూర్వా రౌ వారిధిధీ విగాహ్య
స్థితః పృథివ్యా ఇవ మానదణ్ణః ||

అని హిమాలయ వర్ణనముతో కావ్యరచన నమప్రకమింపబడినది. ఈశోకము హిమవన్న గొన్నత్యమును దుచిఁజూపుటతో పాటుగా ‘అశీ ర్మనుస్క్రియా వస్తు నిర్దేశో వాపి తన్మృభుః’ అనుటచే వత్సయోగ అర్థమును గూడా భాసింపజేయుచున్నది. అపై న గాధిరాజయొక్క నగ అధిరాజ్యమును సుమారు పదు నేడువ్లోకములలో విపులీరించి కావ్యమునకు వన్నెలుచిన్నెలుఁ గూర్చు మొదలిడి నాఁడు మన కాళిదాసుఁ వింద్రుఁడు. ఈ మొదటి వర్ణనము లో ఈ కవిభావనా శిల్పము మన మనోముకురముల యందు ప్రతిబింబింపక మానదు. ఏతద్వర్ణనా సందర్భమున ఈతని రమణీయ భావవికాసమున కొక్క యాదాహరణమును గైకొని పఠిశీలంతము.

యచ్చాస్మిన్ విభ్రమ మండనానాం
సంపాదయత్రిం శిఖరైర్భిభ్రత్రి
వలాహకీచ్ఛేదః క్షిప్తరాగా
మకాలసంధ్యా మివ ధాతుమత్తామ్

(1 స 4 శ్లో)

ఈ హైమవనగము సింధుర గైరికాది ధాతుపులకు నిలయ మట! దీనినికీ వింద్రుడెట్లు చమత్కరించుచున్నాడో! రక్తవర్ణముతో నలరారుచు గైరికాది ధాతువులు అకాల సంధ్యా సమయమున దలపింపఁజేయుచున్న నట! అదిమాచియచ్చట సంచరించుచు నచ్చరలేమూ సంధ్యాభ్రమలో మునిగి అలంకార రచనమునకై తత్తరపాటుతో బిత్తపడుచుండిరట! ఎంతచక్కని ఊహాసంపదయోకదా! ఇట్టి కల్పన మొక్క కాళిదాసునకే చెల్లినది. ఆభావన నాన్యతో దర్శనీయము. నిజమునకు మనకవి కూడా ఈశోక రచనాసమయమునందు ఆయుచ్ఛర లేమలవలె తానునూ భ్రాంతిమదలంకార రచనమునకై తత్తరపాటు పడినాఁడేమో!

అట్లే! హిమవన్నగ సమీపములందు నివసించెడు వనేచల క్షీ గైరి దు, ఓషధులునూ, రత్నిక్షీడాసములుందు అతైలపూరములైన దీపము లగుచున్నవ! ఎంతచక్కని కల్పన? ఆ ఓషధుల యొక్క పరిణామమును, వానివలం హిమవంశుని పరిణామమును వ్యక్తముజేయుటకు పరిణామాలంకారరచనము గావించి నాఁడేమో? ఒక ప్రక్క వస్తువర్ణనము, మరియొక ప్రక్క ఆవర్ణనముద్వారా హిమవనగబేన్నత్యమును పాఠకుల మనంబులకు దృగ్గోచరము గావించిన ఈ కవివక్ర శ్రీ ముస్తిష్కపు ప్రయోగ కాలయం చెన్ని పరిశోధనల జనితములో ఈ భావసంపదలు!

ఇంక కావ్యమునందు హివర్షుత్రిమైన హైమవతి వర్ణనము నొక్కసారి తడవి చూచెదము. పార్వతీనగ్ననా విషయమున కాళిదాసైత శ్రద్ధరహించి యుండెనో ఎరుగ లేము. ఇ దు పార్వతీనగ్నము అంగప్రస్థంగవర్ణనముగానే నడచిననూ శ్రుతిమించలేదు. పాదాంగుడ నటప్రభలతోఁ బ్రారంభించి కేశాంతముతో గావించి బొచ్చి శోభితము గావించినాఁడు.

దేవతల అగ్రప్రత్యంగ వర్ణనల విషయమునఁ బ్రాచీనముండి శిరఃపర్వంతమును, మాంసపుల విషయమున శిరమునుండి పాదముల పర్వంతము వర్ణించుట బౌద్ధతత్వమేకదా ! ఈవర్ణనము సుమారు పదిమీద విశుద్ధోక్తములలో రమణీయభావసంపదలు విరాజిల్లునట్లు గావించినాఁడు. పార్వతి వళిత్రయము కాముని యానోహణార్థము రచింపఁబడిన సోపానపంక్తి యట ! ఎంత చక్కనిభావన ! ఆమె యావన ప్రాగు రాభిర సోపానపంక్తిని ముగిసినప్పుడు గంధర్వచు చున్నాఁడు. ఈపద్యమును (శ్లోకమును) చిలకింపుఁడు !

సర్వోపమాద్రవ్యసముచ్చయేన
యథాప్రదేశం వినివేశితేన

సా నిర్మితా విశ్వపుజా ప్రయత్నా
దేశస్థసౌందర్యదిదృక్ష యేవ (1. 49 శ్లో)

పార్వతీసౌందర్య విషయమున చంద్రారవిందాద్యుపమాన వస్తువుల సముచ్చయము నేకత్రసౌందర్య దిదృక్షతో నామె యం దినుమడింపఁజేసి విరించి యామెను సృజియించెనట ! నిజమున కీసౌందర్య దిదృక్ష యాపాగ్యతని సృజించిన విరించిదిగాదు. కావ్యనాటకయైన పార్వతి చిత్రణమునకై మన కవిఽహృదకు బుట్టినదేకాని వేరొందుగాదేమో యని నా భావన ! కాకున్న కొందరు తమభావము తెలుపివారిపైని వ్యక్తముఁ జేసెడివరియిని మెల్లగా విరించి పై నెట్టినాఁడు ! గంధర్వ వాఁడే నుడీ ! కేవలము పాత్రచిత్రణవిషయమునకే సరిపెట్టుకొనక మొత్తము కావ్యమునకన్వయించి చూచినచో నొక విధముగా నీకావ్యముగూడ సర్వోపమాద్రవ్యసముచ్చయముతో ఏకత్రివిధతలావణ్యవల్లకనే స్ఫురో నిర్మించినాఁడనుటలోఁగూడఁ దప్పలేదేమో !

రెండవపర్వయందు తార కాసుర బాధల నోర్వలేని ఇంద్రాద్భుత దిక్పాలకులు ఆతని కెల్లు దాసులైనాలో సుమారు ఒక్కొక్కని కొక్కొక్క శ్లోకమును రచించి వారి శోక తుల్యమైన బాధలను వ్యక్తము

గా విం చినాఁడు. నిజమున శ్లోకముల రచనా విషయమున నెంతో నేర్పును ప్రదర్శించి ఒక్కొక్క దేవతను కడు రమ్యముగాఁ జిత్రించినాఁడు. దేవతల ముఖములన్నియు హిమశ్శిష్టప్రకాశములైన నత్కములవలె నున్నవనినాఁడు. ఇటు గూఢముగా తారకాసురుని ధ్వనింపఁ జేసి నాఁడేమోక్షిస్తూ త్రములకు పర్యాయపదము, తారకలుగదా ఇటు దేవతలయొక్క వదనములు హిమశ్శిష్టప్రకాశములైన తారకలు. ఈతారకల కనుమఁడు తారకాసుఁడేకదా ?

ఇక వసంతవర్ణన విషయమున కాలిదాసుని ప్రసిద్ధి వట్టపర్వములే లేవేమో ! 'ఋతుఁడు నుమూకరక' అని కదా ! గీతావాక్యము. పైగా ఋతురాజుగూడా కాబట్టి ఈకావ్యమున మొదటఋతువర్ణన 'వసంతము'. ఈవర్ణన సుమారు పదిమీద నైదు శ్లోకములలో గావించి తమార సంభవమునకై మారుని రంగమున దింపినాఁడు. ఋతువర్ణనా విషయమున ఆ యాఁబుతువులకు ప్రాణప్రాయమైన విషయములను జిత్రించుటలో నీతని పరిశీలనా కాశలము అయత్నన్ముద్ది కొట్టకచ్చినట్లు కనబడుచునేయుండును. ఇతరవర్ణనములన్నియు నొకయొక్క ఋతువర్ణనమన్న నొకయొక్క గనబడును. దీనికిఁ గారణ మెంతయైన ఋతుసంహార కావ్యముకదా ! ఆవాసన ప్రతికావ్య సుమముపైకి పోక మానదుకదా ! అట్టి తావులయందు తిసయూహాకాలిత్యమును, భావనా పట్టుము, బ్రదర్శించుచునేయుండును. ఇందలి వసంతవర్ణనారామణీయతకు మూఁద్రవ్యము నాదికవి రామాయణమునుండి ప్రాప్తచేసి దానికి చిన్నలు గూర్చుచూ తుది మెరుగులతో దిద్ది తీర్చినాఁడేమో ! ఒక్క శ్లోక ముదా హరిణముగా స్వీకరించెదము గాక !

పర్యాప్తపుష్పైః సునాభ్యః
స్ఫురత్ప్రవాళోద్మమనోహరాభ్యః

లతావధూభ్యస్తరవోఽప్యవాపు
ర్విసమ్రతాఖాభుజబంధనాని (కన 39 శ్లో)

పైశ్లోకమునందు లతలకునూ, తరువులకునూ పైతము మన్మథోద్దిపనమును గల్పించినాఁడు మనకవీండుడవచ్చును. ఏలనగా లతలకు నిండువూగుత్తులు పాలిండ్లట ! లేఁజివురావలే ఆధరోష్ణము అట ! అట్టి లతా వధువులవలన తరువులు ఆలింగనముఖ మనుభవించిన వట ! ఇందు తరులకును, లతలకును మోసవత్త్వము నూహగావించి వర్ణించుటలో విశేషము లేకపోలేదు. చాలిదాసు ఒక్కొక్కతరి ఒక్క భావము వలన రెండర్థములను ధ్వనింపఁ జేయుచుండు ననుకొంటిమి. ఇచ్చట కూడ నొక ప్రక్కనంత విజృంభణమును వర్ణించుచున్నాడు. మరియొక్క ప్రక్క కథాభాగము వదలిపెట్టుట లేదు. ఇచ్చట కథను ధ్వనింపఁ జేయుచు భావికథను నూచించిచున్నాడు. తరువులు స్థావివులుగదా ! అట్లే శివుఁడు గూడా స్థావివేకదా ! అట్టి శివుఁడు లతవంటి పార్వతి సౌందర్యమునకు దాసుఁడౌ నను విషయముఁ జెప్పట కీకల్పనము గావించెనేమో !

ఇట్టి కవి వితారామణీయకత గ్రంథమందంతటనూ ముద్రమానందలి అమూల్య వస్తువులవలె (మూక్తికామల) దొరుకుచునేయుండును. వెదకికొనుటకు మన శోషిక కావలయునుగాని. అనొక్కటే తక్కువ మనకు. ఇట్లే గ్రంథమంతా పఠింపలేదని మన స్వల్పజీవిత ముక్క కావ్యమునకే చాలదు. ఇతరములే ? ఇంకనూ ఈవర్ణనా ప్రతిభను వర్ణించుకొనుచూ పోయిన వ్యాసుడు బగు వపును కాన ఇతర రహస్యములను సుమరలు కావ్యమును జూచి యందలి గమణీయ భావములను మాధుర్యములను చవిచూచెదరుగాక ! కాకదా స కవీంద్రున కివే నా కైమోడ్పులు.

13. ఆంధ్రసాహిత్యము - హాస్యరసము

- శ్రీ వసంతరావు రామకృష్ణారావు, ఎం. ఏ.

ప్రతి సాహిత్యమును శబ్దరూపమును దాల్చియున్నది. ప్రపంచములో, ఏ సాహిత్యమైనను, కొన్ని సమాన గుణధర్మములు కలగియుండును. దోషరహితములు, గుణసహితములు, రసభరితములు అయిన శబ్దములు, అర్థములు కలిపి సాహిత్యము. సాహిత్య లక్షణములను నిర్ణయించునంద్యములందు ఆలంకారికల మధ్య అనేకములైన అభిప్రాయములు కలవు. కాని, సాధు శబ్దార్థములతో కూడినది సాహిత్యమని వారందరూ అంగీకరించుచున్నారు.

ఆంధ్రసాహిత్యమునందలి శబ్దానలి, అనూనమైన గానమార్గముతోడను, రసస్ఫూర్తితోడను, నిండియుండి, సజీవమై, మనోహర భావవిలసితమై సద్యః పరనిర్మితిని కలిగించి, సాహిత్యము యొక్క పరమ ప్రయోజనమును సాధించుచున్నది - అది ఉదాత్త కల్పనములతో, ఉత్తమ శిల్ప లక్షణములతో, నిరత నిరవధికరసానంద సంధాయకమై సాహిత్యమునందు, సత్యమును, సౌందర్యమును సమగ్ర మగురితిని స్ఫురింపజేయుచున్నది.

ఆంధ్రసాహిత్యము అనందరసోత్పాదక - సాధు శబ్దార్థ సహితము - కావుననే 'దేశభాషలందు లెస్స' అను ప్రశంసను పొందినది! పాశ్చాత్యులచే 'ఇటాలియన్ ఆఫ్ ది ఈస్ట్' అనియు కొనియాడబడుచున్నది - సంస్కృతములోని గాంధీర్యము, బ్రావిడ భాషలోని సరళత్వము, ఆంధ్రవాణిలో పాదుకొని

యున్నవి. గానమునకు రాగము ప్రధానమైనట్లు, సాహిత్యమునకు రసరామణీయకములు ప్రధానములు. అదికవి, నన్నయ నాటినుండి నేటివరకును 'ఇంతింతై... తానింతై... నభోపీఢిపై నంతై.....' మధురముగా, మంగళకరముగా - ఆంధ్రసాహితీ స్రవంతి, ప్రజాజీవనవాహినితో, పెనజేసికొని, ప్రవహించినది. ఒక్కమాటలో చెప్పవలెనంటే, ఆంధ్రసాహిత్యము, నీటుగానుండి, తేటతెల్లని పదజాలముతో నిండి, చదునరులహృదయము అందు తీయని తేనియ లూరించి, తన్మయత్వమును కలిగించునట్టిది.

మానవునకు సౌందర్యతృప్తి అధికము. అందు ముఖ్యముగా, కవులను, కళాకారులను, అనిర్వచనీయమైన సౌందర్యా రాధనమే, జీవనసాధన మను భావముతో, రసస్పృహని కావించుచున్నారు. దానివలన మానవుల జీవనమునందు రసస్ఫూర్తి భాసించుచుండుట గమనింపదగిన విశేషము.

పూర్వము, కవిత్వము, ప్రధానముగా, రాజుల, పాలకుల, జీవనమునకు సంబంధించి యుండినది రాజులు కొందరు, కవిరాజులై, కవిత్వమును పోషించిరి - ఎందరోకవుల కావ్యస్పృహకి వారంతగనో దోహదముచేసిరి - కవులు గూడ ఆనందాస్పదమై, రసోత్పాదకమైన, మనోహరత్వమును మంజులత్వమును కొనసాగించిరి. అనాటికవుల జీవితములు భోగభాగ్యములకు తావలములై ఉండినవి - అందువలననే, 'నిరుపహతి స్థలంబు - రమణీ ప్రేయదూతిక తెచ్చి యిచ్చు కవురవిడము - అత్యుకింపయిన భోజనము -

ఉయ్యెలమంచము' నుండిననే కాని కవిత్వము సాగడిగి కాదు! నిజమే మరి.

'చెప్పవలె గప్పురంబులు
వపులుగా పోసినట్లు - వంతు మైపై
గప్పిన క్రియ - విరిచాట్లుము
విప్పినగతి ఘమ్యనం గవిత్వము సభలన్.'

అవిధముగా అలనాటి కవులు ప్రవహింపజేసిన కవిత్వము ఒక మధురమైన అమృతధార! అంతేకాదు.

'చెవులకు జవులై చల్లగ
కవులకు దవులై - సమస్తకావ్యకళా బంధువులై - రససింధువులై -
అపురా యరి కవిత లవని నలరగవలదా?

అపురా అనునట్లుగనే అనాటి కవిత్వము వెలసినది. మార్వకవులు, సమకాలీన భావప్రతినిధులై, అనాటి సామాజిక, రాజకీయ జీవనపరిస్థితులను తమకావ్యములందు ప్రస్ఫుటముచేసిరి - ఆంధ్రభాషా సరస్వతికి, అలంకారములుగా, అమూల్యమైన, కావ్య రత్నములను సమర్పించిరి!

రాజుల జీవనమునకు సంబంధించిన కవిత్వమునకు శ్రీతిరుపతి వేంకటకవులు స్వస్తిపలికిరి. తొలిసారిగా, వారు ప్రజలకు కవిత్వమును అందించినారు. ఒకవంక ఉత్తుంగ తరంగమువలె లేచిన భారత జాతీయ ఉద్యమము - వేరొక ప్రక్క భావసంచలనము కలిగించిన, సమాజమునకు నూతనలక్ష్యములను నిర్దేశించిన, రచనాఉద్యమమూ కొనసాగినవి. ఆధునిక సారస్వత చరిత్రలో, కందుకూరి, గురజాడ, గిడుగువంటి భాషాసేవకుల, పాత్ర అనన్యమైనది!

కవి ఒకనిరంతర స్రవ - నిత్యకావ్య నిర్మిత. కవి మానసికస్థితి మృదులము. కవుల భావ సంచలనము వ్యక్తి వికాసమునకు, సామాజిక సంస్కరణమునకు దారితీసినది.

మన కావ్యములందు కవులు, సముచితమైనరీతిలో, నవరసములను పోషించిరి. కరుణ రసప్రధానమైన కావ్యములు జన సుభావ్యములై విలసిల్లుచున్నవి. అయినను హాస్యోపపాదముల నందు, మన హాస్యకవులు అంతశ్రద్ధ చూపినట్లు కనుపించును. వాస్తవమునకు, హాస్యమువలన సాహిత్యమునకు ప్రయోజనము చాలకలదు. ఏకారణముచేతనో, హాస్యము, మనకవులు హాస్యమునకుగల సాహిత్య ప్రయోజనమును అంతగా గుర్తించలేదు. సున్నితమైన, సువిశితమైన, హాస్యరసమునే వారు తమ కావ్యములందు ప్రవేశపెట్టిరి. హాస్యము చదువరుల వినోదము అనునది వారి ఆశయమై ఉండవచ్చును. మరియొక కారణము. ఆకావ్యములందు సృష్టింపబడిన హాస్యమునకు సంస్కృత నాటకములు, కావ్యములు మూలములై ఉండుట! సంస్కృత నాటకములలోని, విదూషకపాత్ర కేవలము హాస్యరస ప్రధానమైనది. దానివలన ప్రయోజనము సాధింపబడదు. కొన్నివిదూషకపాత్రలు హాస్యమును అందించలేక పోవుటయు కలదు. మృచ్ఛకతికములోని శకూంతల పాత్ర సరసమైన హాస్య రస స్వరూపమును ధరించలేకపోయినది.

హాస్యము నవరసములలో ఒకటి - 'విభా వానుభావ వ్యభిచారి భావసంబోగా ద్రవనివృత్తి' అని భరతముని రసనిర్వచనము చేసెను. హాసజనకమైన, అలౌకికానంద ప్రదమైన, చమత్కార కల్పనాను హాస్యము అనబడును - అనగా నవ్వును పుట్టించునది హాస్యము. చిత్ర రచన, శిల్పము, సంగీతము మొదలైన కళలవలెనే, హాస్యమును ఒక చక్కని కళాకళలమే! సాధాణముగా, ఆనందమునుమీన, మోననీకస్థితి ఉన్నప్పుడే హాస్యము పుట్టును.

ఆచారవ్యవహారములందు, వేషభాషలందు, అలవాటుగా నున్నపద్ధతికి భిన్నముగా ఉన్న విషయము నవ్వు పుట్టించును. కాని మంద ప్రజలకు నవ్వు కలిగించునది హాస్యము అనిపించుకొనదు - సహృదయులకు ఆనందము కలిగించునదియే హాస్యము. రమణీయార్థ ప్రతిపాదకమైన ఒకమాటగాని, ఒక చేష్టగాని, హాస్యమును కలిగించుచుండును. అట్లు నవ్వును పుట్టించునది అంతయు హాస్యమని అనుకొనరాదు.

జీవితమునందలి అనేకములగు విచిత్రతీలలు కళాస్థితికి కారణమగుచుండును. ఆసృష్టి హాసజనకమైనచో అదియే హాస్యము. కాబట్టి జీవితవిలాసములను, విచిత్రములను ప్రతిపాదించుటయే హాస్యముయొక్క ప్రయోజనము అని చెప్పవచ్చును. హాస్యశీలుడు, జీవితములోని సుఖదుఃఖములను, మంచి చెడులను, తన అనుభవములోనికి తెచ్చుకొని సత్యమును వెలయించి, అసత్యమును నిరసించును. జనులను నవ్వించుట అనగా వారికి దేవత్యమిచ్చుటయే - చమత్కారశీలు డొక్కడే ప్రజలకు ఆనందము నందించుచుండును. ఆతడే విరుద్ధ ధర్మములుగల యీవిచిత్ర ప్రపంచమును, విభిన్నతత్వములుగల అనేకులను, ఒకేదృష్టితో ఆనందముతో చూడగలడు!

ఆంగ్లరచయిత అడిగన్ హాస్యమును నిర్వచించుటకున్న, హాస్యము కానిదానిని నూచించుట సులభమనిచెప్పెను. హాస్య రససృష్టికి, మృదువైన మోసానిధితి అవసరము. కళానియము, రసోద్దీపనము కాగల స్వరూపము హాస్యరచనకు కారణము. కవి, గాయనడు కళాకారుడు మొదలై వాచనత హాస్యశీలుడు, కవిత్వమును, సౌందర్యమును సమానదృష్టితో గంధర్వించును. కాబట్టి, హాస్యరచనము

ఒక సమున్నత కళావిశేష మనదగియున్నది.

హాస్యము, శబ్దాశ్రయమనియు, అర్థాశ్రయమనియు రెండు విధములు. కేవలము, మాటల కూర్పుచేతనే, హాస్యముత్పన్నమైనచో నది శబ్దాశ్రయము. 'సాక్షి'లో ఇట్టి శాబ్దికమైన చమత్కారము విస్తారముగా కలదు. పానగంటి వారు. తమవచన రచనలో, శబ్దవైచిత్ర్యతో ఒకత్రొత్తదారిని త్రొక్కిరి, సాక్షి ఉపన్యాసములలో, ప్రతిపదమును పరిహారార్థము, ఆక్షేప భరితము, నై ఉన్నవి. అర్థాశ్రయమైన హాస్యములో వ్యంగ్యసూక్తి ప్రధానముగా ఉండును. అర్థాశ్రయమైన హాస్యము, ఉక్తిమూలమనియు, శక్తిమూలమనియు మరల రెండు విధములు. ఛలోక్తి, సరసోక్తి, నర్మోక్తి మొదలగునవి ఉక్తిమూలమైన హాస్యవిభేదములు.

హాస్యదృష్టి మోసపునిచి తప్రకృతిమై ఆధారపడియున్నది. చమత్కారశీలునికి, జగమంతియును హాస్యమయముగా కనుపించుచుండును. హాస్యము మానవజీవితమున కొన్ని ప్రయోజనములను సాధించుచున్నది. హాస్యరచనముద్వారా సామాజిక సంస్కరణమును సాధింపవచ్చును. ఆనంద విలాసములను ప్రతిపాదించుటకే కాక, అసత్యమును నిరసించుటకు హాస్యముపకరించును. చమత్కారశీలత, లోకాతీతమైన ఒకదీప్యశక్తి. హాస్యమునకు ప్రసాదగుణము ముఖ్యము. సహృదయత, విశాలదృక్పథము, అవసరము. హాస్య ప్రయోజనము, కావ్య ప్రయోజనమును పోలిఉండును. చమత్కారకల్పనము ఒక కమనీయశిల్పము. అదిహృదయ వికాసము

నకు, సత్యసౌందర్యముల సందర్శనమునకు ఆనందోత్పాదనమునకు తోడుపడును.

ఆనందరసము నుత్పాదించుటయే, లలితకళల లక్ష్యము. హాస్యమున, రామణీయకతికు ఒకవిలక్షణస్థాన మున్నది. చమత్కారశీలుడును, ఏది సత్యము, శివము, సుందరమో, దానినే సందర్శించి ఆతౌకికమైన ఆనందమును అందరికిని పంచివెట్టుచున్నాడు! కవిత్వ కల్పనా కక్తి అనన్యమైనది. ఈ భూతిసృష్టి అంతయును, హృదయపరిణతిగల చమత్కారశీలునకు అత్యంతము ఆనందదాయకమైనదే అనుటలో అత్యుక్తి లేదు. సృష్టి అంతయును ఆనందముకాండి పుట్టుచున్నది. ఆనందము నందే వృద్ధి చెందుచున్నది. ఆనందము దిక్కునకే ప్రయాణ మగుచున్నది. తుదకు ఆనందమునందే స్థాయిని కదుచ్చుకొనుచున్నది. కావున ఆనందప్రభమైన, అనుభవైక వేద్యమైన హాస్యశీలత మానవజీవిత పరిణతిక కారణ మగుచున్నది.

చిత్తవిస్తారకారికమైనహాస్యరససృష్టి కాశ్వత్థమైన, నాశనములేని, సత్యము యొక్క స్వరూపమును వెల్లడిచేయును. ఒకమాటపెరుపు, సమయస్ఫూర్తిగల ఒక తీవ్రభావము హాస్యమునకు వస్తుకగును. చమత్కారకల్పనము స్లోడైకమయమైనది. అనన్యపరతంత్రమైనది. నవరసమిచ్చి మైనది.

14. పరమానంద మునీంద్రులు

- అష్టవధాని శ్రీ కామూరి పూర్ణచంద్రరావు, ఎం.ఏ., బి.బి.ఎల్

* కోటి వచించినన్ గురుగు
కోన్నది నాయెడఁ దత్త్వచింతనో
దాటితవస్తున కుదెనియ
కావ్యముగాఁ బొనఁగించి నాజనుః
కోటి దురంత దుష్ట భయ
కోటి తొలఁచెద తామరాకుపై
నీటి కణంబులోని రసు
చీరు భవానభవనామిఁ జాటుచున్.
జడముల కజడంబులకును
పొడవడు చంద్రార్క పంచభూతంబు
కడలకు నుడువుల కేసుది [లవన్
తడవినమూలంబు దానితల. చెద నెపుడున్
మొత్తంబు శబ్దంబు ముద్దబంగారంబు;
సంగత సాహిత్య సకలకావ్య
కాస్త్రుపంచములు చంచద్విభూషాళి;
'అసలు' కంటెను వడ్డి పసలు జిమ్ము
నూత్నత త్వంబును కుదసత్వంబును
కలిత్యరిజస్తమో గంధిలంబు
ఒక్కడే యయ్యును పెక్కురూపంబుల
నటియించునట్టి సనాతనంబు
దానినర్జింతు; లోకు లిద్దాని జూతు
రే? ప్రళంసెంతురే? యననేల? అమృత
మొల్లని జనులు నానంద ముల్లమునకు
ప్రియమునేయని వారలు పృథివి గలరే?
ఆమహితాత్మకక్తి బడి
యంతములేని ఖిశమందు ని
ష్టామహానీయసద్విధి న
సంఖ్య మలేఖ్య మనూహ్యమై ఉడూ
ద్దామ పరిభ్రమాధగమ
ధార్మ్య ముకండనిమాచువా సం
ధామతి లోఁ గొనున్ హృదయ
తిర్వణ మై భగవద్విలాసమై.
* లెక్కకిందని పరిమాణ రిక్షములు, ను
దూరమై; చిన్నవై; గుచి మారుచుండ
లెక్కయేలేని చిన్నభరితి పెద్ద
వంతు పరిత మిటు పరి భమిగునుమిగుడు:

♦ ఈ మట్టి యుండయందున
భూమములొ నెదు ఖండములు; పారావ
రామిత జలములు నగములు
శ్రీమదరిత్యాళిసృష్టి చేలగుచునుండిన్.
* పొడ కరళ్ళపై తేలియాడడి
మిగడ తరగల మినుములనగ
స్వచ్ఛసాత్త్వరస ప్రపారంబుమిరి, ఘ
నీభవించిన హిమానీధును అన;
విశ్వాంతరాళ సద్విజ్ఞాన మురూప
జంగమవేద పుంజంబు అనగఁ
చేతినై పుణ్యంబునే బ్రహ్మపాసిన
అచ్చంపు టమృతంపు టచ్చులనగ
భూమి చరియించు స్వదైవ పుంజ మనగ
నుందు రానియుఘల్ భరతోర్వికాందు
లోకక క్యాణ భావనాలోలసతత
యజ్ఞయాగక్రియా సమాప్లుమ అగును.
♦ నిరతశ్రుతిహితసుస్వరయుక్తిజ సాన
తరుకాఖి వేదమంత్రతతి సమవ
సతతమానిత్రతాచార హరి హరులు
దరులందు నరగంట తలనీయ
యజ్ఞవాని రూప్త హ్య వాహనదీప్తు
లనశంబు కుట శిఖాగ్రాల గ్రాల
హింసావిదూర రిరంసామనోన్యత్తి
నరిజంతులెపు సొదరత నెరప
పరమ మునికృత మంద్ర శిబ్ద ప్రభావ
పూత పులకిత తనవైన భూతిధాత్రి
మనుజకోటికి సకల సంపదల నిడగ
మెజయుముపివాటికలుకొన్నిభరతధరణ
♦ అదొక యెడ నుందర వన
మందున పుణ్యా శ్రమంబునందున పరమా
నందాఖ్య నెసంగెడు ముని
బృందారకుడొకడు గలడు విశ్రుతక్తిర్మిన్.
♦ ఆతడు శిష్యనత్సలుడు
యాగవిధాను పథానువర్తనుం
దాతడు బ్రహ్మకల్పకుమ
హాశిగనిన గంగా నాదము

దాతడు సర్వలోక విది

తాత్మ పరాపరభవ్య భావమం

దాతనిఁ జెప్పబూనినన

రాకృతిగాన్న పరాత్పరుం డిలన్.

♦ ఆతడధ్యాత్మ దివ్య విద్యాధికతన
పృథివిలోపల చేయలేనిదియు లేదు
ఆత్మ సంతుష్టి కవధిగానైన కతన
పొడల మదిలోన వాంఛించునదియులేదు.

♦ తెల్లవాఱక, మునియు నదీమతల్లి
పావనులు నూ! పరస్పర స్పర్శచేత
తెల్లవాఱిన ఋషిపతి దినపతియును
జగతి వెలయుతు రాత్మలేజంబుచేత !

♦ లొంబదిపాళ్ళు దైవముగ
లోచెడు వానిముఖంబు గాంచి ప
ట్నంబుల మానవుల చని వ
నంబులలో వసియంపగా నర

ణ్యంబులె పట్టణంబులు జ
నస్థులలే వన భూములొచ్చు మో
క్షం బరచేలిలో నమలకంబయి

లోకము సాగువేళలన్.

♦ ఎల్లవారికి బ్రహ్మంబు దెట్టులుండు
నెవ్వడెట్లు కాంతి మట్టు యిచ్చగాని
నెట్లు భోజనం బీబ్రతు కెట్లుటంచు
జీవితంబున అవసుంత చింత లేదు!

♦ అమృతానీయు డా భువిరు
హంబులమధ్య శిలావిలర్ది పై
నెమ్మి వసించి వేదగత
నిర్వచనంబులుచేయుచే, భా
వమృత నాత్మభావ విభ
వంబుల శిష్యులు గొల్వనొప్పవోన్
మమ్మున మేఘమాలికల

మధ్యను చుక్కలలోన చంద్రుడై.

♦ ఆతడా మాదిరి నొక్కనాడట నుప
న్యాసామృతాసారి వ
రిత కాతూహల శిష్యుడై వెలయ న
రిన్ వచ్చి వేవేగ నొ
క్కత డెవ్వడో! పదంబులంబడియెఁ బ్ర
క్కం గల్గువారల్ సమా
యతవిస్తేర ముఖంబులం గంగ
సాష్టాంగ ప్రణామంబుగన్. *

15. ప ద్యం వి లు వ

— శ్రీ ఆనంద.

పూర్వం, చాలాపద్యాలండి, అంశులో
నాయజిని వృత్తాంతం అంతా వుండి
వర్ణనలుంటే దానిని మహాకావ్యం అనే
వాళ్ళు, ఆతరువాత దాన్నే వదించి కొద్ది
మార్పులతో ఖండకావ్యం అన్నారు. చివ
రికి నాయకుని వృత్తమూ వగైరాలని
వదలి ప్రతిపద్యానికి సుబంధ సాహిత్య
రాహిత్యాలతో శతకాలని తయారుచే
శారు. తరువాత మరింతతక్కువసంఖ్యలో
ఖండికలు తయారుచేశారు. చివరికి తమ
సంతాపసమ్మోదాల వ్యక్తీకరణకై పద్యా
లని ఉపయోగించారు. కొందరు దిన
చర్యలు వగైరాలికికూడా పద్యాలని
వాడారు. 'పద్యం' కైలుషికలా బహు
భూమికలని ధరించింది. పంచరత్నాలు,
నవరత్నాలు వగైరాలు తయారైనాయి.
ఎవరైనా వస్తేపద్యంపోలేపద్యం, ఉంటే
పద్యం ఉండకపోతే పద్యం, కలిస్తే
పద్యం కలవకపోతే పద్యం, యిలా
పద్యాన్ని బహుముఖంగా మనకవులు
వాడుకోవడం మొదలెట్టారు.

పద్యాన్ని మందుల ప్రచారానికి వాడు
నన్నవాళ్ళువున్నారు. ఇలా పద్యం
యిన్నిరకాలుగా నలిగినలిగి వశభమాలిక
ఆయిందో మగోటిఆయిందో విచారించిన
వాళ్లెవరు ?

అసలు పద్యంయెందుకు అనే యీ
రోజుల్లో 'పద్యాన్ని' గుర్తుంచుకొని కనీ
సం 'రామలింగని గుఱ్ఱంలా' అయినా
గీనేవాళ్ళున్నారని సంతోషించక యెం
దుకీ పరికిమాలిన విచారణ అనేవాళ్ళు
కొంతమంది. పద్యం యేమయితే మనకెం
దుకు మనసంగతికాదుగదా అనేవాళ్ళు
మరికొందరు. ఈపద్యాన్నే సహకార
రంగలో వుంచిన మహానుభావులు మరి
కొందరు. ఈపద్యాన్ని గురించి యింద

రిన్నిరకాలైతే మాట్లాడటండా వున్న
ప్రప్రథమ ప్రబంధవ్యక్తి పద్యమే.

పద్యవిన్యాసం రచయితనేర్చుకొనడం
యిం. స్పందన పద్యానికి పరమావధి అను
కుంటే దాన్ని ఒక పద్యంతోనూ, చాలా
పద్యాలతోనూ, ప్రతీపద్యంతోనూ సాధిం
చినవారున్నారు. ఉంటారు. మనుషుల్లో
వున్నవిభాగాలు పద్యంలోనూవున్నాయి.
పద్యంమూలాన కలిగే స్పందన ముఖ్యం
అనేవాళ్ళున్నారు. పద్యానికి ముడి
పదార్థాలైన శబ్దార్థాలలో చేసికి ప్రాధా
న్యం వున్నట్లు ? ఒకదానికేనా ? రెండిం
కినా ? అనుభూతి లేక స్పందన కలగ
డానికి శబ్దార్థాలలో సహకారిత్వం చేసికి
లేక చేసికి ? అర్థమే దానికి మూలం అను
కుంటే మరి శబ్దంస్థితి యేమిటి ? కాదు
శబ్దమేఅనుకుంటే అర్థంగతి యేమిటి ?
అలా కాదు శబ్దార్థాలు రెండూ సమ
పాళంలో అనుభూతికి లేక స్పందనకు
సహాయకారు లొత్తాయా ? పద్యాన్ని
విమృశించేప్పుడు ప్రాచీనులు చూపిన,
మార్గల్పి, లాక్షణికుల నిర్ణయాల్నీ,
పాటించాలా వద్దా ? ఎంతవరకు పాటిం
చాలి ? పద్యానికి తగిన దేది ? తగని
దేది ? 'కాదేది కవిత కనర్పం' అనేమాట
అనేకార్థాల నిస్తోంది' కాదు ఏదీ, కవి
తకు అనర్పం అని, కాదు ఏదీ యీకవి
తకు అనర్పం అని, యిలా కాకున్నరా
దుల్ని బట్టి, బహువిధాలుగావుంది. వక్ర
వివక్ష, ప్రోత్సవివక్ష, యివి రెండూ
గమ్యాధ్యాన్ని సులభతరం చేస్తాయి.
పద్యవిన్యాసంలో అనుకరణ ఒకటి నాగ
రికతగా చాలామణి అవుతోంది. అభిమాన
కవి రచించిన వృత్తాన్ని యధాభిధాను
ప్రాసలతో నిర్వహించి అభిమానలచే
'అభినవ అభిమానకవి' అని సహకార

రంగంలో ప్రగతిసాధించిన ప్రగతిశీలు రకు మనం మార్గదర్శకులం. మన ఆంధ్ర త్వం యిట్టివాటిలో అగ్రగామిగావుంది.

పదవిన్యాసం, అర్థస్ఫూర్తి, వక్రవ్యాధానికి, ఆరసానికి అనుగుణంగావుండడం ధర్మం. కాని దానిని చూచేవారెవరు? ఎవరైనా చూసి తే దాన్ని సహృదయతగా భావించరు. చూపించడం సహృదయత కాదంటారు. అనుకరణ ఆర్థికంగాను శాబ్దికంగాను తగనిపని అనియెవరూ అనుకోరు. కద్యంలో 'ఆరువు' భాగాలన్నీ పోతే మనదంటూ విగిలించిమిటి? ఈ అనుకరణ వైదగ్ధ్యం అనుకొనే కాలంలావుంది. మనపద్యాల్లో మన చెంతో యితరుల చెంతో సరిచూచుకోడానికి, లేదా మరొకరు సరిచూడడానికి అంగీకరించని మనం యేవో కొన్ని పద్యాలు వ్రాసి మనకు మనమే మహాకవులమూ, విమర్శకలమూ అయి మరొకరిని పరిశీలించ నారంభిస్తాము. పరదోషేక్షణ దివ్యచతుష్టయ, యిత్యాదులు మనకే. అభిప్రాయాలచే నిర్దిష్టపడిన మనం నిర్దిష్టదాగ్ధ్యంలో సమస్కంధులమూ, వున్నతలమూ అవుతాము.

ఇట్టి పద్యాలపై అభిప్రాయాలు మొదలైనవి చాలవరకు ప్రహసనసమాలు. దాదాపు ఇవి సహకార రంగంలోనికే వస్తున్నాయి. మామూరికి మీమూరెంత దూరమో మీమూరికి మామూరూ అంతే దూరం గదా!

పద్యంలో వక్రవ్యాధానికి చారుత్వం రావాలని వక్ర్రోక్షలను ఆశ్రయించడం రివాజు. కాని ఆ ఆశ్రయంలో కొంతైనా బొచ్చిత్యం వుందా లేదా అనే ఆలోచన రాకపోవడం మన ఆదృష్టమో దురదృష్టమో మరి. ఉదాహరణకి ఎవరోమహానుభావులు గలించారు. వారిపై తిమకు గల గాఢమైనది శ్రద్ధలని వ్యక్తం చేయాలనుకొండి. మనకు తోచిన భావాన్ని పద్యంలోనో గద్యంలోనో

యిమిడ్చి దానిని 'బట్టాడా' చేయజూస్తాము. దానికి చిరునామా కావాలిగదా! అశ్రుతర్పణము అని పేరు పెద్దాము. ఆశ్రువులలో తర్పణ మేమిటి? తర్పణలు వదులుతుంటే ఆశ్రువులు వచ్చాయనా? ఆశ్రువులలో తర్పణం అనా? యత్తచ్చబ్ధ విన్యాసవాక్యము సంస్కృత మర్యాద. అట్టి వాక్యాలని సంస్కృత నుండి తెనుగులోనికి తెస్తే స్వయభాతంగా అయితే ముక్కవ్య ముక్కార్థః అవుతోంది కదా! ప్రాచీనుడూ మన కిష్టుడూ అయిన కవి దాని నలా వాడాడుకాబట్టి మనమూ వాడాలి. ఆయన కాలంలాటి భాషావిన్యాసాలకి ఇప్పటికీ తేడావుందా? ఈరకమైన భావవాక్యం మనల్ని వదలినట్లగపడదు. ఒకాయన చాలా గొప్పవాడు. నిజమే ఆయన హిమాలయంలో సాధనచేసి వుండవచ్చు. అంతమాత్రం చేత 'తత్తపశ్చర్యకుం దావలంబు హిమాలయము మహిమాలయంబై తనరెచ్చ' అని ఆనడం బాగుంటుందా? ఇందులో తత్ శబ్దం, నాలుగుపాదాల తరువాత 'ఎవ్వడాతండు' ఇత్యాదిగా మరో వ్యక్తిని చెప్తుంది. ఆవ్యక్తి యెంతగాపువ్వాడైనా, అందులో సందేహంలేదనిముక్తకంఠంగా ఒప్పుకొన్నా ఆమహానుభావుని తపశ్శర్య చే హిమాలయంమహిమాలయమై తనర్చిందనడం యెంత సంభావ్యం? హిమాలయ మహిమలు పూర్వకాలంలో కవులచే వర్ణితములు. ప్రస్తుతం మహిమలున్నట్లు అయిపోవడం లేదుకదా. ఇట్టి స్థితిలో ఆ వ్యక్తి తపశ్శర్య చే హిమాలయం మహిమాలయమైందా? ఇది యెంతసంబద్ధం? కరుణరసవ్యక్తిలో 'హిమాలయం మహిమాలయం' అని శబ్దాలంకారతాపత్రయం బాగుందా? ఇలాగే 'తత్సహోపన్యాస ధన్యవాగ్ధారి గాంచి వారి భామిని విష్ణు పదము బట్టి'. ఇక్కడ విష్ణుపదం ఆకాశ వాచకమో విష్ణుపాదవాచకమో? ఇలాగే 'తనహాభాగవతాధ్యాపనము నెంచి పట

పట శుకమాని పండ్లు కొంటిక' ఇక్కడ ఆ మహానుభావుని భాగవతాధ్యాపనానికి శుకమహర్షి పండ్లుకొంటికడ మెందుకు? శుక మహర్షికి గల వైదాంతికజ్ఞానం అనుభవికమహత్త్వంమరెవరికైనావుందా? ఒక లౌకికవ్యక్తికి శుకాధిక్యమూ, అట్టి శుకునికోపమూ సముచితాలేనా? నిజమైన వేదాంతి స్వతోధికుడైన తాత్త్వికుని, జూచి క్రోధం పొందుతాడా విద్యాపురియైన పండితునిలా. ఇందులో మరోవిచిత్రం 'పటపటశుకమాని పండ్లు కొంటిక' అనుకరణవాచక శబ్దానికి ప్రక్కనే వున్న కర్త పటపటలాడుతున్నాడేమి? పటపటలాడవలసినది పండ్లా శుకుడా? ఇట్టి వచనములు సామాన్యకృతములు కాక విశిష్టస్థానాలంకృతునివైన, మిగిలిన మాబోంట్ల గతి యేమి? దీనిని వైయక్తికముగా గాక తత్త్వదృష్టితో జూడవలె నని మనవి. నేటిరచనలు దాదాపిట్లున్నవి కదా! ఏదో ఒకదాన్ని చూపారి కాబట్టి 'అశ్రు తర్పణం' వదలడం జరిగింది.

నాకు నచ్చిన కవి కిద్దరే సంస్కృతాంధ్రములలో కలరు వంటి కవులనబడు నేటి కొందరి వాక్యములు పరిహాసజనకములా తత్త్వములా? నచ్చిన కవుల గుణములు, నచ్చనికవుల గుణములు వివరింపవలెకదా! అట్లుకాక కొనమాటలు వదులులేమి? ఆమాటలు నిశ్చలచములేనా? ఊడతముమేలేనా?

చివర కింతమందికి కీర్తిప్రతిష్ఠల్ని తెచ్చిపెట్టిన 'పద్యం' వారికొంపలుతీసింది. 'ఆంధ్రకవుల ఆనాచిత్యాలు' అనేవిమర్శకులు శుకానువాదాలు ప్రసారం చేస్తున్నారు. అయ్యో! 'పద్యమా!' నీలోని మొదటిఅక్షరం సీవర్ణపంచమమై తేయెంత బాగుండును? నీహ మహా బాధే లేదు కదా! పద్యానికి గద్యానికి, మరోదానికి పద్ధతులు తెలియని మామధ్య నీరేది

పద్యం? పద్యం అంటే తెలుగుపద్యం, పోకిరి అంటే సంస్కృతంలోని దని చెప్పేవాళ్ళులే మేము. ఈ విధంగా చెప్పడానికి 'పద్యం' కూడా రావడం చాలా వెడవపద్యం నుండి చావడంలేదు అనుకునే మేము కవులమా మహాకవులమా అభినవకవులమా? నేను చాలకష్టపడి వ్రాశానీ మహాకావ్యాన్ని అని చెప్పటంకూడా. పద్యానికి వచ్చే యాచిత్రహింసకి అంటుంటేదా?

అనుకరణ కాదా చార్యం యిందేదైనా 'కవిని' నాశనం చేస్తాయి. కాబట్టి నేటికవులూ, మహాకవులూ, సహృదయులూ, వగైరా మహానుభావులు, కేవలం పద్యంయొక్క శ్రేయోభిలాషులై దాన్ని గురించి ఆలోచించి మార్గాన్ని కర్తవ్యాన్ని నిర్దేశిస్తే చాలా బాగుంటుందేమో? లేకపోతే పద్యం శిష్టకీర్తి, కీర్తిశేషమూ, అవుతుందో ధ్రువకీర్తి, కీర్తిభ్రష్టమూ అవుతుందో? శిష్టులైన వ్యక్తులు దీనివిషయమై ఆలోచించాలి. మనకెందుకులే బాగుండదు, 'వచనే కాదరిద్రతా' వగైరాలని వదలాలి. అలా కాకపోతే తిరుపతి కవుల వెనుకటి కాలపుస్థితిలోనికి పద్యం పోవచ్చును. ఎప్పుడో పోయింది, యింకా యెందుకీ వృథాప్రయాస అంటారా? ఏమో - స్థితస్య గతి శ్చింతనీయా - ఇది మా ఆలోచన. ఇట్టి విధానానికి శిష్టులందరూ సహృదయులతో వాణివిలాసరిరంసువులై స్వాగతిస్తానని ఆశించడం దోషమూ, అపరాధమూ, కాదుగదా. కారాదని మాయాశ. ఇది అడియాసకావండుగాక, సహృదయా వర్గంతామ.

+...+

16. నవసమాజ నిర్మాణంలో రచయితల బాధ్యత

— శ్రీ సోమసుందర్.

రచయితలూ కవులూ సామాజిక జాగృతికి ప్రధానపాత్ర వహించాలి. ఈ సత్యం కొత్తగా కనిపెట్టేదీకాదు; కొత్తగా ఉద్ఘాటించవలసిందీ కాదు. దఫదఫాలుగా మానవజాతిని జడత్వం ఆక్రమిస్తూ వుంటుంది, విస్మృతి పైకొంటుంది. అప్పుడు మళ్ళీ పాఠసత్యాలనే తిరిగితిరిగి జ్ఞాపకం చేసుకోవలసి ఉంటుంది. సామాజిక పరిణామం గాని, సామాజికాభివృద్ధి గాని, సాహిత్యం విస్మృతపథాల సంచరించే సమయాలలో కలగదు. జాతి సంచలనాన్ని చెత్తవా్యాన్ని సాహిత్యం ప్రతిబింబిస్తూనే, సమాజహృదయంలో కొత్తకెరటాలు పోవేత్తడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. ప్రస్తుతం పెట్టుబడిదారీనాగరికత పేరేగి, సాహిత్యం అంగడిసరుకుగా మారిందశలో ఇతరేతర వ్యాపారసగళి ఆకర్షణలన్నీ సాహిత్యానికి లగింపబడతాయి. జనహృదయ చైతన్యంలోగాని, దీప్తిలోగాని, జాగృతిలోగాని నిమిత్తంలేని విస్మృత సాహిత్యం అపారంగా పెంపొంది పోతుంది. సరిగా ఆ అంతర్దశలో తెలుగు సాహిత్యం జీవిస్తోంది. కనకనే మళ్ళీ సాంఘిక ప్రయోజనాన్ని గురించి జ్ఞాపకం చేసుకోవలసి వస్తోంది.

ఆధునిక సాహిత్యానికి ప్రధాన జీవ తక్షణం - సామాజిక జాగృతిపట్ల నిర్బంధమైన బాధ్యత! అంటే లైంగిక జాగృతి ఎంతమాత్రం కాదని స్పష్టమే; స్వాన్ని కనుంచారం ఎంతమాత్రం కాదని వేరే చెప్పకోవక్కరలేదు. విస్పష్టమైన నిర్దేశాలపట్ల సామాజికమైన దృష్టిని లగ్నం చేయడానికే సాహిత్యం కృషిసల్పాలి. ఆధునిక నాగరిక సమాజం కొత్తవీ పటిష్టమైనవీ అగు పునాదులపై పునర్నిర్మింపబడే మార్గాలను అన్వేషించాలి. అదిశగా

సామాజికవల ఆలోచనాసరళిని సారింప చేయడానికి సాంస్కృతికంగా సాధించవలసిన పరిణామానికి సాహిత్యం ప్రధాన చోడకశక్తి కావాలి.

ఇంతటి మహత్తర బాధ్యత తనమీద పెట్టుకోవలసిన సాహిత్యం ఎలా ఉండాలి? సాహిత్యకారులు, రచయితలూ, కవులూ గృహవోత్సవాన్ని హేలగాకాక, పరమబాధ్యతగా పరిగణించాలి.

అంటే రచయిత తన కలం ప్రసవించే ప్రతి పదమూ ఒక జీవచైతన్యంతో కదలాడే ప్రాణోత్సవంగా భావించాలి. అది లోకసుల హృదయతలంలో ఎలాంటి నూతన స్పందనలు కలిగించవలసి ఉందో గుర్తెరగాలి. రచయిత సృష్టించే ప్రతి రసభావమూ, ప్రతి హాసభావవిశేషమూ వర్ణితమయ్యే ప్రతి అనుభవమూ, అత్యంత గాఢనైశిత్యంతో పరిక్షించబడాలి. అలవోకగాగాని, బాధ్యతారహితంగాగాని, కేవలం ధనార్జనే ప్రధానధ్యేయ మనుకొని కాని రచన చేసేవాడు ఆకర్షణీయమైన పేకింగులలో విషగుళిక లందించే సమాజశత్రువే కాక అగుతాడనేది సత్యమే!

పాశ్చాత్య దేశాల మహా రచయితల దాకా మనం పోవక్కరలేదు. భారతీయ పునరుజ్జీవనానికి తమ సర్వస్వాన్నీ బుడ్డి తపస్సుచేసిన మహా రచయితలను జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నా ప్రస్తుతం మనం ఎక్కడున్నామో తెలికగా అర్థంచేసుకోగలం. లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలక్ గాని, విక్రమచిరసేంద్రనాథ్ టాగూరు గాని, యుగకర్త కందుకూరి వీరేశలింగం గాని, సురజాద ఆస్వానాపుగా ఉన్నవలక్ష్మీనారాయణగాని, సుబ్రహ్మణ్యభారతి గాని, ప్రేమచంద్ గాని, జయశంకర

ప్రసాద్ గాని, ఆధునిక కేరళ కవిత్వయం గా కీర్తించబడిన వల్లత్తోర్ నారాయణ మీనన్, ఉల్లూర్, ఆకన్లు గాని - ఇలా ఎందరో మహానుభావులు - అందరూ సామాజిక జ్యోతిషోసంఘటికీయన వారే! సోదర ప్రజానీకంతోసం తెలివిడి తలుపులు తెరిచినవారే! సామాజిక సమైక్యమును ఉద్బోధించినవారే!

అలాంటివారి సంప్రదాయంలో పుట్టిన మన ప్రస్తుతం ఎక్కడున్నాం? ధారా పాత నవలల పోటీ వివణిలో వారకాం తల్లా నిలిచే పుస్తకాలను సృష్టిస్తున్నాం. ఆడమృగాళ్ళ పాసికోలు కబుర్ల విస్మరణీయ నవలా సాహిత్యపు మహాసంఘ పడి కునారిల్లిపోతున్నాం. భౌతికోహల ఈమణిత్రయంలో పడి కొట్టుమిట్టాడు తున్నాం. మన తీరని కోరికలను నవలా పాత్రలద్వారా తీర్చుకుంటున్నాం. అంతే కదా!

లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలక్ గారు రచయితలతో మాట్లాడుతూ ఇలా అన్నారట. 'మన మెందుకీత కష్టపడి రాస్తున్నామంటే-మనలో ప్రజ్వలిస్తున్న ఆత్మశక్తి మన పాఠకులలో ప్రవేశించాలనే! మనలో కలవర పెడుతున్న ఆలోచనలు మన పాఠకుల హృదయంలో చేరి కొత్త కెరటాను ఉత్తుంగంచేయాలన్నదే మనతపస్సు! మనమానసిక ప్రేరణలు మన జాతి హృదయంలో చైతన్య కాంతులు విరజిమ్మాలనే! అదే మన ఆరాటం; ఆ కాంక్ష! అంటూ ఉద్ఘోషించారు. అలాంటి ప్రభాభినివేశం మనలో ఎంత మంది కుంది? సమాజం ఎలాపోతేనేం - మనరచనలు డబ్బు తెచ్చిపెట్టడంద్వారా-

'నాచిన్ని పొట్టకు శ్రీరామరత్న!' గా బ్రతికిపోతే చాలదా-అన్నదే మనధ్యేయంగా మారిపోయింది!

నేను నావిశ్వాసాలకనుగుణంగా జీవించడలచానంటే- కోపంతోనో ఈర్ష్యతో నే నేరచనా చేయకుడదనే భావిస్తాను. నాసోమరిగడియల కాలక్షేపానికి కూడా నేను రాయడం లేదు. నా పాఠకులలో కానిత్రోధాది దుశ్చింతలను ప్రేరేచడానికి నే నసలే రాయను. ప్రతివాగం నేనీ పుటలలోరానీ వ్యాసాలకు ఉపయోగించే భాష విషయంలో గాని, భావాల విషయంలోగాని ఎంత సంయమం వహిస్తూ ఉంటానో బహుశః నా పాఠకులకు తెలియకపోవచ్చు! ఈసంయమమే నాదృష్టి నైశిత్యం ఆవర్చుతుంది. నా లోపలికి నేను గాఢంగా వీక్షించుకోగల శక్తిని తలిగిస్తుంది. నాబలహీనతలను నేను కనుగొని ఆవిష్కరించుకోగల చిత్తస్థయి ర్యాన్ని పెంపొందిస్తుంది. ఆపూడవ్వదు ఆడంబరంగా నాలో మందే కోపాన్ని బయటపెట్టాలన్న కోరికా కలుగుతూ ఉంటుంది. కిలోరపదాలను వాడాలన్న ప్రేరణాకలుగుతూ ఉంటుంది. అయినా సున్నితమైన పదజాలాన్ని ఎన్నుకోవడంతోసం చేసే నాకృషి చివరికి నాకానందం కలిగిస్తూ ఉంటుంది." అంటూ మహాత్మాగాంధీ తన యంగ్ ఇండియా పత్రికలో ఒకమారు రాశారు!

భారతజాతికి సిత్యసమాగులైన ఈ మహానియుల వాక్యాలను నేనిక్కడ ఎందు కుల్లేఖిస్తున్నానంటే - వర్తమాన సాహిత్య హృదయంలో పేరేగుతున్న బాధ్యతారాహిత్యాన్ని గుర్తుచేయడా

నికే! విస్మరణీయ సాహిత్యాన్ని సృష్టిస్తూ- నేడు తళతళలాడుతున్న వారంతా తమలోపాలే తమ తళతళ లన్నిటినీ శృశాన భస్మంగా మార్చగలరే తప్ప శత్రుత్వాంతులు వెలార్చలేరని తెల్పడానికే!

ప్రస్తుతం సాహిత్యరంగంలోనికి తలెత్తుతున్న యువరచయితలు తమమట్టా తళతళ మెరిసే ఈ కాకిబంగారు తళుకులకు మోజాపడకుండా, సాహిత్యానికిగల పరమప్రయోజనంపట్ల మనసులు లగ్నంచేసి, వారివైనా బాధ్యతాయుత సాహిత్య సృజనకు ఆయత్తంచేయాలనే! మేధాపరంగా బలహీనులైన సామాజికబల బలహీనతల నాస్కారంగా గొని తమపబ్బంగడుపుకో జూస్తున్న దుర్మార్గ బోధముల నుంచి యువసాహితీపరుల దృష్టిని మళ్లించడం అవసర మనే!

ఈ ప్రయోజనం సాధించాలంటే రచయితలకే ఒక తాత్త్విక అవగాహన అందించాలి. నిర్దిష్టత్యాలను బోధించాలి. కాకపోతే తేలికపాటి ఆకర్షణలకు సహజంగా యువహృదయం ఆకృప్తమై ప్రస్తుత తరం సృష్టిస్తున్న విషవాగురలలోనే గుడిసుళ్ళు పడుతుంది.

రెండు దశాబ్దాల లోపుగానే మనల నందరినీ ఇరవై ఒకటో శతాబ్దం ఆలింగనం చేసుకోబోతోంది. ఆనవయుగ పరీరంభానికి మనం త్రిశుద్ధిగా సంసిద్ధులమై ఉన్నామా? లేదా? అన్న విచికిత్స ప్రతి ఆలోచనాపరుడికీ కలగవలసిన శుభరచణం ఆసన్నమై ఉంది. మన ఆలోచనలు గమకాలికమైనవే అయినా, మన అపసరాలు వర్తమానానికి చెందినవే అయినా,

మన అవసరాలు వర్తమానానికి చెందినవే అయినా, మన గాఢానుబంధాలు మళ్ళీ తిరిగించి గతకతాబాల దరిత్రలకు, సంప్రదాయాలకు, సిద్ధాంతాలకు, జీవనవిధానాలకు విడతీయరాని బ్రహ్మముడి పడివుంటే మనం ఆగామి శతాబ్దపు నూతనోత్సాహానికి అన్యులం కాగలమా? అని ప్రతి ఒక్కరూ ప్రశ్నించుకోవలసిన సమయం ఆసన్నమైంది. ప్రశ్నించుకోవడం మంటే అది భౌతికతలంలో సాగవలసిందేకాదు. అంతర్ముఖులమై మనం లోలోతులను సంశోధించుకోవలసి ఉంది.

చరమదశాబ్దాలతో తొందరపడుతున్న ఈ శతాబ్దంలో కన్నులెత్తిన సాహితీపరుల బాధ్యత ఏమిటి? సామాజిక ప్రయోజనం నిర్దేశితగమ్యంగా స్వీకరిస్తూనే భావితరాలకోసం మార్గదర్శకమైన సాహిత్యాన్ని సృష్టించవలసిన బాధ్యత మనందరిపైనే ఉంది. దీనినే మరింత స్పష్టంగా చెప్పుకోవాలంటే గుణసాంద్రమైన సాహిత్యాన్ని మనం సృజించుకోవలసి ఉంది. తరతరాలుగా మౌనవజ్రాతి సాధించిన సకలకళామయ వారసత్వాలనూ మనం పెంపొందించేసి, ఆగామి తరాలకు అందించవలసి ఉంది. తద్వారానే మనం సాంప్రదాయక సనాతనధర్మాల విషమమృత్యులనుంచి సాహిత్యరామాన్ని రక్షించగలుగుతాం. ఆగామికి స్వచ్ఛ శీతల జలసేచన ముందించగలుగుతాం. అయితే గుణసాంద్రమూ, కళామయ వారసత్వ సంపన్నయమూ ఆగు సాహిత్యాన్ని యువతరం సృజించాలంటే మన ప్రాచీన సాహిత్యంలోగల జీవద్రేఖలను ఆకళింపు చేసుకోవాలి. అనూసంపదగా పెంపొందుతూ వచ్చిన నుడికారపు సాంఘిక సాహిత్యం వారి. తరతరాలుగా భారతీయమనీష సాధించిన విజయాలేవో, అపజయాలేవో

గుర్తించుకోవాలి. సంప్రదాయంపట్ల మూఢవిశ్వాసం మన జాతి కింతవరకూ ఏమీ మేలుచేయలేదు. కనుకనే జాతి కాపాడుకుంటూవచ్చిన వారసత్వం ఏనో గుర్తించుకోవలసిన తరుణం ఆసన్నమైంది. సంప్రదాయమూ వారసత్వమూ పర్యాయపదాలుకావు. సాహిత్యపరంగా అసలే కావు. సంప్రదాయం ఆచారనిబద్ధమైనది. అది నిన్నటివరకే దృష్టిని సారించగలదు తప్ప- యుగయుగాలుగా అనుసూతంగా పరిణమిస్తున్న జీవస్రవం తిని పోల్చుకోలేదు. వారసత్వం అలాంటిది కాదు. దానికి భౌతిక ఆచారాలతోను, కట్టుబాట్లతోను నిబద్ధత ఉండదు. అంతరిక జీవనధాతువులను మాత్రమే పరిరక్షించుకుంటుంది. తల్లితండ్రులనుంచి స్వీకరించిన అణురూపమైన జీవశక్తిని రక్తనిష్ఠం చేసుకుని పెరిగిన ప్రతి కుమారుని వలెనూ వారసత్వం మన భావనామయలోకాన్ని పరిపుష్టం చేస్తుంది.

దానిని గుర్తించినపుడే మన వారసత్వంగా నిలిచిన నాగరికత యేవో, కళాధర్మమేవో, ఆత్మపదార్థంగా విలసిల్లవలసిన చైతన్యమేవో, వర్తమాన సమాజం పట్ల రచయితకుగల బాధ్యత ఎట్టిదో నిర్దిష్టంగా మన హృదయాలలో ఆవిష్కరించగలుగుతుంది. ఆపరిపూర్ణ ఆవిష్కార రూపమే మనం సృష్టించే సాహిత్యానికి జీవత్కళలను సంతరించేస్తుంది. రాజకీయ, ఆర్థిక, సామాజిక, మేధావరరంగాలలో మార్పు పొందవలసిన విలువలేమిటో గుర్తించగలుగుతుంది. వర్తమాన సామాజికని సకలక్రియాశీలులకూ మన సాహిత్యం రసధాతువు లందించి తరింప చేయగలుగుతుంది.

—*—

17. బ్రాహ్మీనవరత్నమాల

- శ్రీ శనగన నరసింహస్వామి.

- * ఆమృ! భాంతి! నీ చరణాబరజము నెన్ని జన్మల తలపై ధరించినానో మెచ్చి ఈభవముడు నా కిచ్చినావు బాల్యమునయందె కవితా విపంచి నీవు.
- * మేదుర దయాసుధారస స్వాదుపై నీవు నాచేత నిడివ మోకికృషిగా శక్తికొలదిని పలికింప సాధనంబు నలుపగా బూని ముప్పదినమలు చెల్లె.
- * అప్పుడప్పుడు నీవువత్స! నాయంతికమున గాన మొనరింపు మనుచు నావ్యసలేఖ పంపిలివిగాని శ్రుతి ఆపరభ్రష్ట మగుకొలయ లగింపదొ యనుచు తల్లడముపడితి.
- * నారదాది మునీంద్రుల నన్య దివ్య గాన పీయూష లవారల స్నానమాడు తాపక్షిణ సభావాటి తగుదు నంచు నిగ్గు విడనాడి యెటు ప్రవేశింతు దేవి!
- * వ్యాస వల్మీకభవ కాళిదాస భాస శబ్దశాసన వండవీట్ శంభుదాస పెద్దనాది కవీసులు బిరుదుకెక్కు నీ కొలువునందు నే నెట్లు నిలువనేర్తు?
- * ఈడువారును జోడునా రింతో అంతో మెచ్చగా కావ్యపీఠకు మీటుకొందు ఎట్లా నా నేర్చినట్లు కేయింబుకళ్ళు తల్లి! వాడేవి! కురియు ముత్యాహవృష్టి.
- * పూర్వ కవిచంద్రములశబ్దపుష్పి కొంత నన్య కవిసత్తముల భావనంబు సుంత నాడునాటికి జిహ్వాపై నాటజేసి క్రొత్తపాటలు పాడించుకొనుము జనని!
- * కచ్చపీ వల్లకి తంత్రికలను దాటి లేలివచ్చిన స్వచ్ఛగీతీ రవాలు కొన్ని నారత్నపీఠలో కొలువునేసి పలుకుగాక! పుస్తకపాణి! బ్రహ్మరాణి!
- * సౌధమున గోర నొక శర్మకాల చాలు భోగములనొల్ల నుదరసంపూర్తి చాలు ప్రతి నీ మేషము నీ పాద పద్మపూజ చాలు చదువులసాని! షట్పరణవేణి! *

19. ఈ పక్షంలో...

18. ఆనానము
విద్వాన్ శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు,
ఎం. ఏ.

(1) అష్టావధానం

*****

* సూచన లెన్నో చేయుచును
సుందర సత్కవితా విమర్శ సం
కోచము లేని పద్యతని
గొప్ప విశేషములన్ వచించుచున్
వాచవి మీట సత్కృతుల
భవ్యవిమర్శ కతంబునన్ సమా
లోచన నిత్యనూతనత
లోకమునం దలరారుఁ గావుతన్!
మూఁడు సంవత్సరంబులు ముద్దులూకుఁ
గడపి పుట్టినదినమునఁ గని మహాశి
షములఁ బెద్దలవలనను నిమిషనిమిష
మును సమాలోచన యశమ్ముగనునుగాక!

* నవరసాలంకార కవితా మహాకళా
నిలయుమృత వగుమమృ! నిస్తులముగ
ఏదోషమును లేని హితమిత మృగు సద్వి
మర్శకు గృహమవై మనఁగదమృ!
నిరుపమ సత్కథా నిచయంబునకు మంచి
వ్యాసంబులకుఁ బేరువడయు మమృ!
నిష్పక్షపాత వినిర్మల సమభావ
బహుళతనన్ ఖ్యాతిఁ బడయుమమృ!
భారతీసేన గావించి బహువిధముల
గను మితోధిక విఖ్యాతి త్తణము త్తణము
ఘన 'సమాలోచనా' పత్రికావమార్గ!
వఱలు దీర్ఘాయురారోగ్య భాగ్యవితతి.

* నియమధన సంపదభివృద్ధి నీతి రీతి
పావనోదాత్త భావ సంస్కృతి యభిమ
తాప్తి కల్లంగ నీక నీక నలరుమమృ!
ఘన 'సమాలోచనా' పత్రికా వమార్గ!

* సమ్యగలోచనంబున సమచిత్తగతి
సర్వసముభావ దివ్యలోచనములఁ గని
సార్థకము నామధేయమ్మ సకలగతులఁ
గా సమాలోచనా! మనఁగాఁ గదమృ!

భాగ్యనగరంలో దేవీశరన్నవరాట్రో
త్సవ సందర్భముగా శ్రీ విద్యా సమితి
ప్రోత్సాహంతో ఎబిసిడి ఆర్గనైజేషన్
వారి ఆధ్వర్యవంతో 'తిరుపతి వేంకట
కవుల స్మారక ఆష్టావధాన సభ' ఏర్పా
టైంది. మొదటి కాగ్యక్రమం చిక్కడ
పల్లిలోని సత్యనారాయణస్వామి ఆల
యంలో జరిగింది. ప్రారంభోపన్యాసం
శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధాని గారొసంగిరి.
శ్రీ ఎస్.వి. సుబ్బారావుగారు అధ్యక్షత
వహించిరి.

అవధానము శ్రీ నూరం శ్రీనివాసులు
గారు, పొన్నూరువాస్తవ్యులు సభారంజ
కముగా నొనర్చిరి. వివరాలు పృచ్ఛకుల
నామధేయాలతో సహా క్రింద పొందు
పరుపఁబడినవి.

సమస్య : రాముం డంగభవార్తినిండె
నకటా

రామాంతరాసత్తడై - శ్రీ రాజన్నశాస్త్రి
కామక్రోధమదాది శత్రుగణ సం
క్రాంతాత్మడై దర్పకో
ద్రామ ప్రాభవమున్ సహింపక అదే
తత్త్వంబుగా నెంచుచున్
క్షేమంబైనను లెక్క నేయక దళ
గ్రీవుండు దీవ్యద్యతో
రాముం డంగభవార్తినిండె నకటా
రామాంతరాసత్తడై.

దత్తపది : కొండ, రండ, దండ,
కండ - భారతార్థం - శ్రీ విశ్వసాధం
కొండల పిండిచేయుటకు
నూడ సమర్థత గల్గియుండి రా
రండని పిల్వగా ననికె
రా నని పల్కు టదేమిపాడి కో

దండము చేతగొమ్ము సుర
తండము నీకయి చూచుచుండె నీ
కండబలమ్ము చూపగను
కాలము వాసవనందనా! సఖా!

వ్యస్తాక్షరి : దైవతం మానుషాకారం
నమ స్మరు దనోకహం - శ్రీ రాజమౌళి

వర్ణన : నేటి కిరసిన్ కారత గురించి
కార్డులం - శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర
మంటల్ మండడివేళలో బ్రతుకు సా
మాన్యంబుగా నెంచి ఆ
మంటల్ దీర్పగ పాడియంచు కిరసన్
మార్కెట్టులో నుంచుమిన్
మంటల్ రేగ జనాల్లో కటకటా
మంచే మొ చెట్టే మొ ఏ
మంటన్ జెల్లదుకాలిమొక్కటియె త
న్యాత్రమ్ము సాధింపగన్.
నిషిద్ధాక్షరి : రమాసహితుడైన సత్య
నారాయణుని గూర్చికందం - శ్రీ ఉత్పల
మనలో మఱిలో నెన్నో
ధనకాంక్షల్ గల్గెనేల? తద్భాగ్యుగ
గొని మాకల్పనకోడన్ [లిన్
జను నానృతసాత్తుగొల్ప జతురిమ
యుండన్.

అవధానంలో అప్రస్తుత ప్రశంస
హర్ష ధ్యాసాలతో -
అవధానిగారి సమయస్ఫూర్తివలన
హృదయరంజకంగా శ్రీ నీలా జంగయ్య
గారి సహకారంతో - జరిగింది. ఉదా
హరణకు రెండుమాడు ప్రశ్నలు.

శ్రీనీలా : ఉప్పు ధర పెంచే ప్రభుత్వం
ఎప్పుడొస్తుంది?
అవధాని : సముద్రజలమును తియ్యగా
మాచ్చే ప్రభుత్వం వచ్చినప్పుడు.
శ్రీనీలా : పప్పులో కాలు ఏరకంగా ఆను
కోవాలి?
అవధాని : నేను పప్పు అనుకుంటే మీరు
కాలువేసినట్టు. మీరే పప్పైతే మీవి
పప్పులో కాలు.

శ్రీనీల: మీరు పెదవులుతడుపుతున్నాగు పాదం అనుకుంటూ, ఎన్ని పాదాలున్నాయండి మీనోట్లో?

అవధాని: మీఅందరినీ చతుష్పాత్తులను చెయ్యవలసిన బాధ్యత నాకుంది కనక, అందు కవసరమైనన్ని.

ఈవిధంగా మనోరంజకంగా సాగింది ఆసంతం, సభ్యులవార్ల ధ్యానాలు స్మృత, దర, అట్టచూసాల నడుమ ఆప్రస్తుత ప్రశంస.

ఛందస్సంభాషణ భారాన్ని వహించిన ఆచార్యవర్యులు దినాకర్ల వేంకటాచధానిగారిని సదస్యులను అవధానిగారు సంతృప్తిపరచారను కోవటానికి ఉదాహరణముగా

శ్రీ దినాకర్ల : దండలు మెడలో వేయక దండన బెట్టిరి ఇదేమిధర్మమొచ్చెట్టిడి
అవధాని : దండను గొన జాలినవా రుండినచో గొనుడు మారు ఊహలి కేలా? మరియు

దివా : తిరుపతి వేంకటేశ
ధీవరుల పాతిక మీరు మీసములు పరువముతో పెంచిరి

భావము తెల్పదరా కకవరా!
అవ : తిరముగ రెండు మీసలను దీర్చితి కాని కవిత్వశక్తి కా వరమున కాదు మీసముత వచ్చుట కష్ట మటంచు సత్కవీ!

పద్యాలను చెప్పవచ్చు. (ఆచార్య లకు మీసములు లేవు)

అవధానం మొత్తం శ్రోతల చిత్తాల నలరించి దనటంలో అలీశయోక్తి లేదు. ఘంటాని నాదాన్ని సమయస్ఫూర్తితో శ్రీ ఎస్. ఎస్. సుబ్రహ్మణ్యంగారు రందించారు. ఈవిధంగా నెలకొక్కసారేనా అవధానా లేర్పాటు చేయగలమని శ్రీ పురుషోత్తంగారు ఆకాంక్షని, ఆకా భావాన్ని ప్రకటించారు.

- క. ఎస్. ఆర్.

2) శ్రీ వేంకటేశ్వర సాహిత్య సభలు

అధ్యాత్మ రామాయణం, వాల్మీకి రామాయణం మహాభారతం, దేవీభాగవతం, విష్ణుభాగవతం, శ్రీ వేంకటేశ్వర విజయం, మహర్షుల చరిత్రలు మొదలైన శతాధిక గ్రంథాల కృతికర్తలు, శ్రీ ఆన్నవరం సత్యవతీ దేవీస్త్రీల ప్రభుత్వకళాశాలలో ఆంగ్లభాషాచార్యులు, ఆర్థికవి శిరోసులు విద్యాన్ బులుసు వేంకటేశ్వరులు ఎం.ఏ.పి.టి.జన్యునోత్సవసాహిత్య సభలు అక్టోబరులో ఇటీవల కాకినాడ దిగ్విజ్ఞానసమాజం (గౌతమబుడ్డి) లో వైభవోపేతంగా జరిగినవి.

తోలిరోజు సభ కేదపండితుల స్వస్థి వాచనములతో, మహాశిర్వచనములతో ప్రారంభమైనది. ఆనాటిసభకు శ్రీ బి. రంగయ్యరెడ్డి (P.A. to the District Collector Addl. Dist. Magistrate) అధ్యక్షత వహించారు. తమ అధ్యక్షోపన్యాసంలో శ్రీ రెడ్డి శ్రీ వేంకటేశ్వర సాహిత్యసమాజు చేస్తూ ఈసాహిత్యమంతా జైవదత్తమొదని, సామాన్యమానవులకి సాధ్యంకానిదని, అంతాకూడ ఆర్ష సంప్రదాయ యుక్తం ఆధ్యాత్మికం అవడం చాలా హర్షదాయక మని శ్లాఘించారు. శ్రీ వెలమకన్నె సుబ్రహ్మణ్యశర్మ (పముఖ న్యాయవాది) శ్రీ వేంకటేశ్వరసాహిత్యం సుప్రసన్నం, సుందరం, సులభద్యోతకం అని శ్రీ వేంకటేశ్వరుల ప్రవర్తనవలెనే కవిత్యంకూడా విద్యావినయశౌచసంపన్న మనీ ప్రశంసించారు. శ్రీ సుమ్యలూరి సత్య నారాయణ శ్రీ వేంకటేశ్వరులను అభినందిస్తూ 'వారు నూటపదాక్షు గ్రంథాలతోపాటుగా నూటపదాక్షిణ్య జీవించి ఇంకా లోకోపకార మహాగ్రంథాలు వ్రాయాలని ఆకాంక్షించారు. శ్రీమతి

బి. సావిత్రి మాట్లాడుతూ 'మహాభారతం వ్రాయడానికి కవిశ్రయూనికి కొన్ని శతాబ్దాలు పట్టడం, ఆరుగురు పూనుకుని పూర్తివాల్మీకంకాని భాస్కర రామాయణం కొన్ని దశాబ్దాలకు మన కందిగ్నడం జరిగింది' అన్నారు. 'మహాభాగవతం పోతన్న గారిజాతకం బాగుండి ఆయనకి పేరుతెచ్చిందే కాని, భాగవతం రాసిన ఆరుగురిలో ఆయన ఒకరని, మూలభిన్నా లెన్నో అందులో ఉన్నా' యనీ అనిరి... అలా కాక ఒక్కచేతిమీదుగా ఒకటి, ఒకటిన్నర దశాబ్దాల్లో అపై మూడు మహాగ్రంథాలేకాక శతాధిక గ్రంథాల్ని మనకు సమర్పించిన మహాకవి శ్రీ వేంకటేశ్వరులని శ్రీ వేంకటేశ్వర సాహిత్యమును శతధా శ్లాఘించారు. భారతీయవిద్యా భవనం స్థానిక కార్యదర్శి శ్రీ నేమాని వేంకటరావు వ్యక్తిగా కవిగా భక్తుడుగా శ్రీ వేంకటేశ్వరులతో పరిచయాల్ని తన అనుభవాల్ని విశదీకరించారు.

శ్రీ వేంకటేశ్వరులు తగినరీతిని కృతజ్ఞత చెప్పి శ్రీదేవీపూజ, భువనేశ్వరీశతకం కవితాగానం చేశారు.

రెండోరోజు సాహిత్యసభకు శ్రీరాయ ప్రోలు ఆంజనేయశర్మ I.R.S. Income Tax Officer అధ్యక్షత వహించి శ్రీ వేంకటేశ్వర సాహిత్య ప్రశంస చేశారు. డా॥ నందుల గోపాల కృష్ణమూర్తి ఎం.ఏ. పి. హెచ్. డి. 'కవి శ్రయ భారతం శ్రీ వేంకటేశ్వరభారతం' గూర్చి మాట్లాడుతూ తులనాత్మక పరిశీలనచేసి శ్రీ వేంకటేశ్వర మహాభారతం చిరస్థాయి కాగల దన్నారు. సులభశైలి, నూటిపలుకులు, సుందరభావాలు వీరి గ్రంథాలలోని సుగుణాలని విశదీకరించారు. శ్రీ రాళ్ళబండి సత్యనారాయణ శాస్త్రి మాట్లాడుతూ శ్రీ వేంకటేశ్వర విరచిత రామాయణ భారతభాగవతాలు, శ్రీ వేంకటేశ్వరవిజయం నిత్యం శ్రీత్రిపుర

సుందరినిగో పురాణప్రపంచ చేశానని అటు చదివేవారికి ఇటు వివేచారికి ఉభయులకీ శ్రావ్యంగా, సుఖంగా సులభార్థ ద్యోతకంగా అవి ఉన్నాయని ప్రశంసించారు.

శ్రీ వేంకటేశ్వరులు స్వీయ దేవీభాగవత ఘట్టాల్ని కావ్యగానంచేసి సభ్యులకు తృప్తికరమైన కలిగించారు.

మూడోనాడు జరిగిన సాహిత్యసభకు డా॥ కె. రామచంద్రరావు శ్రీ వేంకటేశ్వర విజయంలో 'శ్రీ వేంకటేశ్వరుల ఆత్మరత్నమృత' అనే విషయాన్ని గూర్చి సోదాహరణంగా ప్రసంగించారు.

తరువాత శ్రీ పరవస్తు గోవిందాచార్యులు 'వ్యాస భాగవతం - వేంకటేశ్వర భాగవతం' అనే విషయంపై మాట్లాడుతూ మూలభాగవతం మహాప్రాథమిక జ్ఞానవిషయాలకి నిలయ మనీ అది అర్థం చేసుకోగలడమే చాలాకష్టం అని మరిగా అర్థం చేసుకుని ఇతరులకు సులభంగా చెప్పడం ముఖ్యమని, ఈ మహాకార్యంలో శ్రీ వేంకటేశ్వరులు చాలామట్టుకి కృతకృత్యులయ్యారని సోదాహరణంగా ప్రసంగించారు.

కుమారి యమ్. గౌరి, కుమారి బి. సత్యజ్ఞానేశ్వరి (పెద్దాపురం మహారాణి కళాశాలలో ఉపన్యాసకురాలు) తమ గురువరుల కవితా మాహాత్మ్యానికి సిరాజనం పట్టారు. శ్రీమత్సవాయి అంబరీషవర్మ (మహారాణి కళాశాలలో ఆంధ్రోపన్యాసకులు) కూడ శ్రీ వేంకటేశ్వరులు తమ గురువులని తత్కవిత్వా విశేషాన్ని ప్రస్తుతించారు.

గుంటూరు ఏ.సి. కళాశాలలో ఆంధ్రోపన్యాసకులు శ్రీ టి. భాస్కరావు (స్ఫూర్తిశ్రీ) ప్రసంగిస్తూ 'శ్రీ వేంకటేశ్వరుల

శ్వరులెంత రమణీయంగా పద్యం నడపగలరో అంతరమణీయంగా గద్యం కూడా నడపగల సమర్థులని వారి 'మహర్షుల చరిత్రలు' మున్నగువచన గ్రంథాలు అందుకు నిదర్శనాలనిరి. ఇంతవరకు మహా పురాణాలు నిర్వచనంగా ఆంధ్రీకరించి అద్భుతప్రజ్ఞ చూపేరు. గనుక ఇక కొన్ని మహాగ్రంథాలు వచనంలో వ్రాయాలని ఆర్థించారు.

సభ్యుల ప్రార్థనపై శ్రీ వేంకటేశ్వరులు శ్రీ వాల్మీకి రామాయణానువాదమైన స్వీయ సుందరకాండను గురించి మాట్లాడుతూ సుందరకాండ నామాచిత్యం సరిగా ఎవరూతృప్తికంగా చెప్పలేదని ఇలా వివరించారు. 'కథ సుందరం, వివర్ణం సుందరం కనుక సుందరకాండ అని పేరు వచ్చిందన్నవాదం తృప్తిగా లేదు. ఈ విషయం అన్ని కాండలకీ వర్తిస్తుంది కనుక దీని కొక్కదానికే అందువలన ఈ పేరు వచ్చిందనడం బాగాలేదు.

హనుమంతుడికి సుందరుడని పేరుంది కనుక ఈ కాండకి సుందరకాండ అని పేరు వచ్చిందన్నారు కొందరు. అదీ బాగాలేదు. హనుమంతుడికి సుందరుడన్న పేరు ప్రసిద్ధంగా ఎక్కడా లేదు. ఒక వేళ హనుమంతుడి పేరు సుందరుడైనా అతనికొకాండచెప్పినవాల్మీకి అతనికంటే ఎక్కువైన సీతకు, లక్ష్మణునికి, భరతుడికి కాండలు కేటాయించలేదే ?

ఈవిధంగా సుందరకాండ నామాచిత్యానికి పూర్వులు చెప్పినయుక్తు లన్నీ ఖండించి సుందర మనగా లంకాపట్టణమనీ మూడులోకాలు జయించి రావణుడు తెచ్చిన రత్నమాణిక్యాలతోటి వజ్రదూర్యాలతోటి కేండి బంగారాల

తోటి లంకని మహాసుందరనగరం చేశాడని, సుందరమంటే లంక అని వైజయంతీ నిఘంటువు పేర్కొందనీ, అదీ కాక, రామాయణంలో ముఖ్య పట్టణాలు మూడనీ, అవి అయోధ్య, కిష్కింధ, లంక అనీ, మొదటి రెండింటికి రెండుకాండలు కేటాయించిన వాల్మీకి మూడవదైన లంకకే ఈ కాండ ఏర్పాటుచేశాడని యుక్తియుక్తంగా సుందరకాండ అంటే లంకా కాండ అని నిరూపించారు. తులసీదాసు కూడా లంకాకాండ అన్నాడేకాని సుందరకాండ అనలే దనీ, ఇప్పటికీ లంకను శ్రీలంక అంటారనీ అంటే సుందరలంక అని అర్థమని, లంక విశ్వకర్మ నిర్మితమనీ, దాని భౌగోళికస్థితికూడా చాల సుందరమనీ, వివరించారు. సభ్యులేక గ్రీవంగా సంతోషించి అంగీకరించారు.

శ్రీ వక్తలంక రామలింగస్వామి, డా॥ కె. రామచంద్రరావు గార్లు మాత్రమే వస్త్రధారణాలతో శ్రీ వేంకటేశ్వరులను సత్కరించారు. శ్రీమతి కస్తూరి స్వరాజ్యలక్ష్మి, శ్రీ బి. సోమయాజులు శ్రీ సి. రంగనాయకులు తలొక నూటపదార్లు ఇచ్చి శ్రీ వేంకటేశ్వరులను సమ్మానించారు.

మూడురోజుల సాహిత్యసభలలోను ప్రార్థనచేసిన మనోజ్ఞ గాయని కుమారి సాలగ్రామ బాలాత్రిపురసుందరి బి.వి. ని కృతజ్ఞతాపదనాలు తెలిపిన శ్రీ వేంకటరావుని అందరూ ప్రశంసించారు.

20. శ్రీ నా థు థు

- శ్రీ ఎ. రామమూర్త్యనారాయణ.

చిలుతప్రాయము నాడె సర్వకవితా
సింహాసనామాధుడై
పరులన్ రాజసభాప్రదేశముల స్వ
ప్రజ్ఞా విశేషంబునన్
కరమోశ్చర్యముగా జయించి బహు స
త్కృత్యంబులన్ వ్రాసి సు
స్థిరకీర్తిన్ గొను మారయాత్మజాని భ
క్తిన్ నే ప్రశంసించెదన్.

* తనపూర్వలో విరచించినట్టివగు స
త్కృత్యంబు లెల్లన్ పఠిం
చిన తర్వాత విశిష్టరీతిని రచిం
చెన్ నైవధంబంత సిం
గన మంత్రీశ్వరు ప్రార్థనంబున కనల్
గంభీర వాగ్దంఘన
ధ్వని శయ్యారభటి సమాస ఘటనా
ధారా సమేతంబుగన్.

* అల చిలుతొండ నంబికథ
యందు కిరీటీ శివస్సుచేయు గా
థల తన ఈశ్వరార్చన వి
ధంబు సమస్తము ప్రస్ఫుటంబుగా
తెలియ రచించె మార్దవ గ
తి స్థితనూక్తి విశేష భావనా
లలిత ప్రబంధమా హరవి
లాస కృతిన్ సరసోచితంబుగన్.

* శ్రీవిశ్వేశు కృపన్, మహత్వమును, కా
శీఖండ కావ్యంబునన్
ప్రావిణ్యంబున తెల్పుచున్ వివిధ కా
స్త్ర గ్రంథ సందర్భముల్
భావంబుల్ రసముల్ సమాస ఘటనల్
వాక్చిత్రణల్ వర్ణనల్
కావించెన్ ప్రతిభావిశేష కలనన్
కావ్యోచిత ప్రక్రియన్.

21.

శ్రీరామరాయణము

1) శ్రీ రా మ రా జ్య ము

[కవి : శ్రీ చెఱుకుపల్లి జమదగ్నిశర్మగారు. వెల 10 రూ. ప్రాప్తిస్థానము :
శ్రీ చెఱుకుపల్లి జమదగ్నిశర్మగారు. శ్రీరామనగరం కాటనీ, పానగల్లు, శ్రీకాళహస్తి.
చిత్తూరు జిల్లా.]

శ్రీ మద్రామకథా దివ్యత్వము నందిం
చిన తపస్విలుడగు వాల్మీకి భగీరథునినంటి
వాడు. ఆ దివ్య తరంగిణిలో మునుకలాడి
తృప్తిపొందక భావనావైకళ్యముతో నన్య
ధాత్వ మూహించిన భవభూతి ప్రభు
తులు కల్పాకర్తలు. అట్టి పారవశ్యమును
గలిగించుకొని రామాయణమునకు సహ
జము. కావ్యప్రయోజనము అన్నిటిని
సిద్ధిపఱచేయు రామాయణ మహాశిలా
శకలము భవభూతివంటి మహాశిల్పలచేత
బడి మనోహరరూపమున చిరస్థాయిత
నంది వాఙ్మయ మహాకాళమున ద్రువ
నక్షత్ర మైనది. అట్టి రామాయణ విష
ద్రంగను కల్పవృక్షముగ భావించినవా
రనేవలు. ఈ త్రురకాండను వాల్మీకి రచిం
పలే దనికొందరు, అతడే రచించెనుకాని
పారాయణాదులయందు నిషిద్ధ మని మరి
కొందరు తలతురు. శ్రీరామపట్టాభిషేకా
నంతర వృత్త మందు వర్ణితము. కరుణరస
ప్రాధాన్యము నున్నట్లు మ గు ట వ ల న
దైవములుగా మనితులగు సీతారాముల
విషాదాంతము పాఠశలబాధకలిగించుట
సహజము. భావుకమహత్తయ డగు భవ
భూతి మహాకవి దీని తనయనల్పకల్పనా
విభూతిచే నుత్తరరామచరితముగ డిర్చి
నుఖాంతము గావించెను.

అట్టి యుత్తరరామచరితము మనమున
నుసంభావితము గావించి శ్రీ చెఱుకుపల్లి
జమదగ్నిశర్మగారు మరికొన్ని మార్పు
లతో శ్రీరామ రాజ్యమును రచించిరి.

ఇందు ప్రతిజ్ఞాసమష్టాప్రతిష్ఠా ప్రత్యభిజ్ఞా
ప్రత్యావయనము లనుఖండము లైదు
కలవు. వీనికే వరుసగా గద్యోజాతి,
వామదేవ, అఘోర, తత్పురుష, ఈశా
నము లను నామాంతరములను సాభి
ప్రాయముగా నుంచిరి. ఈ యైదును
శివుని పంచముఖముల కేర్లు. ఇట్లు వీని
నొకచో జేర్చుటపలన శివాద్వైతము
సిరికృతము కావలె నని వీరి యభిప్రాయము. అసగా దీనిని రామాయణమున
(రామ+అయనము లేదా రామ+
అయనము) శివాద్వైతము (శివ+అద్వై
తము, శివా+అద్వైతము) సాధించి
యప్రతిపాతముగ నిలిపి చాటవలె నను
వీరిద్వైపై నున్నట్లు మగును. ఈకావ్యము
లోని ఖండపంచకమున కవిస్తుతి కథా
భాగము మున్నగునవన్నియు గలిసి 1841
పద్యములు కలవు. వీనిలోని యంకెలను
పరస్పరము కూడినచో వచ్చు మొత్తము 9.
సంఖ్యాకాస్త్రమున నవసంఖ్యాకు గల
పారమ్యము వీరి కిట్లు మని పాఠకులు గమ
నింపవలసిన విషయము. శ్రీ శర్మగారిపద్య
నిర్వహణ, కథాకథనము పాత్రపోషణ
శిల్పము మున్నగునవి మనోహరము అనుట
స్వభావోక్తియేకాని యతిశయోక్తిగాని
యర్థవాదముకాని కాదు. దశాబ్దముల
తరబడిగా నాయుర వాఙ్మయావనిలో
కవితాసస్యమును బహు ప్రీహిగ నిబ్బడి
ముబ్బడిగా దిగుబడి గావించిన హలికో
త్తముడు. శ్రీ జ్ఞానప్రసూనాంబికా కాళ
హస్తీశ్వరుల యం తేవాసిత్యము విశ్వనాథ

కవితాభావుత్వ సంపన్నత యొక్క దాని నొకటి మించి వీరి కవితానుమనః ప్రాధిమ్య కారణములైన వనిపించును. ఇంత పెద్ద గ్రంథము నింత చక్కగా ముద్రించు నట్టి యవకాశము శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి దయచే కల్పింపఁజూతును. ప్రశంసనీయును. ముద్రారాక్షసులు విరళ విరళముగా కావ్యము తనబహిర. తస్మాందర్శములచే పండితపాదురుల కానందము నధికముగా కలిగించుటలో సందేహములేదు.

ఈ కావ్యమునందలి ఖండాంత, ఖండాదిగు పద్యములు శివపరమాలుగా నుండుట వలన నిది పరమేశ్వరుని శ్రీకాళహస్తీశ్వరస్వామికి అంకితమని భావింపవచ్చును. గ్రంథాదిలో దేవతాస్తుతి, వాల్మీకివ్యాస శంకరులస్తుతి, గురుస్తుతి, కాళిదాసాది కవిస్తుతి, పిమ్మట కవితాగురు విశ్వనాథ స్తుతి మనోహరములు. విశ్వనాథుని తమ రామాయణ కల్పవృక్షమును పోల్చి రమ్య వ్రాయుదు మని పట్టాభిషేకము వరకు వ్రాసి, యుత్తరకాండను వ్రాయుచే మని యడిగిన శ్రీ శర్మగారితో 'నేనే వ్రాయుట యెల? నాశిష్యులచే వ్రాయుతును. నాకు గల నల్లరు శిష్యులలో నీ వొకడ వని రట. దానిని శ్రీ శర్మగారు భక్తితో నాజ్ఞగా గొని శ్రీకాళహస్తీశ్వరస్వామి కృపాలేశమున నీ మహాకావ్య రూపమున నిర్మించి దానిని తమగురువులకు జూపి వారి యాశీరాదముల నందిరట. ఇది సామాన్యమైన విషయము కాదు. ఇంతయైన పిమ్మట భక్తభూతిని, తిక్కనను, వాపరాజును స్తుతించుట సామాన్య పాఠకులకు ప్రక్షాళన మనిపించును గాని పరిశీలించినచో శ్రీశర్మగారు తమ కావ్య వస్తువిర్వహణమున నీ మువ్వగు వారి సంపత్తిని యభోచితముగ నుపయోగించిశీలించిన స్పష్టమై ఉచితమే అనిపించును. తమ యధ్యాపన సమయమున వింత ప్రశ్నలను వైచిల్యము జ్ఞానమును పెంపొందించిన శిష్యులను గూడ శ్రీ శర్మ

గారు గురువులుగా భావించి చిన్నవారను వారి కాశీస్సు లిచ్చుట వారిలో జ్ఞాన చాటును.

ప్రతిజ్ఞాఖండము - శ్రీరాముడు పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. మహాత్మ్యములు గోజాల తరబడి జరగినవి. జనకుడు తనరాజ్యము నకు ప్రయాణమైనను వెడలలేక నిలిచి యుండెను. అరుంధతీశిష్యులు, కాశల్యా సుమిత్రాకేయులు, ఋశ్యశృంగుడు చేయు పండ్రెండేండ్ల యజ్ఞమును జూడ నేరి. జనకుడు అగియగి తనరాజ్యమున కేగెను. గర్భధరాలన యగు సీత బంధించియోగమును సహింపలేక విచారించుచుండ శ్రీరాము డామె నోదార్చుచుండగా నప్టావక్ర డటకు వచ్చి వశిష్టాదుల సందేశమును వివరించెను. సీతామనోవివోదనమున శ్రీరామచరితమును చిత్రపటరూపమున నిర్మింపించిన దానిని జూచి సీత మరల నగణ్యప్రాంతములను దర్శింపగోరెను. శ్రీరాము డంగీకరించెను. అలసిన సీత రామునికడ నిద్రించుచుండగా చారుడగు భద్రుడు (దుర్యోధుడు) వచ్చి జనవ్యాప్తముగు సీతాపవాదమును చెప్పగా రాముడు సీత నడవుల విడుపు మని అత్యుపసాహపించి సీతాలత్యులుల నడవులకు బంపును. ఈ ప్రతిజ్ఞాఖండమునకు సద్యోజాత మను పేరు నుంచుట కథాగమనమునకు తగినట్లే యున్నది.

సనుజ్ఞాఖండము - వశమున కేగు సీతాలత్యులుల మనోవిభ్రమములు, వారిసంభాషణలు, కవి కథానిర్వహణకక్తిని నెల్లండించును. అత్యుపాదు చెప్పినమాటలకు సీత దుఃఖితముగుండగా అత్యుపాదామెను వీడినెప్పుట దుఃఖివివశయగు సీతను గంగావసుంధరా వాల్మీకులు, కాపాడి యోదార్చుట కుశలవులజన్మము - వీనితో నీఖ డము పాదుదేవమును నామౌంతరము గల్గియున్నది.

ప్రతిస్థాఖండము - సీతాపరిత్యాగమున వశిష్టాదులు దుఃఖితులై ఋశ్యశృంగునికడ నుండుట జనకుడు నచటనే యుండుట, రాముని రాజ్యపాలనము, బ్రాహ్మణ శిశుమరణము, శంబూకవధకై శ్రీరాముడు పుచ్చకమునెక్కి పరిగవటి ప్రాంతమున కరుగుట, శంబూకవధ, బ్రాహ్మణశిశు పునరుజ్జీవనము, సీతాలనుసలదృశ్యరూపమున నట తిరుగుచు పూర్వస్మృతిచే మూర్ఖాత్తుడగు రాముని సేద దీర్చుట, రామునివిలాపము, అగస్త్యుని సందేశము, దర్శనము, అనునవి ప్రతిస్థాఖండమున నభ్యుదయము నామౌంతరముతో నొప్పియున్నవి.

ప్రతిభిక్షాఖండము - లోపాముద్రాగస్త్యులు శ్రీరామునకు జేదవతీ వృత్తాంతమును జెప్పి యోదార్చుట. అశ్వమేధమును జేయుచునుట రాము డయోధ్యకు మరలవచ్చి వశిష్టాదులయచుతిగోసాగసన్నాహముగావించుట, విభీషణుల రాకడ, వాల్మీకి శన యిద్దరు శిష్యులతో వచ్చుట, వారి రామాయణ గానము, వాల్మీకి నిజేదనము తత్పురుష మను నామౌంతరముతో నిర్వహించినది.

ప్రత్యాయఖండము - యజ్ఞానంతరము శ్రీరాముడు వాల్మీకి విజ్ఞప్తి ననుసరించి అతని యాశ్రమమున కేగుట ప్రజలందరును హని ననుభవించి యటకేగుట, కుశలవులు స్వగ్రమునుండి వచ్చుట, శ్రీరాముడు వారిని తనగజమునై పెక్కించుకొని సీతకడకేగి గుర్తించుట, సీతారాములపారవశ్యము, ముఖ సీతాపుత్రులతోగలసి సుసన్నాపములతో నయోధ్య కేగుట. ప్రజలు సీతను గౌరవించుట, రాముని రాజ్యపాలనము ఖండాంతమున కవి చెప్పిన దేశకాలపరిస్థితులను వివరించు పద్యము. లో సీతాన మను పేరుతో సీతాప్రత్యాయఖండ ముప్పినది.

కథానిర్వహణమున చాలవరకు భవ భూతిని శర్మ గారు ఒకవడిగా జెట్టుకొన్నట్లుగా భావింపవచ్చును. చిత్రపట వృత్తాంతమును దాబాపు యథాతథముగ నిర్వహించి దానిభూతములను మాత్రము యథాతథముగ నుపయోగించు కొనలేక పోయిరి. ఇందు స్వగతములు తత్త్వవివరణములు మిక్కిలములై యున్నవి. వాల్మీకి సీతకును, శ్రీశర్మ గారి సీతకును అంతరము చాలకనిపించును. వాల్మీకి కావ్యద్వైపిణ్యో లోకోపకారమునకై ప్రసాదించిన రమాయణ పాత్రలు భారతాదులయందు వలె తమదివ్యత్వమును పడేపడే సంస్కరించుట విస్మయోపహాసు. వాల్మీకి నివేదనము నారదాది ప్రార్థితుడై రమాయణ రచనకు దొరకున్న వాల్మీకికి దగినట్లుగా లేదనిపించును. వాల్మీకి రాములసమావేశము (వాల్మీకిములో) సముదాత్తముగా నున్నది. శ్రీశర్మ గారు రామవాల్మీకి సమావేశమును పరప్రదాతయై ప్రత్యక్షమైన దైవము యొక్కయు, వరాకాంక్షి యగు భక్తునియొక్కయు, సమావేశము వలె చిత్రించినా రనిపించును. చిత్రపట వృత్తాంతమున రామాను గృహీతములగు జ్యంభ కాద్యస్త్రములు కుశలపుల ననుగ్రహించినవి చిత్రపట వృత్తాంతమున సిద్ధించిన యీశ్వరయోగమును భవభూతి లోచనంద్ర కేతులయొద్దమున నుపయోగించుకొనగా; శ్రీశర్మ గారు ఇట్టిదివ్యాస్త్రలాభము నాజ్ఞముగా నందిన కుశలపులు అప్పరస్త్రిల రక్షణకై స్వర్గమునకేగిరి. ఇట్టి యీశ్వరయోగించిరి. దివ్యాస్త్రలాభ మిట్టి కార్యము చే సూచితమాయని యనిపించును.

అట్లే సీతా పరిత్యాగ సమయమున నయోధ్యలో లేని వసిష్ఠులు సీతాపరి

త్యాగమును విని దుఃఖితులై సీత లేని యయోధ్యను ప్రవేశింప నొల్లక ఋశ్య శృంగుని కడనుండి, యటనుండి వాల్మీకి యాశ్రమమున కేతెంచిరి. పుత్రిపరిత్యాగ దుఃఖితుడగు జనకమహారాజు తానును ఆటవగోయి యాదృచ్ఛికులుగా వారిని గడిసెను. శ్రీశర్మ గారు జనకుడు పుత్రి పరిత్యాగమును విని యుండవట్టలేక ఋశ్య శృంగుని యాశ్రమమునకే పోయి ట్లును, శ్రీరాముని యశ్వమేధమునకు జనకాదులు అరుంధతీ వశిష్ఠులు వచి నట్లును జెప్పిరి. మరి కౌగల్యాదులు వారిసోవచ్చి శ్రీరాముడు యజ్ఞమును చిన సీతాస్వర్ణ ప్రతిమలను సూచి చేసోపాదమంది రిట. అప్పుడు శ్రీశర్మ గారి విశిష్టానులదృష్టిలోను, భవభూతి సర్వహణలోని వశిష్ఠాదుల దృష్టిలోను సీతకుగల పాత్రాచిత్యమేమి? జనకాదులకు గల యనురాగ మదెట్టిది. ఆదిమధ్యములలో నున్న జనకుడంతయునఁ గూడ సాక్షాత్కరించిన మరింత బాగుండెడిది కదా!

వాల్మీకి సీతాప్రతిజ్ఞ, రసాకల ప్రవేశము మున్నగువానిని నిర్వహించి, సీతా పాత్రకు గల యుదాత్తతనపోషింపగా; భవభూతి దాని యందలి సాగస్యమును విడజాలక యంతర్నాటకమున దానిని సంగ్రహించి తన విధానములో కథను సుఖాంతముగా విచిత్రము. శ్రీశర్మ గారు సీతను యోగిసూతగా, పరమస్థిగగా మనస్వితాపరిహంగ గాచిత్రించిరి. భవభూతియేకాక జన్మగోలును కుండమోటులలో సీతా గాములయందు పోడితముగనో యథాశక్తిగనో భావించి మాతాత్ములై చారిత్ర్యము నందిరి. అట్లే శ్రీశర్మ గారును శ్రీనివాసోపలగటచే రామకథలో శివాద్వైపిణ్యమును భావించి యథావశముగా చిత్రించెరి. శ్రీరాము రంజ్యమనుట కల స్వగతముల, పత్నివీరణ

లకు తగిలెట్లున్నను, అప్పుడప్పుడు వ్రాసిన వాని నిందులో సామ్యుచేసికొని రని పాతకులకు కొంతవైమెముఖ్యమును గలిగించును. ఇందలి ప్రతి పద్యమును దేరికదే మనోహరము. కాని యట్టివి బహుశము అగుట వలని యిబ్బందియే యిది. అట్లే సీతారాముల సమాగమమును జెప్పి పౌరులస్వగతములను వివరించి సిన్యుట సీతారాముల సంభోషణను గుర్తుట జరిగినది. చిరకాలమునకు ప్రవాదభిన్నులై కలసిన నాయికా నాయకుల పరస్పరహృదయ విశ్రాంతికి మగు సంబంధము జనుల తాత్త్విక విచారిణులచే ప్రశంసలచే నంత గితిమగుట బాధాకరము.

శ్రీరామకథను వాల్మీకి కావ్యముగనే రచించెను. కాని విమర్శకు బహుశమైన మన సహృదయ ప్రశంస మతివేలభావనచే యథాశక్తిగ యథోచితముగ భావించుటయే యిట్టివానికి మూలము. నామకరణములోనే శ్రీశర్మగారి కాశలము, లోకజ్ఞత సూచితములగుచున్నవి. ఉత్తరకాండకథను సంపూర్ణముగ వివరింపక సుఖాంతము గావించుటకై శ్రీశర్మగారు చూపిన నేర్పు ప్రశంసనీయుము. ఇందు వాచిత్య, అనుభవము, నిరంతర వాఙ్మయాను శీలనము, భావుకత, కథానిర్వహణ మున్నగువి యడుగడుగున నున్నట్లు ముల్లై కొట్టవచ్చునట్లుగపడును.

శ్రీశర్మ గారు భవభూతి స్తోకములననువాదప్రాముఖ్యముగా గొన్నిటి నుకరించిరి. 'స్వాపహేతు రనుప్రాప్తితోన్యయా రామ బాహురుపధానమేషతే' నీనికి 'పత్యహమున్ సీతక స్వాపహేతు వగు చస్యా సంకభావంబై దుస్సహమా రాముని బాహులే తలగడో స్వాపంబు సంబంధదే' గాముడు సీతతో అస్యానుసాక్షితమగు నీంచుబాహువు నీకు తలగడ మగు ను పలికిన యీ మూలమున కీ యుపసరణ

గమనింపదగినది. అన్యాయం భావించు దుష్టహమైన యీ బాపూవు నీతికు స్వాధీనమేతువుకావలె ననుట మూలాతిక్రాంతమై మరితగా భావించినచో నీతికు గర్వింపరావలసివచ్చును నూచించుచు అన్యాయం భావమే దుష్టహమైన(నీతికు లోగడ రావలసి స్వర్గ దుష్టహమైనను తప్పలేదు. అట్లే గామునకును తప్పలేదా?) బాపూవనుడి వివరితార్థమునిచ్చుచున్నాడనుట మగపడును దుష్టహమే తలగడాయిందో బోకారద్వయము ఆర్థమునకు పుష్టికరమైనను శ్రవణముభక్తరము కాదనిపించును మూలమును మాడినిచో నివిచాల బాగున్నవనుట నిశ్చయము. ఇట్టివి కొంత విశ్రాంతిని గలిగించును.

110-పే - 106 - ఉర్విక తపోత, 111 లో 174 - భూమ్యశ్రయన్, 113 లో 185 - సేనున్నాను మోహంధుడై 118 లో 218 లో - గగన హల్వుధానకం భూములు, 183లో 67 - ప్రాతరౌపాస్త్రి, 154 లో 200, సుస్వేచ్ఛన్ 162 లో 249 - బంధురధీశలు - 45లో 243 మనీ వసింపు, 107లో 139 - తోపలేడుని పాపాత్మ్యదత్తుడు, 173లో 81 - పిరణ్ణ సహస్రతల, 178 లో 849 - వ్రోగ్ పాపభునయా 180 లో 363, రామజాన కీనందనులు 187 లో 409 - ఆత్మనిమున్ది 210 లో 126 - కుమారుల నవ్వగించిరిన్. ఇట్టివానికి సవరణలను గాని వివరణలను గాని యిచ్చిన బాగుండెడిది.

ఇట్టిగ్రంథములు ప్రతిగ్రంథాలయమున నుండదగినవి. ప్రతి విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థియు (సంస్కృతాంధములవలెనను) తప్పక చదువవలెను ప్రజలే రాజై యీకాలమున వీరిని ప్రజలు ప్రజాప్రభుత్వము అడగించి శౌరవింపవలసియున్నది. వీరి గ్రంథమును పాఠ్య గ్రంథముగా నిర్ణయించుట సముచితము. శ్రీజ్ఞాన ప్రసూనాంబికాకాళహస్తీశ్వరల కృపారేకము

నందిన వీరిని, వీరి కవితను శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామియు దయకాచి వీరికి వీరికావ్యములకు సముచిత ప్రతిపత్తిని కలిగింపగలడని మనము కోరవలెను. వీరి యముదిత గ్రంథములు ముద్రితములై ముద్రితములు పుంర్ముద్రితములై, ప్రబలచే, ప్రజాప్రభుత్వముచే, సవృద్ధయొలచే, బహుధా ఆదరింపబడవలె నని కోరుట సహృదయుల ధర్మము. శ్రీ శర్మగారును తమ నిరంతర కవితా సృష్టనంపత్తిని కాళహస్తీశ్వరస్వామికడ, జ్ఞాన ప్రసూనాంబికడ దాచక సర్వతోముఖప్రసారితముగా వింపయత్నింపగలరని మన మాశంపవచ్చును

2) హంస దూతము

[అనువాదకర్త: శ్రీనాదేశ్వర వేంకటరావుగారు. ప్రాప్తిస్థానము: శ్రీరామానందగౌడీయ మఠము, కొవ్వూరు. వెల: 75 పైకలు.]

కాలిదాసుని మేఘసందేశము పెక్కు సందేశకావ్యములకు మార్గదర్శకమైనది, అట్లు వచ్చినవానిలో శృంగార ప్రధానములేకాక భక్తివైగాగ్యాది ప్రధానములును కలవు. చైతన్య సంప్రదాయుంగు ప్రముఖుడగు శ్రీఅరుంధతోస్వామి సంస్కృతమున హంసదూతమును చివర ప్రాథమికరీతిలో రచించి వారి హంసగుత్తమును శ్రీనాదేశ్వర వేంకటరావుగారు అనువదించగా దానిని శ్రీరామానందగౌడీయ మఠము వారు ముద్రించిరి. అనువాదముతోపాటు మూలమునుగూడ ముద్రించుటచే సీగ్రంథ శౌంధము హెచ్చింది. వెలయు స్వల్పమగుట మరియుః విశేషము.

శ్రీకృష్ణుడే కుమారతోగలనిచుండునగరమున కేగి నందకోపకుల మందలి

భూషణయువతీ బృందమును, తనోష్ఠుగాలగు రాధను మరచెను. రాధవిగహమును బాడబాలక యామె చెలిలలిర తోబులొనగపడిన హంసకు ముఘరానగరమార్గమును, రాధావీరహమునువర్ణించి యామె దీనావస్థను కృష్ణున కరిగింపు మని కోరుటయే యిందు ప్రధానము. రాధను మాయాగ్రస్తుడగు జీవునిగను స్థితి పరమాత్మగను భావించి వారు వియోగమును వీడి సయోగముండుట తాత్త్వికముగా ముఖ్యమని భావింపవచ్చును. అతమున శ్రీకృష్ణు డానందేశమును విని రాధానుగ్రహము గావించినట్లు చెప్పినది, నూచించినను, బాగుండెడిది. ఈ వియోగమే జీవరహస్యమని భావించి రేమా తెలియదు.

శ్రీనాదేశ్వరవారు భాషాసంపదపుస్తకముగా గలవారు. వీరిధారాశుద్ధి మొదలగునవి ప్రతిపద్యము నందును సాక్షాత్కరించును. ముద్రారాక్షసములు చాలగలవు. తప్పావృష్టలపట్టిక వైచిన బాగుండెడిది.

రెవ పద్యములో వారిన్ భావించి భావంబునన్. అశచో అనుప్రాసకై యత్నముమాని చిత్తంబునన్ అనిన బాగుండెడిది. రెవ ప. లలితాకళ్యాస్త్రగావించుచున్, (అన్యముమాన్యము) 11వ పద్యములో 'మోనివై సదకువై వేగంబుగా హంసమా. (పదయ-స్త్రిలింగము - హంసము - పులింగము - విశేషణ విశేష్య భావము భిన్నలింగక (మైది) 19 లో మారాధ జీవించుచున్. 53లో నెంతో గర్వమో హంసమా - (గర్వహనుపద మిట యుక్తము కాదు) 57లో బృందమునేత్ర (ను- ఉపగర్వ మెంచుటకు?) 68లో పురనానీ పుగుభిద్రమ (నాది- ఉచుంధి రావలెను. పురు అనుపద మేమిది?) అంటే సొగ్గ మాఘగ్య (సౌభమనుట ఇటు గృహవాచకము కాదు, అమృతసంబం

ధము అనిన చాలును. కాని అది అన్యాయ దూరము) అంటే (తక్రంగు వక్రత్యుడై (విశేషణ విశేష్య భావముగా త్తయు కాదు) 67లో అదిన్, 68లో గతాగోకులక థా అనుబానికి విధి నేమనందగున్ - (సరియైన యనువాదము కాదు.) 72 లో 'శ్యామ స్వాములకిద్ది దుష్పరిహరస్వాభావికంబీ కదా - (ఈయనువాదము మూలమునకు దగినదికాదు.) 83 లో 'ప్రభు తరసాన్ లిఖించి (ఇది నీవిశేషణ మేల) ఇట్టి నెగులు కొన్నికలవు. ఏమైనను శ్రీకవి గారి అనువాదసరళి ప్రశంసనీయును, వీరు మరింత కృషిచేసి స్వతంత్ర కావ్యముల నితోధిక సుందరముగా రచింపగల రని మన మాశంకపచ్చును.

3) శ్రీమద్రామాయణము

(అయోధ్యాకాండము - పూర్వభాగము)
తాత్పర్య సహితము

[తాత్పర్యకర్త - శ్రీ శ్రీమాన్ సి. వి. శేషచార్యులగారు. ప్రతులకు శ్రీ జయ లక్ష్మీపబ్లికేషన్సు, కేశవనగర్. శ్రీనగర్ కాటన్ P. O. హైదరాబాదు. సాదా ప్రతివెల 20 రూ. పుటలు - 579.]

గంగాహియాలయములవలె పవిత్రో న్నతులైన వాల్మీకి శ్రీరాములు స్వర్ణజన సంసేవులు పరిష్కరితకాశకులు, శిష్ట ర్థములవలె నుభయులు సద్యస్సౌఖ్యకల వారు. వాల్మీకి యాదికవియైనచో శ్రీరా ముని అది నాముకుడని చెప్పటం ధర్మము.

కవినాయకలక్షణము లాంగుగుపురి యం దును ఘనీభవించి 'యావత్ స్థాస్యంతి గిరయః తావద్రామాయణ కథాలోకేఽ స్థిత్ ప్రచలిష్యతి' యని దివ్యాశీస్సులను వరముగా నంది నిలచినవి. ఆలంకారులు నిర్వచించు కావ్యప్రయోజనము లిబ్బడి ముబ్బడిగా రామాయణమువలన స్థించు ననుట యనుభవేకై వేద్యము. శ్రీరాముని స్మరింపని (ఏదోయొక విధముగా తిమ కావ్యములకుండు) కవి సంస, ప్రతాంధ ముల తేరచుట దాదాపుగ నిశ్చలప్రచమైన దని చెప్పరచ్చుగా. భవధూత్రిభృతు లును ఆరాముకథను భావించి, సంభా వించి, చాంతార్థమునంది రసవచ్చును.

అట్టిప్రళిప్తి సంగిన వాల్మీకిరామాయ ణము మనభారతీయసంస్కృతికి ధర్మము నకు వేయేల మనయుచ్చాస నిశ్వాస ప్రాయముగు సమస్తజీవన పరివాహమునకు తీరమై నిలిచియున్నది. అట్టి రామాయ ణము సంస్కృతములో నుండుటచే దాని యందు గౌరవాభిమానము లున్న ను సంస్కృతభాషా ప్రవేశము లేకపోవుట వలన చాలమంది అనువాదములపై నాధా రపడి రామాయణావృత్తమును యథా సంభవముగ గ్రహింప యత్నించుచున్న వారు. అట్టి వారి సౌకర్యమునకై శ్రీజయ లక్ష్మీపబ్లికేషన్సుపారు పండితులు, కవి శాలోపన్యాసకలు, నగు శ్రీమాన్ సి. వి. శేషచార్యులు వారిచే రామాయణమును ఆ ద్ర తాత్పర్యముతో, ప్రసిద్ధములగు వ్యాఖ్యకర్తృత్వయ విశేషములతో సరళ మగు ఆ ద్ర భాషలో వ్రాయించి ఆంధ్ర లిపిలో సంస్కృతములమునో ముద్రించు చున్నారు ప్రకటించుచున్నారు. బాల కాండ వచ్చి సంపన్నము కాండగ నే

అయోధ్యాకాండ పూర్వభాగమును ఏబది యొక్క పద్యలలో ప్రకటించిరి. ఇందలి భాష, ముద్రణము, మూల స్లోకములు, ఉపయుక్తమగు కాగితము ఒక దాని నొకటిమించి బహుశః సుందరములై యు న్నవి. అయాసంప్రదాయములవారికి దగి నట్లు పారాయణోపక్రమ, ఉపసంహార సుబద్ధములగు స్లోకములతో గాయత్రీ రామాయణముతో నిది ఒప్పియున్నది. శ్రీ మాన్ శ్రీభావ్యం ఆప్పూచార్యులవారి యార్ద్రులుగు నభివందనముతో మనోహ రమై యున్నది. శుమారు నలుబదియేండ్ల క్రిందట శ్రీ వావిళ్ళవారు సంపూర్ణ రామాయణమును తాత్పర్యముతో ప్రకటించిరి. ఇప్పుడది దుర్లభము. శ్రీ ఆచార్యులవారి తాత్పర్యము ముద్రణావిధానము మున్నగు నవన్నియు నావిళ్ళవారి వానికంటె చక్కగా నతిశయించు స్థితిలోనున్న వని విజ్ఞులు గుర్తింపకమానరు.

శ్రీ ఆచార్యులవారు సంపూర్ణవిరాళము మున్నగు సగుపాయముల నేర్పాటుచేసి ఆస్తికమహాశయులకు రామాయణము నందింప పలుమార్గముల నేర్పాటుగావించిరి. ఇట్టిగ్రంథమునకు గ్రంథాలయములు ఆస్తికలు, ధనవంతులు. ప్రభుత్వము, ధర్మసంస్థలు, దేవాలయములు చేయూత నిచ్చి ఆర్థికాదిసహాయము నిచ్చి, పరిచితు లకు దీనినిగూర్చి వివరించి జూనిపించి, యథాశక్తి పలువిధములసాహసడి శ్రీరా ముని స్మరించి యుత్తేజితులై దాని నితరుల కందించి శ్రీ ఆచార్యుల వారి ప్రయత్నమును సార్థకముచేయుట ముఖ్య కర్తవ్యము. రామాయణము సుందర కాండను మాత్రమే ప్రకటించుగా గనే కులు. కాని మొదటి నాండియు సమూల ముగ తాత్పర్యముతో వ్యాఖ్యాన పుస్తకము విశేషములను విడువకుండ నిట్లు చక్కని ముద్రణాదులతో నిట్లు ముందుకు గొని వచ్చి సాహసముచూపి శ్రవంసనియులగు శ్రీ ఆచార్యులవారి ప్రయత్నమును ప్రార్థన

హించి వారి కిచ్చిన ప్రశంసను సార్థకముగావించుట సహృదయత, ఆస్తికత, ధార్మికత, కల మనవారి కర్తవ్యము. అచ్చు తప్పలెంత వెదకినను కనిపించకపోవుట ముఖ్యవిశేషము. శ్రీరామకటాక్షముచే శ్రీ ఆచార్యులవారు త్వగలో మిగిలిన కాండలనుగూడ తాత్పర్యముతో ప్రకటింపగలరని యాశంపఁదగును.

— శ్రీ ప్రసన్న.

—*—

4) అవగాహన

ప్రగతిశీల సాహిత్యోద్యమం ప్రధాన లక్ష్యంగా విజయనగరంలో సాహింపబడిన బుక్స్ ఆండ్ బుక్స్ అనే సంస్థ ప్రచురణగా వెలువడుతున్న అవగాహన- 1, 2, 3 సంపుటాలు మా కార్యాలయము చేరినవి.

శ్రీశ్రీ ముఖచిత్రముగా వేయబడిన 'అవగాహన 1' లో ఆచార్య రోణంకి అప్పలస్వామి, కొడవగంటి కుటుంబ రావుగార్లు వ్యాసాలు, చాగంటి సోమయాజులుగారికథ, ఏ. పి. రెడ్డిశాస్త్రిగారి పెద్దకథ, నగ్నముని కవిత వగైరాలతోపాటు పుస్తక సమీక్షలు కూడా వున్నవి.

శ్రీరంగం నారాయణబాబు ముఖచిత్రముతో వెలువడిన అవగాహన- 2లో ఆచార్య రోణంకి, కొడవగంటి, సోమసుందర్ గార్ల వ్యాసాలు, జల్లు నారాయణమూర్తి రాజు, శ్రీరంగం రాజేశ్వరరావు, ఆర్. చంపారాణి గార్ల కథలు, చాసో కవిత మొదలైన రచనలున్నాయి. శ్రీరంగం నారాయణబాబు జీవితము సాహిత్య వ్యక్తిత్వముపై మానేపల్లి సత్యనారాయణగారి సుదీర్ఘ వ్యాసము ఈసంచికలో ఆతిముఖ్యమైన రచన.

కొడవగంటివారి ముఖచిత్రంతో వెలువడిన అవగాహన- 3 లో సాహిత్య ప్రయోజనం లేని రచన గొప్పదిగా ఉండగలదా? అని చర్చిస్తూ కొడవగంటివారు వ్రాసిన వ్యాసం, కృష్ణశాస్త్రిపై ఇంద్రగంటి హనుమత్ శాస్త్రిగారి వ్యాసం, కృష్ణశాస్త్రి అముద్రిత వ్యాసం, శ్రీశీ గురించి ఆచార్య రోణంకి వారి అభిప్రాయం, మరికొన్ని కవితలు సమస్యలతోపాటు - ఇటీవల శ్రీశ్రీపై చెలరేగిన వాద ప్రతివాదాల్ని సమగ్రంగా చర్చిస్తూ 'శ్రీశ్రీ మహాకవిత్వం: ఒక పరిశీలన' అనే మానేపల్లి సత్యనారాయణగారి వ్యాసం ఉన్నవి.

వై మూడు సంపుటాల సంకలనకర్త శ్రీ మానేపల్లి సత్యనారాయణ 1/4 డెమియైజులో 82-40 వేజీలలో వెలువడిన పై సంపుటాలు ఒక్కొక్కటి 2 రూ॥ లు. వ్యాపారాధిష్టికి అతీతంగా స్వచ్ఛందంగా సాహితీపరుల అవగాహనను పెంపొందించాలనే జరుగుతున్న కృషికి ఈ వెల తక్కువే. మూడు కలిపి కావలసినవారు ఈదిగువ చిరునామాకు రిటూర్లు పంపిస్తే (తప్పాలూ ఖర్చులు ఉచితం) తిరుగుట పాలో పంపబడతాయి.

ఎమ్. నళినీదేవి, బుక్స్ ఆండ్ బుక్స్, బొండాడపేటి, విజయనగరం-581 201.

+...+

5) కృష్ణ వేణీ న దీ

మాహాత్మ్య సంగ్రహము

[రచయిత: శ్రీచైతన్యపల్లి రామేశ్వర, శర్మ. పబ్లిషర్లు: లహరి ఎంటర్ ప్రైజెస్. విజయవాడ- 2. వేజీలు 24. మూల్యము రు 1-50 లు.]

గత కృష్ణానదీపుష్కర సంవర్ధమున ప్రచురింపబడిన యీ చిన్న గ్రంథమున కృష్ణానది జననము, తీగస్థములయిన అనేక క్షేత్రముల ఉత్పత్తి మహిమోదీ విశేషములు అతి సరళమైన భాషలో వివరింపఁ బడినవి. పుష్కరమహిమ తత్సమయ కర్తవ్యవిధులు, ఫలితము, తెలుపబడినవి. పుష్కరకాలముననే కాక ఎల్లపుడు తెలిసికొన దగిన అనేక తీర్థక్షేత్ర విశేషము లిందున్నవి. అచ్చు తప్పుల చటచట కానవచ్చుచున్న ముద్రణము రమణీయులు గా నున్నది. ఆస్తిక తెల్లరు ఆవశ్యము పరిపూర్ణ గ్రంథము.

—...—

6) పుష్కర గౌతమి

కవితా సంకలనం

గత గౌతమీ పుష్కర సమయంలో రాజమండ్రి పట్టణమున జరిగిన కవి సమ్మేళనంలో పాల్గొన్న 12 గురు ప్రముఖ కవుల కవితాంశము లిందుగలవు. వ్రాచిన మూఢాచారవిముఖుడు, ప్రసిద్ధ సంస్కృత విద్య శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముగారి పురమందిరమునవీరత్వం సభర్యకర్తత్వసమితి దీనిని నిర్వహించుట విశేషము. గౌతమీ చిత్రము నన్నయ శ్రీనాథుల చిత్రములు, వీరేశలింగంగారి యొక్కయు పురమందిరము యొక్కయు చిత్రములు నిందు గలవు. ముద్రణస్థానిత్యాదులు విరళములు, ముద్రణము సుందరము.

16 పుటలుగల యీ చిన్ని పాత్రము వెల రు 1-00. వీరేశలింగపురమందిర ధర్మకర్తత్వసమితి - రాజమండ్రి.

—...—

22. 'స మా లో చ న' తృ తీ య సంపుట రచనల పట్టిక

రచన, రచయిత	సంచికల సంఖ్య	రచన, రచయిత	సంచికల సంఖ్య
1. ఆండపిండ బ్రహ్మాండములు శ్రీ కపిలవాయి లింగమూర్తి	3, 4	20. ఆధునిక తెలుగునవల - పరిణామం శ్రీ చక్రవర్తుల రామసుబ్బారావు, ఎం. ఏ.	10
2. అఖిలపక్ష ఎన్నికల మహాసభ. రిపోర్టు	5	21. ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యము - బాలవర్ణన శ్రీ పి. వి. ఎల్. సుబ్బారావు, ఎం. ఏ.	16
3. అద్దేపల్లి ఋతువిలాసము డా. శ్రీ జి.బి.ఎన్. ఆచార్య, ఎం.ఏ., పి.హెచ్.డి.	24	22. ఆముక్తము - ఋతువర్ణన సౌందర్యము 23. ఆరుద్ర చిత్రించిన మధ్యతరగతి జీవితం శ్రీ సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి	20 1
4. అధ్యాత్మ రామాయణము గ్రం.వి.	10	24. ఆశాలోచనాలు పద్య శ్రీ కె. మోహనరావు, ఎం. ఏ.	1
5. అనాథ కావ్యం - జాషువా మానవతావాదం శ్రీ బి. శివ	23	25. ఈనాటి నవలలు ఎలా వుండాలి ? వమారి వి. దామోదరరావు, ఎం.ఏ., బి.యి.డి.	17
6. అనుభూతి పద్య. శ్రీ రామడుగు వేంకటేశ్వరశర్మ, ఎం. ఏ.	8	26. ఈశ్వరస్తుతి. పద్య. శ్రీ వి. కామేశ్వరరావు, ఎం.ఏ., బి.యి.డి.	1
7. అన్నమయ్య సంకీర్తనలు - శృంగార రసపోషణము శ్రీ ఎ. క్రీష్ణప్ప, ఎం.ఎస్.సి., బి.యి.డి.	24	27. ఉగాది - పునాది వచన కవిత శ్రీ పి. వి. ఎల్. సుబ్బారావు, ఎం. ఏ.	10
8. అమృత అనురాగం గేయం. శ్రీ మల్లాది కామేశ్వరరావు	21	28. ఉత్తర గోగ్రహణము - వర్ణన వైచిత్ర్య శ్రీ కె. అప్పలస్వామి	2, 8
9. అరవలలోయ సౌందర్యనాథాతి పద్య. శ్రీ వంశీరావు రామకృష్ణారావు, ఎం. ఏ.	1	29. ఉత్సలము. పద్య. శ్రీ పరిమి సాంబయ్య, ఎం. ఏ.	7
10. అశ్రుతర్పణము గేయం. కవికోకిల శ్రీ మామిండ్ల రామకౌడు	21	30. ఉదాహరణానుష్టానము పద్య శ్రీమతి కమలాదేవి, ఎం. ఏ.	7
11. అహింస వచన కవిత. శ్రీ ఉపాధ్యాయుల రామారావు, ఎం. ఏ.	4, 5	31. ఉపాధ్యాయులు ప్రామాణిక గ్రంథ మేనా ? శ్రీ చిత్రగుప్తుడు	14 19
12. ఆంధ్రకవులు - అనుసరణములు శ్రీమతి కె. వి. రంగనాయకి, ఎం. ఏ.	21	32. ఉత్పదాలు - వైకృత్యం శ్రీ ఎం. సి కనకయ్య	20
13. ఆంధ్రంలో అష్టాదశ వర్ణనల నిర్ణయము శ్రీమతి వి. నాగరాజ్యలక్ష్మి, ఎం. ఏ.	20	33. ఉపాసకులలో నూత్నము పద్య శ్రీమతి కమలాదేవి, ఎం. ఏ.	10
14. ఆంధ్ర పురాణ ప్రశంస. పద్య. శ్రీ రామడుగు వేంకటేశ్వరశర్మ, ఎం. ఏ.	11	34. ఋతుభోగ - ఒక పరిశీలన శ్రీ పి. వి. యస్. ఆర్. కె. శర్మ	20
15. ఆంధ్రపురాణం రజతోత్సవం. రిపోర్టు	8	35. ఋషి కవి ఆవుతాడా ? భారతీయైతి శ్రీ మ. సత్యనాథయ్యమూర్తి	18-19
16. ఆంధ్రసాహిత్యంలో మిన్నంటిన కంకంటి శ్రీమతి కె. వి. రంగనాయకి, ఎం. ఏ.	6	36. ఎందుకు ఓటు వేయరాదు ? సంపాదకీయం 37. ఎనటికే నీ పయనం ? గేయం శ్రీ మల్లాది కామేశ్వరరావు	4 5
17. ఆంధ్రసాహిత్య ప్రాంగణంలో స్త్రీలు సంత రించిన రంగవల్లికలు శ్రీ సోమసుందర్	18-19		
18. ఆచార్య నాగార్జునుడు గ్రం. వి.	6		
19. ఆశోకరథం పద్య. శ్రీ వంశీరావు వేంకటరావు, ఎం. ఎస్.సి.			

రచన, రచయిత	సంచికల సంఖ్య	రచన, రచయిత	సంచికల సంఖ్య
38. ఎన్నికలు - డొర్జన్యలు. సంపాదకీయం	2	58. కామజిజ్ఞాస	16
39. ఎవరికే ఎందుకు ఓటు వేయాలి? సంపాదకీయం	5	శ్రీ పరిమి సాంబయ్య, ఎం. ఏ.	
40. ఏకవీర - ఇతివృత్త పరిశీలన	7	59. కాలం సత్యం. గేయం.	1
శ్రీమతి కొఠారి వాణీచలపతిరావు		శ్రీ శివశంకర్	
41. ఏకవీర - దాని వైశిష్ట్యం	8	60. కాశీ విశ్వేశ్వర స్తవం, గ్రం. వి.	1
శ్రీ పి. వి. యస్. ఆర్. క. శర్మ		61. కీర్తితోరణము. గ్రం. వి.	13
42. ఏటికోళ్ళు - కవితా సమీక్ష	7	62. వలపాలికా ప్రణయ కవితా రసధుని శ్రీనాయని	1
శ్రీ మల్లాప్రగడ శ్రీమన్నారాయణమూర్తి, ఎం. ఏ.		శ్రీ ధూర్జటి వెంకటబాలాజీ	
43. ఏనుకృష్టియము గ్రం. వి.	21	63. కృష్ణపక్షము - ఒక సమీక్ష	9
44. కనకదుర్గా శ్రేత్రము	17	శ్రీ క్రొవ్విడి రామం, బి.ఏ., బి.ఇడి., బి.ఎల్.	
శ్రీ మల్లాది కామేశ్వరరావు		64. కృష్ణమంజరి తరిగొండ వెంగమాంబ	28
45. కనిపించదు తెలుగుదనము. గేయ.	1	శ్రీ	
కవికోకిల శ్రీ మామిండ్ల రామగౌడు		65. కృష్ణకాస్త్రీ - భావనా శిల్పము	24
46. కన్యకా సౌందర్యము	11	శ్రీ ధూళిపాళ ఆర్క-సోమయాజి, బి. ఏ.	
శ్రీ వెలుదండి సత్యనారాయణ, ఎం. ఏ.		66. కోకిలా! పద్య	5
47. కవీరు నూత్తులు. పద్య.	10	శ్రీమతి కమలాదేవి, ఎం. ఏ.	
శ్రీ సామంతపూడి దశరథరామరాజు		67. కోలాచలం శ్రీనివాసరావుగారి నాటకాల్లోని	
48. కరుణశ్రీ మానవతావాదం	4	సామాజికత	4
శ్రీ సి హెచ్. ఆప్పారావు		డా. శ్రీ ఎస్. గంగప్ప, ఎం.ఏ., పి.హెచ్.డి.	
49. కలియుగభీముడు కోడి రామమూర్తి నాయుడు	1	68. గాంధారి పతివ్రత - వంటి మహాపతివ్రత	6
శ్రీ ఇ. టి. లోకనాథరావు, ఎం. ఏ.		శ్రీ ఎం. కృష్ణస్వామి, ఎం. ఏ.	
50. కళాపూర్ణోదయం - కల్పనా వైచిత్రీ	14-15	69. గాయత్రీ జపసంపత్తి: గ్రం.వి.	9
డా. వేదుల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, ఎం.ఏ., పిహెచ్.డి.		శ్రీ గౌతమ	
51. కవికర్ణరసాయనం - పరిశీలనావశ్యకత	22	70. గోదావరి పుష్కరాళి - తల్లి గోదావరి	22
శ్రీ జూలూరి వెంకటేశ్వరరావు, ఎం. ఏ.		శ్రీ వై. యస్. నరసింహారావు, బి. ఏ.	
52. కవితా భారతి గ్రం. వి.	14-15	71. గౌతమీ ఋతుంధర. పద్య.	2
సుగుణారాధక		శ్రీ గాడేపల్లి వత్సలేశ్వరరావు, ఎం. ఏ.	
53. కవితాసాధన తపస్సాధన వంటిది	4, 5, 6	72. చక్రతీర్థ మాహాత్మ్యము. గ్రం. వి.	2
శ్రీ సోమసుందర్		శ్రీ సుగుణారాధక	
54. కవిత్వం ఎవరికోసం	5 6	73. చరిత్రలో పాఠశీక సాహిత్యం-ఉమర్ ఖయ్యాం 14,15,16	
శ్రీ ఇ. టి. లోకనాథరావు, ఎం. ఏ.		శ్రీమతి కొలచలమ కారడ	
55. కవిరాక్షసీయం	1	74. చాణక్య నీతిదర్పణము	24
శ్రీ పరిమి సాంబయ్య, ఎం. ఏ.		కుమారి పి. కుసుమ, ఎం. ఏ.	
56. కాంతికోసం అన్వేషించిన కవి భైరాగి	1	75. చిట్టిచీమ. గేయం.	6
శ్రీ ముట్టి విజయరావు, ఎం. ఏ.		డా. శ్రీ ఎస్. గంగప్ప, ఎం.ఏ., పిహెచ్.డి.	
57. కాంతి వెలుగు. గేయం.	20	76. చిత్రకావ్యము - చిత్రకవిత్వము	11
శ్రీ క. శివరావు వెంకటరామయ్య, ఎం. ఏ.		శ్రీ జి. ధర్మేశ్వరరావు, ఎం. ఏ.	

రచన, రచయిత	సంచికల సంఖ్య	రచన, రచయిత	సంచికల సంఖ్య
77. చిలుకూరి నారాయణరావు గారి ఆంధ్రభాషాసేవ డా. జె. యస్. మోహన్. ఎం.ఏ. పిహెచ్. డి.	13	94. డాడాయిస్టు కవిగా పతాభి. శ్రీ క తెవరపు వెంకటరామయ్య, ఎం. ఏ.	10,11
78. చిలుకూరి నారాయణరావు గారి ముసలమృపదం డా. జె. యస్. మోహన్. ఎం.ఏ. పిహెచ్. డి.		95. తాంబూలము శ్రీ యస్. యస్. ఆర్. మోహనశర్మ	22
79. చెట్టు. వచనకవిత. సాహిత్యరత్న, పి. వి. ఎల్. నుబ్బారావు ఎం.ఏ. ఎమ్.ఎస్.సి., బి.ఇడి.	1	96. తిక్కన సకలబ్రహ్మ ప్రార్థన శ్రీ కపిలవాయి లింగమూర్తి	14,15
80. చేమకూర సారంగధర చరిత్ర శ్రీ కందనెల్లి భద్రన్న, ఎం. ఏ.	14,15	97. తిరుగులేని కథ. పద్య. శ్రీమతి ఓలేటి ఇందుమతీదేవి	5
81. జంటకవుల ప్రబోధ చంద్రోదయము - సమీక్ష శ్రీ కందనెల్లి భద్రన్న ఎం. ఏ.	20	98. తెలుగువారు - ఉరుమా భాషాసేవ శ్రీ వెలుదండ నిత్యానందరావు	28
82. జాతినుష్ఠిమంలో లేబారేటరీ దాళరథి శ్రీ సోమచందర్.	7	99. తెలుగువారు - తమిళ భాషాసేవ శ్రీ వెలుదండ నిత్యానందరావు.	12
83. జానపద సాహిత్యం-చంద్రమృగపాటలు డా. ఎస్. గంగప్ప, ఎం.ఏ. పిహెచ్. డి.	8	100. తెలుగువారు - ప్రాకృత భాషాసేవ శ్రీ వెలుదండ నిత్యానందరావు.	8,9
84. జానపదుల ప్రణయం శ్రీ కె. వి. రమారావు ఎం. ఏ.	22,23	101. తెలుగువారు - హిందీ భాషాసేవ శ్రీ వెలుదండ నిత్యానందరావు.	10
85. జాలిగుండె. పద్య. శ్రీ జయంతి వెంకటశాస్త్రి	3	102. తెలుగుకలుగు. పద్య. శ్రీ ఎస్. ఎస్. ఆర్. మోహనశర్మ.	24
86. జాషువా ఎలేజీ బాఘాజీ శ్రీ శివలెంక ప్రకాశరావు, ఎం.ఏ.	22	103. త్యాగరాజ నారాయణదాస సేవాసమితి వార్షికోత్సవ పథలు. రిపోర్టు.	8
87. జాషువా కవిత్వంలో ప్రకృతిత్వం డా.జి.బి.యస్. ఆచార్య. ఎం.ఏ. పిహెచ్. డి.	1,2	104. త్రిదశులు. వచనకవిత. డా.తంగిరాల వెంకటసుబ్బారావు ఎం.ఏ., పిహెచ్. డి.	21
88. జాషువా చారిత్రకనవల - చిన్ననాయకుడు డా.జి.బి.యస్. ఆచార్య ఎం.ఏ., పిహెచ్. డి.	12	105. దక్షిణరామము - కవితా వైష్ణవము శ్రీ ధూర్జటి వెంకటబాలాజీ.	16
89. జాషువా చారిత్రకరూపకం వీరాబాయి డా.జి.బి.యస్. ఆచార్య ఎం.ఏ., పిహెచ్. డి.	10	106. దుర్గాన ప్రళయి. గ్రం. వి. శ్రీ ప్రసన్న	6
90. జాషువా ముసాఫీర్లు - భావగాంభీర్యము శ్రీ బి. శివ	5	107. దేవయాని. నాటిక. శ్రీ పాలకోడేటి జగన్నాథరావు ఎం.ఏ.	23
91. జిజ్ఞాసతి. పద్య. శ్రీ సామంతపూడి దళరథరామరాజు	4	108. దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి - ఉర్వశిసృష్టి శ్రీ పి. అద్దనరావు బి.ఓ.ఎల్.	16
92. జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులసభ తీర్మానపాఠము శ్రీ పి. న్యాయప్రకాశంగారు.	8	109. దేశీయరచనలో నన్నెచోడుని ఆశయం శ్రీ ఎ. క్రీష్ణప్ప, ఎం.ఏ., బి.యస్.సి.	20
93. జ్యోతిశ్శాస్త్ర సభలు-పిడపర్తి సోదరుల ఆక్షేపము శ్రీ పి. న్యాయప్రకాశంగారు.	16	110. ద్రాక్షపళ్లగుత్తులు. గ్రం. వి. శ్రీ ఎస్. రాజశేఖర్ (రత్నశ్రీ)	9
		111. ద్వంద్వ. పద్య. ఉమ్మడి విఘ్నేశ్వరరావు	21

రచన, రచయిత	సంచికల సంఖ్య	రచన, రచయిత	సంచికల సంఖ్య
112. ధ్రువం. పద్య. శ్రీ భారతీ ప్రియ	20	133. పంచాంగ రచనలో వైరుధ్యాలు శ్రీ మధుర కృష్ణమూర్తి శాస్త్రి	18-19
113. సందూరివారి ఎంకిపాటలు శ్రీ కర్రా కార్తికేయశర్మ	5	134. పంప-నన్నయ-భారతరచనాప్రణాళిక శ్రీ పరిమి సాంబయ్య, ఎం.వ.	9
114. నగ్నముని కొయ్యగుట్టం శ్రీ సోమసుందర్	11	135. పరులతో సమే. గేయం. డా. యస్. గంగప్ప, ఎం.వ., పి.హెచ్. డి.	5
115. నదీ సుందరాలు శ్రీ పి. వి. ఎస్. ఆర్. శర్మ	5	136. పలుకే బంగారం. పద్య. శ్రీ రామడుగుల వేంకటేశ్వరశర్మ, ఎం. వ.	12
116. నన్నయ - కాదన కిటిపాటి... శ్రీ పరిమి సాంబయ్య, ఎం. వ.	1	137. పారిజాతావహరణ కావ్య సారభము శ్రీ. ఎ. కృష్ణప్ప, ఎం.వ., బి.ఎస్.సి.	17
117. నన్నయ తరళము శ్రీ పరిమి సాంబయ్య. ఎం.వ.	13	138. పిరదాసి-గుణాధ్యుడు తులనాత్మక సమీక్ష శ్రీ రామడుగు వేంకటేశ్వరశర్మ, ఎం. వ.	10
118. నన్నయ ప్రసన్నకథావివిధార్థము క్తి శ్రీ పరిమి సాంబయ్య, ఎం.వ.	5,6	139. పురుషార్థసుధానిధి. అనువాదము. శ్రీ సీతారామశాస్త్రి	4,11,12,13
119. నన్నయభట్టారక జయంతి. రిపోర్టు	2	140. పుష్పప్రమోదము - ప్రయోజనాత్మకత డా. జి. బి. యస్. ఆచార్య, ఎం.వ.	14,15
120. నన్నయ భారతంలోని శైశవలీలలు శ్రీ రామడుగు వేంకటేశ్వరశర్మ, ఎం.వ.	17	41. ప్రతీక్ష. పద్య. శ్రీ ఎస్.వి. రాఘవేంద్రరావు, ఎం.వ., బి.యి.డి.	10
121. నమూనా మునిసిపలు కాన్సిలు సమావేశం. రిపోర్టు.	14-15	142. ప్రబంధశృంగారములో శిల్ప చమత్కృతులు శ్రీ కందనెల్లి భద్రన్న, ఎం.వ.	28
122. నవ్య. పద్య. శ్రీ రామడుగు వేంకటేశ్వరశర్మ, ఎం.వ.	9	143. ప్రస్థానగీతి. పద్య. శ్రీ శనగన నసింహస్వామి, ఎం. వ.	20
123. నాకు నచ్చినకావ్యం - ఖడ్గనారాయణం శ్రీ శివలెంక ప్రకాశరావు, ఎం.వ.	11 12	144. ప్రేమచంద్ గోదాన్ శ్రీ ననుమాన స్వామి, ఎం. వ.	24
124. నా చెల్లి. గేయం. శ్రీ మల్లాది కామేశ్వరరావు	10	145. ప్రేమ విచికిత్స శ్రీమతి కమలాదేవి, ఎం. వ.	21
125. నాదయోగి. పద్య. శ్రీ శనగన నసింహస్వామి	1	146. ఫలితం [ఎన్నికల] సంపాదకీయం	6
126. నా దేశము. పద్య. శ్రీ వసుంతరావు రామకృష్ణారావు, ఎం.వ.	10	147. బలిజేపల్లివారి సత్యహరిశ్చంద్ర నాటకం శ్రీ రామడుగు వేంకటేశ్వరశర్మ, ఎం. వ.	18
127. నానారుచిరార్థనూ క్తినిధి నన్నయ శ్రీ పరిమి సాంబయ్య. ఎం.వ.	11	148. బసవరాజువారి గీత పారిజాతపరిమళాలు డా. జి. బి. యస్. ఆచార్య, ఎం.వ., పి.హెచ్. డి.	6
128. నా నుకులు. పద్య. కవికోకిల శ్రీ మామిరెడ్డి రామగౌడు	9	149. బాపరెడ్డి గద్యకావ్యాలు శ్రీ కర్రా కార్తికేయశర్మ	13
129. నిత్యవ్యవహారంలో కొన్ని వింతప్రయోగాలు శ్రీ టి. యస్. ఆర్. అంజనేయులు	1	150. బాపరెడ్డి గేయాలు శ్రీ కర్రా కార్తికేయశర్మ	22
130. నేటి కథానికా సాహిత్యపు తీరు తెన్నులు శ్రీమతి వాణీచలపతిరావు	11	151. బాపరాజుగారి అసంపూర్ణవల మధురవాణి శ్రీమతి ధనిరెడ్డి విజయలక్ష్మిదేవి.	1
131. నేటి కలలో రేపటినుండి. గ్రం. వి. శ్రీ సోమసుందర్	13	152. బాలసాహిత్య సంక్షిప్త వివరణము శ్రీ ఎస్. రాజశేఖర్, బి. వ. (రత్నశ్రీ)	6
132. నేనుకాక మతోన్మగురు వచన శ్రీ కర్రా కార్తికేయశర్మ	1	153. బి.పి.బి.కె. సత్యనారాయణరావుగారి పరిచయం	16

రచన, రచయిత	సంచికల సంఖ్య
154. బీజధ్వని. వచన కవిత. శ్రీ కేశవరపు వెంకటరామయ్య, ఎం. ఏ.	6
155. బొబ్బిలియంధ్ర కథలో బుస్సీ పాత్ర	3
156. బొబ్బిలియంధ్ర కథలో రంగారాయనిపాత్ర	6
157. బొబ్బిలియంధ్ర కథలో విజయరామరాజు శ్రీ యెందువ జగన్నాథ నాయుడు, ఎం. ఏ.	7
158. బ్రదుకు పజివ. పద్య. శ్రీ రామడుగు వేంకటేశ్వరశర్మ, ఎం. ఏ.	22
159. భావనిలాసము. పద్య. డా. టి. ఆయ్యంవారు	4
160. భావ విహారి. పద్య. శ్రీమతి కమలాదేవి, ఎం. ఏ.	1
161. భావాభ్యుదయ కవితల సంగ్రహం అమృతం కరిసినరాత్రి	3
శ్రీ చక్రవర్తుల రామానుజాచార్యులు, ఎం. ఏ.	
162. భాగతీయ జీవన గ్రంథానికి వివేకానందు డండించిన యోచనామృతం	9
శ్రీ సోమసుందర్	
163. భారతీయ సమాజవాదసాహిత్యానికి అద్యుడు శ్రీ సోమసుందర్. [మున్సి ప్రేమ్చంద్.	10
164. భారతీయుల దాంపత్యధర్మ పరిణామం శ్రీ ఎం. కృష్ణస్వామి, ఎం. ఏ.	1
165. మత్తకోకిల. పద్య. శ్రీమతి జి. కమలారాఘవన్	24
166. మద్దూరి శివరామకృష్ణయ్య 80వ జన్మదినోత్సవ ఆభినందనసభ. రిపోర్టు.	5
167. మధునాపంతుల ఆభినందనసభ. రిపోర్టు.	8
168. మన సాహిత్యంలో మగువ. శ్రీ రామడుగు వేంకటేశ్వరశర్మ, ఎం. ఏ.	6
169. మహాకవి నిగోష్ఠ్య రామాయణం శ్రీ రంగారావు.	1
70. మాణిక్య రత్నాద్రి గ్రం. వి. శ్రీ సోమసుందర్	16
71. మాదరెడ్డి వంశాంకురం పుత్రప్రాశస్త్యం శ్రీమతి ఎం. సావిత్రి, ఎం. ఏ., బి. యి. డి.	21
72. మానవతల. పద్య. శ్రీ ఉమ్మడి విఘ్నేశ్వరరావు	24
73. మార్పు. పద్య. శ్రీ వెలుదండ రామేశ్వరరావు, ఎం. ఏ., బి. యి. డి.	6
74. మార్పు - తీర్పు. గేయ. కవికోకిల శ్రీ మామిండ్ల రామగౌడు	24
75. ముక్కుతిమ్మనార్య ముద్దుపలుకు శ్రీ వి. వి. శర్మ, ఎం. ఏ.	18-19

రచన, రచయిత	సంచికల సంఖ్య
176. మునిసిపల్ కమిషనరుగారి సన్మానం. రిపోర్టు.	12
177. మృత్యుంజయ శతకం. గ్రం. వి.	1
178. మేలుకొలుపులు శ్రీమూరి ఎస్. లక్ష్మీనరసయ్య, ఎం. ఏ.	17, 18-19
179. రాజకీయ కల్లోలం. సంపాదకీయం.	11
180. రాజకీయ సంచలనం. సంపాదకీయం.	1
181. రాజమండ్రి హరిజన అభ్యర్థి. రిపోర్టు.	4
182. రాజమహేంద్రవరము. గ్రం. వి.	22
183. రాధికారాధనము. పద్య. శ్రీ వెలుదండ సత్యన్నారాయణ, ఎం. ఏ.	5, 7
184. రామకృష్ణుని కవితా వైభవము శ్రీ కె. కిశోరుబాబు	21
185. రామరథభుక్తకము. గ్రం. వి.	1
186. రామాయణానికి ఊపిరి ఊర్చిశ శ్రీ కె. శారదాప్రసాద్	18-19
187. రాయప్రోలు - గుడిపాటి శ్రీ నాశేశ్వరం శంకర్	1
188. రాష్ట్రపతి అంతఃకరణకుద్ది. సంపాదకీయం.	8
189. లీలాగోపాలం. పద్య. శ్రీ ఎం. హెచ్. వి. సుబ్బారావు	1
190. వటువృక్ష వర్ణనము - ధూర్జటి, రాయలు డా. ఎస్. గంగప్ప, ఎం. ఏ., పి. హెచ్. డి.	1
191. వామనచరిత్రలో మనచరిత్ర శ్రీ కపిలవాయి లింగమూర్తి	6
192. వాస్తవకథనం శ్రీ పిడపర్తి సిద్ధాంతిసోదరలు	20
193. విజయదీపిక. గేయం. శ్రీ పరిపాటి వేణుగోపాలగుప్త, ఎం. ఏ.	22
194. విత్తేయుడు. పద్య. శ్రీ గాడేపల్లి కుక్కుటేశ్వరరావు, ఎం. ఏ.	22
195. విద్య. గేయం. శ్రీ బట్లూరి రామచంద్రయ్య	3
196. వివిధ వివాహములు వ్యాస సమన్వయము శ్రీ ఎం. కృష్ణస్వామి, ఎం. ఏ.	3
197. విశ్వనాథ మేనకా విశ్వాగృతము డా. చన్నారావు గడ తిరుపతిరావు, ఎం. ఏ., పి. హెచ్. డి.	22
198. విశ్వనాథ వర్ణన వైశద్యము శ్రీ. పి. వి. ఎస్. ఆర్. కె. శర్మ	12
199. విశ్వనాథ హాహా హూహూ ఒక పరిశీలన శ్రీ ఎం. సీతారామయ్య, ఎం. ఏ.	9

రచన, రచయిత	సంచికల సంఖ్య
200. విహారశీల. పద్య.	2
శ్రీమతి కమలాదేవి, ఎం. ఏ.	
201. వేదయుగమున భక్తి	21
శ్రీ మల్లా ప్రగడ శ్రీమన్నారాయణమూర్తి, ఎం.ఏ.	
202. వ్యక్తి-శక్తి. వచనకవిత.	3
సాహిత్యరత్న శ్రీ పి.వి.ఎల్. సుబ్బారావు, ఎం.ఏ.	
బి.యస్.సి. బి.యిడి.	
203. శారదాధ్వజము	21
భాషాప్రవీణ శ్రీమతి నందిరాజు కల్యాణి, ఎం.ఏ.	
204. శిల్పదర్శనం - ఒక విహంగవలోకనం	17
శ్రీ కపిలవాయి లింగమూర్తి	
205. శివశంకరుల కవిప్రియ	23,24
శ్రీమతి కె. వి. రంగనాయకి, ఎం.ఏ.	
206. శివసాయుజ్యము. పద్య.	11
శ్రీ జయంతి వెంకటేశ్వరస్వామి	
207. శిశిరవిలాసము. పద్య.	12
శ్రీమతి జి. కమలారాఘవన్	
208. శ్రావణపూర్ణిమ. పద్య.	21
శ్రీ రామడుగు వెంకటేశ్వరులు, ఎం.ఏ.	
209. శ్రీకృష్ణ నిర్వాణము - ఒక ఎలెజీ	7
శ్రీ ఎస్. వి. సత్యనారాయణ	
210. శ్రీనాథుని భాష - అన్యదేశ్యములు	6,7
డా. నేతి అనంతరామశాస్త్రి, ఎం.ఏ, పి.హెచ్.డి.	
211. శ్రీనాథుని భాష - పదకల్పములు	9,10
డా. నేతి అనంతరామశాస్త్రి, ఎం.ఏ, పి.హెచ్.డి.	
212. శ్రీనాథుని సమాన పరిశీలనము	2,3
డా. నేతి అనంతరామశాస్త్రి, ఎం.ఏ, పి.హెచ్.డి.	
213. శ్రీనివాస ప్రపత్తి. పద్య.	4
శ్రీ పుత్రేపు రాఘవేంద్రరావు.	
214. శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము	112
శ్రీమతి చెన్నా ప్రగడ విజయలక్ష్మి, ఎం.ఏ.	
215. శ్రీమద్రామాయణము - కల్పవృక్షము	1
భారతీప్రియ	
216. శ్రీనిద్రామాయణ - బాలకాండము. గ్రం.వి.	2
217. శ్రీమద్రామాయణము - యోగ దర్శనము	10, 11
భారతీప్రియ	
218. శ్రీశ్రీ కవిత - అధివాస్తవకవిత	17, 18-19
శ్రీ క శేవరపు వెంకటరామయ్య, ఎం.ఏ.	
219. సంత్రాంతి శోభ. పద్య.	6
శ్రీమతి కమలాదేవి, ఎం. ఏ.	

రచన, రచయిత	సంచికల సంఖ్య
220. సంస్కృత మార్గదర్శి. గ్రం. వి.	7
శ్రీ ప్రసన్న	
221. సఖ్యప్రకము. పద్య.	4
శ్రీ ఎం. హెచ్. వి. సుబ్బారావు	
222. సభల - సమావేశములూ. సంపాదకీయం.	11
223. సరస కవితృ కాంతరొ. పద్య.	1
శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వరులు, ఎం. ఏ.	
224. సరసోత్సాహము. పద్య.	3
శ్రీమతి కమలాదేవి, ఎం. ఏ.	
225. సరస్వతీ సాంధివిద్యాలయ రజతోత్సవము. రిపోర్టు.	4
226. సర్వమంగళా! పద్య.	14-15
శ్రీ వెలుదండ సత్యనారాయణ, ఎం. ఏ.	
227. నాక్షి. పద్య.	4
శ్రీ శనకప నరసింహస్వామి.	
228. సారస్వత సమితి వార్షికోత్సవం. రిపోర్టు.	3
229. సాహితీ వసంతోత్సవములు. రిపోర్టు.	9
230. సాహిత్య ప్రక్రియగా కథానిక.	1
శ్రీ పి. శ్రీనివాసులు, ఎం.ఏ.	
231. సాహిత్య భవిష్యత్తు. ఉపన్యాసం రిపోర్టు.	18-19
232. సాహిత్యము - దాని ప్రభావము	8
విద్యాన్ శ్రీకొమండూరి రామానుజాచార్యులు, ఎం. ఏ.	
233. సాహిత్యోపన్యాసం. రిపోర్టు.	12
234. సోపలిష్ట వాస్తవికతను పిడిగా చేసికొన్న	
వ్రజాయుధం	20
శ్రీ కె. మోహనరెడ్డి, ఎం. ఏ.	
235. సాందరనందం సాహితీతీర్థం	7,8
శ్రీమతి కె. వి. రంగనాయకి, ఎం. ఏ.	
236. స్వయంవర కావ్యం జాబువాకథనం	1
శ్రీ బి. శివ	
237. స్వవిషయం. సంపాదకీయం.	1
238. హనుమన్నాటకము - అంగదుడు	7
కుమారి నారపరాజు శ్రీవల్లి, ఎం. ఏ.	
239. హితోపదేశం. పద్య.	10
శ్రీ కమలనాథ్	
240. హుసారక్కబుద్ధి వార్షికోత్సవం - ప్రపంచ బాలవల	
ఉత్సవదినం. రిపోర్టు	5
241. హేమంత శ్రీమంతము. పద్య.	5
శ్రీమతి జి. కమలారాఘవన్.	

23. స్వ విషయం

పత్రికా ప్రచురణలో ముఖ్యముగా కేవల సాంస్కృతిక పత్రికా ప్రచురణమున ఎదురయ్యే అనేక క్లేశములను తప్పించుకొని సమాలోచన నాలుగవ సంవత్సరమున అడుగిడినది. లక్ష్యసిద్ధి కభిముఖముగా నెంతవఱకు నడచుచున్నది? అను విషయమునకు సహృదయ పాఠకులే ప్రమాణము.

రచయితలు, పాఠకులు మా కొనగ్రహించున్న హృదయపూర్వక సహకారము మిక్కిలి ఆనందకరముగా నున్నది. వారికి కృతజ్ఞతలు. ఆప్రోత్సాహమే యూతగా ఆర్థికాది ఇతర అసౌకర్యముల నధిగమించి ప్రగతిపథమున సమాలోచన ముందడుగు వేయగలదని సవినయ విజ్ఞప్తి.

రాజమండ్రి నామచారము

కొలదికాలమునుండి ఈ నగరనామము విషయమున ప్రచారము జరుగుచున్నది. దీనిపురాతన నామము రాజమహేంద్రకాని రాజమండ్రికాదని, విదేశీయ ఉచ్చారణాదుల సాంకర్యముచే ఏర్పడిన అపరూపమే రాజమండ్రి యని దానిని విసర్జించి పురాతన నామమును పునరుద్ధరించవలెనని రాజమహేంద్రునిచే పాఠిత్రమైన దీనికి రాజమహేంద్ర నామకరణము సముచితమని, ఇది చరిత్ర సమ్మతమని ప్రకటనలు వెలువడుచున్నవి. రాజమండ్రి సమాచార పత్రిక దీనిని ఏకపక్షముగా (ప్రభుత్వ పక్ష ప్రకటన లేకుండగనే) రాజమహేంద్రగా తఱచు వాడుచున్నది.

రాజమహేంద్రవరము అనువాడుక కూడ ఈనగరమునకు గలదు. రాజమం

రముఅను పేరు సముచిత మని, రాజమండ్రి నామమునకు సన్నిహిత మని అదియే సంగ్రహణీయమైనది. మండిర శబ్దమునకు గృహార్థస్ఫూర్తి యేకాని నగరార్థస్ఫూర్తి లేదని అందుచే అదితగదని ప్రతిపాదన చేయబడినది.

ప్రాచీన చరిత్ర ప్రసిద్ధ నగరాన్నిటికి ఇప్పుడా పేర్లే ఉన్నవా? ప్రాచీన ప్రసిద్ధినిబట్టి ప్రస్తుత నగరానికి ప్రసిద్ధి లేగలమా? తరువాత తరువాత వచ్చిన అనేకరంగాలలో ప్రసిద్ధులయిన వారి పేర ఆయా నగరాలపేర్లు మారడం సముచితం కాజాలదా? ఆలా చారిత్రక నామధేయ పునరుద్ధరణం రాజమండ్రి కొక్కదానికేనా కోభావహం? దేశంలోని యితర నగరాలన్నిటికీ అది వర్తిస్తుందా? ఈ విషయాల్ని పర్యాలోచిస్తే సంగ్రహ స్వరూపంలో చాల కాలంనుండి వాడుకలో వస్తున్న రాజమండ్రి నామమే సముచిత మని చెప్పవచ్చును. వర్ణవర్ణత్యయాలతో అనేక సంస్కృత శబ్దాలని తెలుగులో వాడుకోవడంలో అశాచిత్యం ఏమీ లేదని విజ్ఞానంగీరింపకపోయి. 'ద్రీ' అన్నది కొంచెం పరుషంగా లోచిన, రాజమండ్రి రము అనుటలో విప్రతిపత్తి లేదు. మండిర శబ్దానికి నగరమనే అర్థం కలదు. సదస్యస్ఫురణ నగరానికికాక భవనానికే అనుకున్నాడోషము లేదు. రాజభవనము అనగా రాజనిలయము, రాజధాని అని సమంచితార్థమునే చెప్పుకొనవచ్చును. రాజమహేంద్రవరములోని వరముశబ్దమునకు ప్రాకరణీకార్థము కానబడదు. చరిత్ర సంగతి అటుంచి ఆలోచించినచో రాజమహేంద్రలోని మహేంద్రపడమునకును సుసంగతార్థము కానరాదు. రాజమండ్రి పడమును మార్చువలసిన అవశ్యకత లేదని, మార్పిడివలయునన్నచో 'రాజమండిరమే' సముచితర మని సమాలోచన అభిప్రాయపడుచున్నది.

ధరలు

జనతా ప్రభుత్వపతనము, చరణ్ ప్రభుత్వ పతనము జరగి వి కాంగ్రెసు ప్రభుత్వము నెలకొన్న తర్వాత ధరలు తగ్గి కాంతిసౌఖ్యాలతో తులతూగవచ్చుననుకొన్న ప్రజాసీకం ఆశ అదియాసలయినవి. సూత్రసప్రభుత్వాగమనానంతరం రమారమి పదిమాసములలోను ద్వీగుణంగానూ త్రిగుణంగానుకాకుండ ఆకాశమంటేలా ధరలు పెరిగి పోయినవి. సామాన్య జనానికి నిత్యజీవితం ఇంచుమించు అసాధ్యమైపోయింది వస్తూత్పత్తి తగ్గుదలయే అన్నిటిధరలూ పెరిగడానికి కారణం అని నమ్మకక్యం గాకుండా వున్నది. అనేక నిత్యజీవితావసర వస్తువులపరిమితంగా అండర్ గ్రౌండ్సులో దాగి కృత్రిమమైన కొంతనూ సృష్టిస్తూన్న సంగతి సర్వవిదితం. ఈపరిస్థితికి ప్రభుత్వాధికారుల అసమర్థత, వణిగ్వరుల అవినీతి కారణమని ప్రజల దృఢాభిప్రాయం.

మూడేండ్ల జనతాపాలనయా? మూడు నెలల చరణ్ పాలనయా, ముప్పదేండ్ల కాంగ్రెసుపాలనయా ఈ దారిద్ర్యానికి కారణం అన్న చర్చవల్ల ఫలితంకూన్యం. ఎరరు కారణమైనా ప్రజ నేటి దుస్థితిని భరించేసితిలో లేదు. ప్రస్తుత దుస్థితి బాధ్యతను, నివారణబాధ్యతను, ప్రస్తుత ప్రభుత్వం అంగీకరించక తప్పదు.

ఒక్కమాటుగా ఈపరిస్థితిని చక్కబెట్టేటందుకు మాదగ్గర మంత్రదండం లేదనే చతుర్మూలతో ప్రజాసీకం కష్టాలకు ఉపకాంతి లభించదు ధరలు పెంచుగాలేవు నిలకడగా ఉన్నాయి, లేదా తగ్గుదలలోఉన్నాయి, అనే వారికి భగవంతుడు తప్ప ఎవరూ సమాధానం చెప్పలేదు. ఇదేస్థితి కొనసాగినట్లయితే ప్రజల ఓటుకి మంత్రదండంకెక్కి సంధిమిదగలదని గమనింపక పోవడం దివాంధ్రత్వమే కాగలదు.

స మా లో చ న సం పు ట ము లు

వివిధ సాహిత్యాది విషయాలకు చెందిన 241 రచనలతో గూడిన సమాలోచన తృతీయ సంపుటము 24 సంచికలు ఒకే వాల్యూముగా హాఫ్ క్యాలికో బైండు చేయబడి అమ్మకమునకు సిద్ధముగా నున్నది. వెల రూ. 20 లు ఎం. బి. ద్వారా పంపినవారికి పోస్టుఖర్చులు మేమే భరించి రిజిస్టర్డ్ పోస్టులో పంపగలము.

రెండవ సంపుటము వాల్యూములును కొలదిగా ఉన్నవి. వెల రూ. 20 లు ఎం. బి. చేసిన వారికి పై విధముగానే పంపబడును. వి. పి. పద్ధతి లేదు.

మొదటి సంపుటము ప్రతులు పూర్తిగా అయిపోయినవి.

— సంపాదకుడు.

16—11—80 సంచికలో వాస్తవకథనంతో అవాస్తవాలు, మనుచరిత్ర - ఒక పరిశీలన, సారంగధరుని కథ - ఒక పరిశీలన, రాధ మధురగాథ మొదలగునవి ఉంటాయి.

అడ్రసు :—

సంపాదకుడు, ఋతు సు నీ తారా మ శాస్త్రి,

8-2-77 తెలుగు లెక్కరదు, వి. టి. జె. కాలనీ,

6-8-7, ఇన్నీసు పేట (త్యాగరాజనగర్), రాజమండ్రి-1.